

De pen in de aanslag

De vete tussen Gijsbert Karel van Hogendorp en Willem I in de historiografie

Scriptie
Margreet Fischer

De pen in de aanslag

De vete tussen Gijsbert Karel van Hogendorp en Willem I in de historiografie

Margreet Fischer
Studentnr 0236608
e-mail: M.M.Fischer1@students.uu.nl

scriptiebegeleider
Dr. G. de Bruin

april 2011

Foto voorzijde:

Detail van een muurschildering gemaakt door Juliet Oldenburger. Het detail geeft een bekend toverlantaarnplaatje weer. Het plaatje staat op Tafereel VI van Serie I toverlantaarnplaten van de speelgoedfirma Ernst Plank die na 1866 opgericht werd in Neurenberg.

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Bronbeschrijving	8
3	Overeenkomsten en verschillen tussen Willem I en Gijsbert Karel van Hogendorp	17
4	De twee voorvallen	37
5	De biografieën	49
6	De sluier is verscheurd, de begoocheling verdwenen	59
7	Hij alleen besluit	72
8	Beschouwing	83
	Referenties	89

1 Inleiding

Van Hogendorp lijkt in de historiografie het middelpunt van ruzies en gemanipuleer. Ook jaren na zijn dood leidden zijn activiteiten nog tot heftige meningsverschillen. Waarom was Van Hogendorp zo een omstrede figuur?

Een aantal biografen van Willem I vermeldde twee voorvallen als bewijs voor het nerkse en onaangepaste van de koning¹. Het eerste voorval is de ontmoeting op 30 november 1813 van Van Hogendorp met de erfprins Willem Frederik, de latere Willem I. Van Hogendorp, die een staatsgreep had gepleegd om Willem Frederik terug naar de Nederlanden te halen, kreeg nauwelijks een hand van Willem I. Het tweede voorval vond plaats vlak voor 29 maart 1814, de dag waarop in Amsterdam in de Nieuwe Kerk door de notabelen van Nederland de grondwet van 1814 werd goedgekeurd. Van Hogendorp, de ontwerper van deze grondwet, had logies gevraagd in het Paleis op de Dam omdat hij ziek was en dat had Willem Frederik hem geweigerd. Van Hogendorp kon daarom niet bij de goedkeuring van zijn werk aanwezig zijn. Dat was heel onvriendelijk van Willem I tegenover de man aan wie hij zijn koningschap te danken had. Alle biografen behalve de Amsterdamse historicus Theodoor Jorissen beschouwen Van Hogendorp als de grondlegger van het koninkrijk der Nederlanden.² Het is vreemd dat de twee voorvallen breed worden uitgemeten en dat alleen één kant van de voorvallen wordt belicht. Er zijn ook andere interpretaties denkbaar maar die worden niet gegeven. Zou het kunnen zijn dat Van Hogendorp de bron van deze interpretatie is? Van Hogendorp werd ondanks de kille begroeting op 30 november 1813 op 7 december van dat jaar de eerste minister van Buitenlandse zaken van het nieuwe Soevereine Vorstendom der Verenigde Nederlanden, op 21 december 1813 voorzitter van de grondwetcommissie. In 1814 was hij de eerste vice-president van de Raad van State én voorzitter van de Staten-Generaal. In 1815 werd hij voorzitter van de commissie die de grondwet van 1815 moest opstellen ten behoeve van de vereniging met België tot het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Bovendien had hij voor de provincie Holland zitting in de Tweede Kamer, die toen

---

¹ Die biografen zijn Henriette L.T. de Beaufort, H.T. Colenbrander, D.H. Couvée, Yves Schmitz.

² Theod. Jorissen, *Bijdragen tot de geschiedenis der omwenteling van 1813*, (Groningen 1864).

nog gekozen werd door de Provinciale Staten. Op 20 september 1815 werd hij benoemd tot Minister van Staat en hij werd in datzelfde jaar in de adelstand verheven met een grafelijke titel. Zo slecht werd hij dus niet behandeld. Maar het bleef niet zo mooi. Geïrriteerd door de voortdurende meningsverschillen met de koning verzocht Van Hogendorp in 1816 ontslag als vice-president van de Raad van State. Op 22 mei 1819 ontnam Willem I Van Hogendorp de titel van Minister van Staat vanwege zijn kritiek op het financiële beleid van de koning.³ Van Hogendorp behield zijn zetel in de Tweede Kamer maar had ruim de tijd om in zijn memoires uitvoerig de twee voorvallen te beschrijven. Zou hij met zijn memoires en mogelijk door middel van brieven zijn omgeving hebben opgezet tegen de koning en zou hij de slechte reputatie van Willem I daardoor veroorzaakt of tenminste vergroot hebben?

In 1818 verscheen de raadselachtige biografische schets over Van Hogendorp door Dr. J. von Arnoldi in het tijdschrift 'Zeitgenossen'.⁴ Volgens Lotte van der Pol is Von Arnoldi *niet* de auteur van deze publicatie, hij leende zijn naam aan een auteur die anoniem wilde blijven.⁵ De echte auteur zou prinses Wilhelmina van Pruisen zijn, de moeder van Willem I. Het is een uitermate lovende biografie, lovend over Van Hogendorp en over Wilhelmina zelf. De koning en de overige leden van de koninklijke familie zouden veel vertrouwen hebben in Van Hogendorp en hem enorm waarderen. Als Wilhelmina de auteur is, dan rijst meteen de vraag: waarom schreef Wilhelmina een biografische schets over Van Hogendorp? Zij beschreef de uitstekende verstandhouding tussen Van Hogendorp en de koning terwijl zij natuurlijk heel goed wist dat die situatie niet meer bestond. Wat wilde zij bereiken met haar publicatie in een Duits tijdschrift?

In andere landen worden de stichters van het land als helden vereerd. Duitsland kent een, zij het omstreden, verering van Bismarck, in Italië is Garibaldi nog altijd een held, in de Verenigde Staten van Amerika worden de 'founding fathers' als heiligen vereerd en was kritiek op hen tot halverwege de 20^e eeuw taboe, maar bij ons zijn de 'founding fathers' van de hedendaagse Nederlandse constitutionele monarchie, het 'driemanschap van Van Hogendorp' en Willem I, bij een breed

---

³ Website Parlement & politiek, Mr. G.K. van Hogendorp. <http://www.parlement.com>

⁴ J. von Arnoldi. 'Gijsbert Carl Graf von Hogendorp', *Zeitgenossen* (Leipzig 1818).

⁵ Lotte van de Poll, 'Het autobiografische geheugen onder constructie. De herinneringen van Wilhelmina van Pruisen aan haar Berlijnse kinderjaren'. In: Pieter Stokvis (red), *Geschiedenis van het privéleven. Bronnen en benaderingen* (Amsterdam 2007) 78.

publiek niet algemeen bekend en zeker geen helden.⁶ De staatsgreep van het driemanschap in 1813 wordt niet genoemd in de ‘canon van Nederland’ maar het koningschap van Willem I wordt wel vermeld.⁷ Het koningschap van Willem I wordt in de canon een breuk met het verleden genoemd en Willem I zou een belangrijke politieke rol gespeeld hebben in de nieuwe eenheidsstaat.

Voor dit onderzoek zijn biografieën over Willem I en Van Hogendorp geraadpleegd, de memoires van Van Hogendorp, brieven aan en van G.K. van Hogendorp uit het archief van de familie van Hogendorp in het Nationaal Archief en brieven aan en van prinses Wilhelmina van Pruisen in het Koninklijk Huis Archief. Daarnaast zijn ook auteurs uit de 19e eeuw geraadpleegd, zoals Falck, Groen van Prinsterer en Van der Duyn van Maasdam, om te zien of zij de twee voorvallen kennen en zo ja hoe zij die beschrijven en wat hun mening is over Willem I en G.K. van Hogendorp.

Bronnen zijn nooit objectief. Altijd moet de vraag gesteld worden met welke bedoeling een document bewaard is gebleven en waarom de tekst op deze wijze is opgesteld. Dat geldt des te meer voor de zogenaamde egodocumenten als memoires en brieven. Ook biografieën worden vaak met een doel geschreven. De problemen van egodocumenten worden in hoofdstuk 2 besproken.

Wat de namen en de spelling betreft: Koning Willem I werd vóór hij koning was Willem Frederik genoemd met de titel ‘erfprins’. In deze scriptie wordt hij voor de tijd tot 1813 Willem Frederik genoemd en voor de tijd daarna koning Willem I. De citaten zijn in de oorspronkelijke spelling weergegeven. De Duitse en de meeste Franse citaten zijn door mij vertaald in de huidige spelling.

Tenslotte nog deze opmerking: Van Hogendorp was een staatsman met uitgesproken ideeën over een veelheid van onderwerpen zoals de vorming van de staat, de functie van het gezag, de invloed van de handel op de welvaart, het belang van vrijhandel, de functie van de Staten-Generaal, de rol van de kerk, al of geen scheiding van kerk en staat, de slavernij, de koloniën, de verhouding met België. Willem I hield zich met dezelfde onderwerpen bezig en ook nog met het verbeteren van de infrastructuur en het stimuleren van de industrie. Deze onderwerpen komen in

---

⁶ Robert Gerwarth en Lucy Riall, ‘Fathers of the nation? Bismarck, Garibaldi and the cult of memory in Germany and Italy’, *European History Quarterly* 38 (2009) 338-413.

⁷ Damian Pargas, mededeling tijdens college ‘helden en schurken’ op 3 maart 2010.
⁷ <http://entoen.nu/>

dit onderzoek amper ter sprake. Dit onderzoek richt zich alleen op de relatie tussen Willem I en Van Hogendorp en de uitwerking daarvan in de historiografie.

2 Bronbeschrijving

Brieven, memoires, biografieën

Na 1780 ontstond een stijging in het aantal egodocumenten in Nederland.⁸ Egodocument is een term die rond 1950 door de historicus Jacques Presser geïntroduceerd is voor documenten ‘waarin een ego zich opzettelijk of onopzettelijk onthult of verbergt’. Tegenwoordig worden documenten over persoonlijke gebeurtenissen of levenservaringen zoals dagboeken, brieven, reisverhalen, memoires en autobiografieën egodocumenten genoemd. De international Auto/Biography association (IABA) spreekt van ‘life writing’. Daar vallen behalve de bovengenoemde egodocumenten ook biopics (een biopic is biografische film), en weblogs onder.⁹ [Egodocumenten] *zijn de gevaarlijkste van alle bronnen* volgens de Amsterdamse historicus Jan Romein, omdat ze *vrijwel altijd de vrucht zijn van ijdelheid, rancune of zelfrechtvaardiging*, de auteurs zouden een ideaalbeeld van zichzelf schetsen en feiten en fictie vermengen en daardoor *wordt de autobiograaf de ergste vijand van de biograaf*.¹⁰ Rudolf Dekker is milder over egodocumenten. Volgens hem worden egodocumenten vooral geschreven om herinneringen vast te leggen voor de kinderen als een schakel tussen de generaties.¹¹

In Nederland ontstonden de egodocumenten in de 18^e eeuw voornamelijk in de verstedelijkte gebieden omdat daar de alfabetisering van de bevolking het hoogst was. Op het platteland werden egodocumenten geschreven door de adel, de regenten en de predikanten. De meeste egodocumenten werden in het Nederlands geschreven. De elite van Holland en de adel van Utrecht en Gelderland gebruikten het Frans voor hun

---

⁸ Rudolf Dekker, ‘Egodocumenten in Nederland van de 16e tot de 19e eeuw’, *Driemaandelijke bladen* 44 (1992) 5-23, aldaar 9.

⁹ Marijke Huisman, ‘Congresverslag “Life writing in Europe” De IABA Europe founding conference’ *Biografie Bulletin* voorjaar 2010, 76.

¹⁰ Arianne Baggerman, ‘Egodocumenten. Dagboeken, brieven en memoires als historische bron’, *Spiegel Historiael* 40 (2005), 109-113, aldaar 109.
Rudolf Dekker, ‘Egodocumenten en (literatuur)geschiedenis: een inleiding’, *Biografie bulletin* 3(1991) 102-112, aldaar 106.

¹¹ Rudolf Dekker, ‘Egodocumenten en familieberichten’, *Nederlands archievenblad* 100 (1996) 52-58, aldaar 56.

egodocumenten omdat zij thuis Frans spraken en gewend waren om in die taal hun emoties uit te drukken.¹²

Brieven

Een groot deel van de nagelaten manuscripten van Gijsbert Karel van Hogendorp bestaat uit brieven. Het merendeel van de brieven is in het Frans en in het Nederlands geschreven. Aan Willem I schreef Van Hogendorp in het Nederlands, aan prinses Wilhelmina van Pruisen, schreef hij in het Frans.

In de negentiende eeuw moesten brieven aan bepaalde eisen voldoen. Willemijn Ruberg heeft de verzameling brieven van vijf Nederlandse families onderzocht.¹³ De families hoorden allemaal tot de elite. Naast het uiterlijk van de brief, de 'uitwendige inrigting', - de papiersoort, het formaat van de brief, de inkt, de pen, de vouwen, al of geen verzegeling-, waren de inhoud en de stijl, de 'inwendige inrigting', van belang. Hoe belangrijker de geadresseerde was, hoe groter het formaat van de brief want de 'witruimte' tussen de aanhef en de eigenlijke tekst was bij een brief aan een belangrijke persoon groter dan aan een minder belangrijke. De aanhef, de aanspreektitels en de formele ondertekening moesten zorgvuldig gekozen worden. Een brief hoorde te beginnen met een dank voor de ontvangen brief, vermelding wanneer de brief ontvangen was en zo nodig excuses voor het late antwoord. Bij brieven aan familie en bekenden volgde dan een beschrijving van de eigen gezondheid en van de gezondheid van de familieleden. De gedachte dat alleen vrouwen over de familie schreven is volgens Ruberg niet juist. In de door haar onderzochte families schreven ook de mannen over hun gezin. Het beeld dat 19^e eeuwse brieven vol ellenlange details over ziektes staan, klopt niet volgens Ruberg. Men kon wel over ziektes schrijven, maar egocentrisme was ongepast. Tijdens de Romantiek werd egocentrisme meer geaccepteerd. Een brief mocht niet overdreven zijn, want zelfbeheersing werd belangrijk gevonden. Tijdens de Romantiek werden emoties mondjesmaat toegestaan, zelfs mannen mochten hun tranen laten zien. Een emotie kon hanteerbaar gemaakt worden door er over te schrijven.

De brieven van Van Hogendorp aan prinses Wilhelmina voldoen aan de eisen die Ruberg beschrijft, maar zijn brieven aan de koning niet. Willem I en Van

---

¹² Rudolf Dekker, 'Egodocumenten in Nederland', 12, 16, 17, 19.

¹³ Willemijn, Ruberg, *Conventionele correspondentie. Briefcultuur van de Nederlandse elite, 1770-1850* (Nijmegen, Uitg Vantilt 2005).

Hogendorp schreven elkaar veel, soms wel vier keer per dag. De brieven van Willem I waren soms op kleine papiertjes geschreven van ongeveer een halve A5, Van Hogendorp schreef op iets grotere blaadjes. De witruimten konden dus niet groot zijn en veel ruimte en tijd voor uitgebreide aanhef, aanspreektitels en formele ondertekening was er ook niet.

Het beeld dat 19e eeuwse brieven vol ellenlange details over ziektes staan gaat voor de brieven van Van Hogendorp wél op. Hij beschreef vaak de toestand van zijn gezondheid. Hij schreef vaak aan Willem I over zijn ziekte

14 januari 1815 Ik maak gebruik van het eerste oogenblik van eenige beterschap om aan UKH te melden, dat de kortste weg om te herstellen is, dat ik mij een dag of wat aan alle bezigheden onttrekke.

18 januari 1815 Ik neem de vrijheid aan UKH te berigten, dat de natuur zig gered heeft met het weder opengaan van mijn been, en dat mijn hoofd vrij gemaakt is. Mijn hart stond bij het zagte weer van gisteren om heden uit te gaan, dog met de ingevallen vorst en sneeuw is het mij volstrekt verboden, daar het been nu wil gevierd zijn, ik zal inmiddels zoveel ik kan op mijn kamer medewerken om de zaken te bevorderen, en niet verzuimen om mijn herstel te bespoedigen.¹⁴

Memoires

Vanaf 1800 raakte het schrijven en publiceren van memoires in de mode. In Frankrijk ontstond na 1815 als het ware een ‘burgeroorlog door middel van memoires’.

Tijdgenoten en latere historici beschouwden memoires als een belangrijke schakel tussen zichzelf en het verleden. Daar valt wel wat tegen in te brengen. De schrijvers van memoires hadden de gebeurtenissen weliswaar zelf meegemaakt, maar dat maakte hen nog niet tot objectieve rapporteurs. Integendeel zij probeerden het verleden onder controle te krijgen; wat zij in hun leven ervaren hadden wilden zij via hun memoires doorgeven aan de komende generatie. De schrijvers benadrukten tegelijkertijd hun zelfverloochening en hun overdreven zelfgevoel. Pierre Nora vindt dat alle memoires voor alles ‘protestgeschiedenis’ zijn.¹⁵ Memoires met uitgebreide beschrijvingen van doorgemaakte ellende, vooral van een ongelukkige jeugd, worden misère-memoires genoemd. Van Hogendorp beschrijft zijn jeugd niet als ongelukkig, hij geeft een

---

¹⁴ H. van Hogendorp, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Na 181. Brieven en gedenkschriften*. Eerste deel 1813-maart 1815 ('s-Gravenhage 1901) 436, 437.

¹⁵ Pierre Nora, *Rethinking France. Les lieux de mémoire* (Chicago 2001) 406,407.

droog schema van jaartallen en feiten over zijn leven, maar daarna beschrijft hij het ene vervelende voorval na het andere.¹⁶

Over de memoires van Gijsbert Karel van Hogendorp zegt 'het onderzoeksinstituut voor egodocument en geschiedenis' het volgende

*Kennelijk was de auteur van plan zijn memoires te schrijven. In de loop van 1830 had hij voor dit doel zelf zijn stukken chronologisch geordend in diverse mappen. Deze mappen bevatten een mengeling van persoonlijke en ambtelijke stukken.*¹⁷

Gijsbert Karel van Hogendorp schreef zelf over zijn documenten

*Ik heb deze aantekeningen lang laten rusten, omdat ik ander werk had. Thans alleen in Brussel zijnde, in October 1820, voor de gewone vergadering der Staten-Generaal, heb ik tijd en lust om voort te gaan. [...] Alzo nu de lezers, die ik vooral op het oog heb, mijne kinderen zijn... [hoeft hij niet alles uitgebreid uit te leggen, MF].*¹⁸

Hij was dus al voor 1820 begonnen aan zijn memoires maar vanaf 1820 had hij er meer tijd voor. Hij liet zijn kinderen 136 portefeuilles na met handschriften, voor het grootste deel in zijn eigen handschrift. Van uitgaande brieven zijn vaak kopieën aanwezig. De jongste zoon van Gijsbert Karel, Frederik (Frits) (1802-1872), hield zich bezig met de uitgave van de manuscripten van zijn vader. Frits, net als zijn vader jurist, was voorzitter van de antirevolutionaire kiesvereniging 'Nederland en Oranje' te 's-Gravenhage, lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland voor de Ridderschap van 8 juli 1844 tot 24 september 1850, buitengewoon lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de provincie Zuid-Holland van 18 september 1848 tot 7 oktober 1848 en lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland voor het kiesdistrict 's-Gravenhage van 24 september 1850 tot augustus 1861. Hij was getrouwd met Leopoldine Marie gravin van Limburg Stirum, een kleindochter van Leopold van Limburg Stirum waarmee G. K. van Hogendorp de staatsgreep in november 1813 gepleegd had.¹⁹ Frits schreef in het voorwoord van de eerste drie delen van de brieven en gedenkschriften *Meer dan kinderpligt drong mij burgerzin tot*

---

¹⁶ Richard Holmes, 'Het verleden heeft een mooie toekomst. Over memoires en oude vormen van de biografie', *Biografie Bulletin*, Jaargang 20, nr 1, voorjaar 2010, 5-17, aldaar 6

¹⁷ Onderzoeksinstituut voor egodocument en geschiedenis *Egodocumenten tot 1814*, deel 3, nr 375, <http://www.egodocument.net/egodocumententot1814-3.html>.

¹⁸ H. van Hogendorp, *Gijsbert Karel van Hogendorp Brieven en gedenkschriften na 1813, eerste deel 1813-maart 1815* ('s-Gravenhage 1901), 155.

¹⁹ www.parlement.com, site bezocht op 6 februari 2010.

de uitgave dezer nagelaten papieren; [...] Zijn twee oudere broers wilden de portefeuilles niet uitgeven en daarom deed hij dat hoewel hij vond dat hij daarvoor minder in aanmerking kwam dan zijn broers. Ik heb bij vluchtige inzage in de brieven van de zoons van G.K. van Hogendorp geen discussie kunnen vinden over de uitgave van de nagelaten papieren van hun vader. Het is denkbaar dat Frits zichzelf niet de geschikte persoon vond, omdat hij andere politieke opvattingen had dan zijn vader, maar dat hadden zijn broers ook. Zijn broers waren aanhangers en studenten van de dichter Willem Bilderdijk, die in Nederland het Réveil had geïntroduceerd, een internationale opleving van het christelijke denken in Europa in de eerste helft van de negentiende eeuw, die zich keerde tegen het rationalisme van de Verlichting. Aanhangers van het Réveil vonden dat de grondslagen van de Franse revolutie onnatuurlijk en te rationalistisch waren. Zij waren voor een absoluut vorst bij Gods genade.²⁰ Onder invloed van Réveil zijn later godsdienstige politieke partijen zoals de anti-revolutionaire partij en de christelijk historische unie opgericht.²¹

Willem en Dirk de twee oudere broers van Frits van Hogendorp hadden veel kritiek op hun vader, zij vonden hem hoogmoedig. Willem zag in 1825 ineens de gelijkenis met Oldenbarnevelt. *Die autocratische trotsch die stoische hoogmoedigheid, diezelfde soort van onbuigzaamheid van karakter; diezelfde verblindheid. God verhoede alle verdere rapprochementen.* En Dirk schreef terug dat hem dat ook was opgevallen en dat hij dagelijks bad voor Papa's bekeering. *Begrijpen en voelen kan hij niet meer; daar hij geestelijk geheel blind is.*²² Het is te begrijpen dat Willem en Dirk van Hogendorp er niets voor voelden om het werk van hun vader uit te geven.

Frits voelde zich net als zijn broers aangetrokken tot de antirevolutionaire beweging terwijl zijn vader meer bij de liberalen hoorde. Frits van Hogendorp voerde als lid van de Tweede Kamer het woord bij de algemene beschouwingen over de Grondwetsherziening in 1848 en hij stemde tegen de Grondwetsherziening, terwijl zijn vader altijd een voorstander van een constitutionele monarchie was geweest. Toch geeft hij de brieven en gedenkschriften uit.

---

²⁰ H. van der Hoeven, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Conservatief of liberaal?* (Groningen 1976) 115

²¹ Jan en Annie Romein- Verschoor, *Erflaters van onze beschaving*, (Amsterdam 1977); http://www.dbnl.org/tekst/rome002erfl01_01/rome002erfl01_01_0025.php; blz 589.

²² H.T. Colenbrander, *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840. Achtste deel. Regeering van Willem I, 1815-1825. Derde stuk.* ('s-Gravenhage 1916) 453, 454. Willem aan Dirk, 8 Jan 1825 en Dirk aan Willem, 10 Jan 1825.

*Wat waardiger dan ik onaanvaard hebben gelaten, daartoe achtte ik mij geroepen en gedrongen [...] Nimmer heb ik mijn vader zóó gekend, zóó doorzien, hooggeschat en liefgehad als bij het bewandelen van zijne levensbaan; nochtans tracht ik geenzins een papieren monument te zijner eere op te rigten, evenmin eene bloemlezing aan die uitstortingen van geest en hart te ontleenen. Verre van mij iets anders te bedoelen dan het leveren van eene getrouwe schets van den “ mensch ” en den “ staatsman ”.*²³

Wie zich na lezing van het bovenstaande zorgen maakt over de objectiviteit van de bloemlezing van de portefeuilles wordt meteen gerustgesteld.

Mijn eenig streven is niet alleen om de waarheid, maar ook de volle en algemene waarheid openbaar te maken. Verre van mij dat deze verklaring zoude dienen tot verblinding; integendeel verlang en vraag ik, dat men mij nauwgezet op de vingers zie, want het geringste afwijken en verheelen van de waarheid zoude alle verdienste, alle nut aan deze mededelingen benemen. In mijn oog en van uit mijn standpunt ware de minste goochelarij een onwaardig spel, én jegens mijne landgenoten, én jegens den afgestorven vader. [...] Waar eenige twijfel bij mij oprees, of de kinderlijke piëteit gedoogde openbaar te maken wat niet zoodanig doel ter naêr was geschreven, kwam ik na rijp beraad tot de vaste overtuiging, dat wel verre dat de opname daarvan aan de achtbaarheid des hooggewaardeerden vaders schaden zou, zij veeleer moest bijdragen om den eenvoud zijn gemoeds te leeren hoogschatten en eerbiedigen.

Tenslotte hoopt hij dat een van de negen kleinzonen van Gijsbert Karel van Hogendorp zijn taak zal voltooien.

*Aan U, mijn zonental, Gijsbert Karel's kleinzonen, tevens Leopold van Limburg Stirum's achterkleinkinderen worden deze bladen toegewijd door uwen heilwenschenden vader,
F. van Hogendorp 's Gravenhage 17 november 1866.*²⁴

Frits overleed vóór hij zijn taak voltooid had. Hij kwam met de ‘brieven en gedenkschriften’ tot het jaar 1815. De jongste van zijn negen zonen, Hendrik (1851-1903), officier bij de artillerie, gaf in 1902 de overige ‘brieven en gedenkschriften’ vanaf 1815 tot de dood van G.K. van Hogendorp in 1834, uit. Hendrik beschreef zijn motivatie als volgt

---

²³ F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp, eerste deel 1762-1786* ('s-Gravenhage 1866) XIV, XV.

²⁴ F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp, eerste deel 1762-1786*, XVIII, XIX.

Machtige persoonlijkheden komen zelden tot hun recht, tenzij de omstandigheden bijzonder medeloopen; zij zijn de zaaiers van den oogst, die eerst na jaren dus gewoonlijk op hun graf zal rijpen; hun lot is dat des zaaiers, "gaande al weenende." Door zijn tijdgenooten miskend, omdat hij boven hen uitstak en dus zag wat zij niet zagen, is hij door een later geslacht beter begrepen geworden, toen de tijd zijn pogen ontdaan had van het gebrekkige en zwakke, dat al onze daden aankleeft, en dat zoo dikwijls het edelste en schoonste en reinste, waarnaar wij trachten, in den weg staat.

*Zijn persoonlijkheid beter te doen kennen door een geslacht, dat hem nog niet vergeten is en dat zijn naam in eere houdt, is het doel waarmede dit werk is begonnen en nu ten einde wordt gebracht. Moge het een bijdrage zijn om zijn beeld duidelijk af te malen en een aanmoediging tevens voor hen, die even als hij een warm hart toedragen aan Nederland en Oranje.*²⁵

Gijsbert Karel van Hogendorp bewaarde veel brieven, maar we weten niet of hij alle brieven bewaarde. In zijn gedenkschriften gaf hij zijn mening over de dingen die hem waren overkomen en over de gebeurtenissen in het land. Een zoon en een kleinzoon maakten een selectie uit de verzameling manuscripten van Van Hogendorp op grond van de bovenstaande overwegingen. Fruin zei daarover

*Nu twijfelen wij geen oogenblik aan de onpartijdige bedoeling van den uitgever, maar wij kunnen de gedachte niet van ons weren, dat hij zich in de betrekkelijke waarde der stukken licht vergissen kan. Nog erger. In het tweede deel geeft hij ons sommige gedenkschriften niet in hun geheel, maar bij uittreksel, en de uittreksels uit een en hetzelfde stuk niet achtereenvolgens, niet in hun natuurlijk verband. Van sommige deelt hij ons slechts den inhoud kortelijk in zijn eigen woorden mee. Waarom niet liever al de stukken in hun geheel gegeven?*²⁶

De brieven en gedenkschriften bevatten allerlei vormen van egodocumenten. Naast de brieven van en aan Van Hogendorp staan er biografische schetsen in door de zoon en kleinzoon en autobiografische van Gijsbert Karel van Hogendorp zelf. Bovendien zijn er publicaties van Van Hogendorp in opgenomen. Tenslotte bevatten de brieven en gedenkschriften ook nog dagboekfragmenten en enkele gedichten van hem.

---

²⁵ H. van Hogendorp, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Na 1813. Eerste deel* XXVI, XXVII.

²⁶ R. Fruin, 'De jongelingsjaren van Gijsbert Karel van Hogendorp' in *Verspreide geschriften* ('s-Gravenhage 1902) deel V 239-347.

Van een aantal feiten, onder andere van de twee voorvallen, lijken geen andere bronnen te bestaan dan deze brieven en gedenkschriften. Alle auteurs die de voorvallen beschrijven verwijzen naar de 'Brieven en gedenkschriften' van G.K. van Hogendorp. We zullen nog zien dat de meeste auteurs Van Hogendorps beschrijving van de twee voorvallen overnemen en zich niet afvragen of de voorvallen zo gebeurd zijn als Van Hogendorp beschrijft, niet overwegen of een andere verklaring mogelijk is en zelfs niet nadenken of de voorvallen eigenlijk wel gebeurd zijn. Bij beide voorvallen waren er geen andere personen aanwezig dan Willem I en Van Hogendorp.

Biografieën

In de klassieke oudheid hadden geschiedschrijving en biografieën de functie van 'het goede voorbeeld'. In de Renaissance kwam opnieuw aandacht voor het individu zowel in de geschiedschrijving als in de biografieën. In de 19^e eeuw veranderde de geschiedschrijving van een vorm van literatuur in een wetenschap. De nadruk van de geschiedschrijving kwam te liggen op goed onderzoek van bronnen. In de biografie was dat ook te zien. Biografieën uit de 19^e eeuw en ook nog uit de 20^e eeuw bestonden uit tenminste twee delen omdat biografen bijna geen detail durfden weg te laten. De biografie van Willem I van de Leidse historicus Colenbrander is een goed voorbeeld van een overdadige biografie in inderdaad twee delen.²⁷

Een biografie kan geschreven worden over een interessante persoon om meer inzicht te krijgen in die persoon of over de groep waarvan die persoon deel uitmaakte. Het is de vraag hoeveel inzicht een biografie geeft in de gebiografeerde. Een biografie geeft de visie van de biograaf over de gebiografeerde en zegt dus soms meer over de biograaf dan over de gebiografeerde.

Alle biografie is fictie zegt Bernard Malamud en zelfs armoedige fictie zegt Holmes erbij.²⁸ De meeste biografieën zitten logischer in elkaar dan de levens waar ze over gaan.²⁹ Een biografie kan ook geschreven worden om een bepaalde boodschap

---

²⁷ H.T. Colenbrander, *Willem I, Koning der Nederlanden* (Amsterdam 1935).

²⁸ Richard Holmes, 'The proper study?' In: Peter France en William St Clair, *Happy lives. The uses of biography* (Oxford 2002) 7-22, aldaar 16.

²⁹ Doeko Bosscher, 'De biografie als loden last' in Hans Renders, *Het leven van een doodsbericht. Necrologie en biografie* (Amsterdam 2005) 14.

over te dragen. De gebiografeerde is dan als het ware de paspop waar de boodschap om heen gedrapeerd wordt. Tenslotte kan een biografie verworden tot een hagiografie door bewondering voor het onderwerp of tot een vie romancée. Sommige biografieën over Willem I en over Van Hogendorp zijn duidelijk met een boodschap geschreven, andere zijn een hagiografie of neigen tot een vie romancée of zijn een combinatie van deze genres. Dit onderwerp komt weer terug in de volgende hoofdstukken.

3 Overeenkomsten en verschillen tussen Willem I en Gijsbert Karel van Hogendorp

De levens van Gijsbert Karel van Hogendorp (1762-1834) en Willem I (1772-1843) vertonen overeenkomsten. Zij hebben beiden na een moeilijke jeugd een lastig leven gehad. In 1813 veranderde hun situatie totaal en beleefden zij op het zelfde moment een ‘wedergeboorte’. Van Hogendorp nam het initiatief hiervoor. Voor Willem I duurde de tijd van voorspoed ongeveer 20 jaar en daarna werd zijn beleid zo omstreden dat hij in 1840 aftrad. Van Hogendorps gloriетijd duurde maar van november 1813 tot zijn ontslag in 1816. Vanaf 1816 was hij 11 jaar lang jaar een belangrijke, lastige staatsman en vervolgens werd hij vergeten. De berichten van zijn overlijden in twee belangrijke kranten konden moeilijk korter zijn ³⁰

Staatscourant 7 augustus 1834

's Gravenhage, den 6^e Augustus

De Graaf Gijsbert Karel van Hogendorp, aan wien het Vaderland in menig opzigt, en vooral wegens zijne krachtdadige medewerking tot herstel van Nederlands onafhankelijkheid in 1813, groote verpligtingen heeft, is heden morgen, in den ouderdom van bijna 72 jaren, alhier overleden.

Algemeen Handelsblad 8^e Augustus 1834

Men meldt uit 's Gravenhage d.d. 6 Augustus

Gisterenavond is alhier overleden Graaf Gijsbert Karel van Hogendorp. Met de uitnemenste begaafdheden en hoedanigheden voorzien, blonk hij uit als Staats- en Bewindsman, als Staat-huishoudkundige, als Regtsgeleerde, als Schrijver, en genoot hij eene zeer groote achting bij zijne medeburgers. Onvergetelijk en roemvol is zijn naam voor Nederland, door het manmoedig gedrag, dat hij in November 1813 heeft gehouden, om aan de vreemde overheersing een einde te maken, en zijn Vaderland de onafhankelijkheid terug te geven. Den 27^e October 1762 was hij te Rotterdam geboren.

Willem I en Van Hogendorp hadden vanaf 1813 misschien in harmonie een gelukkig leven kunnen leiden en het welzijn van de Nederlanden kunnen vergroten als zij andere karakters hadden gehad. Zij kenden elkaar van een afstand van vroeger en hadden dus kunnen weten wat zij van elkaar konden verwachten. Sommige perioden

---

³⁰ Mr F.A. van Hall, *Redevoering ter nagedachtenis van /Gijsbert Karel Graaf van Hogendorp* (Amsterdam 1835) 85.

uit hun leven zullen hier besproken worden omdat zij grote overeenkomsten vertonen met hun latere handelingen.

Gijsbert Karel van Hogendorp (1762-1834)

Afbeelding 1. Gijsbert Karel van Hogendorp

Gijsbert Karel van Hogendorp werd in 1762 geboren in een regentenfamilie. De familie was deftig maar iedereen kende de twee schandalen. De vader van Gijsbert Karels moeder, Onno Zwier van Haren, gedeputeerde van Friesland en een bekende dichter, zou incest gepleegd hebben met twee van zijn dochters. De moeder van Gijsbert Karel was een van die dochters en de echtgenoten van de twee dochters klaagden hun schoonvader aan. Op de dag van Gijsbert Karels geboorte deed het hof van Friesland uitspraak. Onno Zwier kreeg geen straf opgelegd maar werd ook niet gezuiverd van de blaam. De zaak werd in 1762 natuurlijk een bekend schandaal en werd besproken ‘tot in de salons van Brussel en Parijs’, maar trok ook in de twintigste eeuw nog publieke belangstelling.³¹ In 1939 schreef E. du Perron er de roman

---

³¹ Henriette L.T. de Beaufort, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Grondlegger van het koninkrijk*. (1^e dr 1963, 4^e herziene dr Rotterdam 1979) 9.
Jan en Annie Romein, *Erflaters van onze beschaving* Jan en Annie Romein 2006 dbnl / erven Jan Romein en Annie Romein-Verschoor (Amsterdam 1938-1940) 594.

‘Schandaal in Holland’ over, in 1983 bewerkten Guus Vleugel en Ton Vorstenbosch deze roman tot een toneelstuk en in 1996 schreef de neerlandicus Pieter van der Vliet een biografie over Onno Zwier van Haren.³² Het schandaal was aan het eind van de 20e eeuw dus nog steeds een cause célèbre.

Alsof dat nog niet erg genoeg was verloor Gijsbert Karels vader door een uitbundig leven en door ongelukkige speculaties tijdens de beurscrisis van 1773 zijn hele vermogen. Hij vertrok naar Indië om zijn financiën op orde te brengen en kwam tien jaar later op de terugreis om in een schipbreuk. Zijn twee oudste zoons, Dirk en Gijsbert Karel, konden door voorspraak van prinses Wilhelmina van Pruisen, de echtgenote van stadhouder Willem V, in Berlijn op de Pruisische cadettenschool van haar broer, de Pruisische koning, geplaatst worden. Na zes jaar kwam Gijsbert Karel weer naar Nederland naar de nationale garde. Zijn broer Dirk bleef in Duitsland, kwam later naar Nederland en ging vervolgens naar Indië. De verhouding met zijn broer Gijsbert Karel was toen niet goed volgens Dirk.

*Mijn broer zag me zonder verdriet vertrekken; Tijdens mijn afwezigheid beschouwde hij zich bijna als de oudste, en deze titel was helemaal niet te versmaden. Onze oligarchische gewoonten hechtten er veel privileges aan; de oudsten volgden over het algemeen hun vaders op en kregen alle voordelen van de achting van hun familie. Mijn broer heeft zich na mijn vertrek stilzwijgend voorgedaan als mijn oudste broer.*³³

Gijsbert Karel bleef in Nederland en ging rechten studeren in Leiden in 1785 en een jaar later droeg hij zijn proefschrift ‘over een billijken omslag der lasten over vereenigde staten’ op aan de 14 jarige erfprins Willem Frederik.³⁴ Het was daarmee voor iedereen duidelijk aan wiens kant hij stond in de strijd tussen de orangisten en de patriotten. Toen de Staten van Holland in 1785 Willem V het bevelhebberschap over

---

³² E. du Perron, *Schandaal in Holland* (den Haag 1939); Guus Vleugel & Ton Vorstenbosch *Schandaal in Holland : vrij naar het boek van E. du Perron* (Amsterdam 1983); Pieter van der Vliet, Onno Zwier van Haren (1713-1779. Staatsman en dichter (Hilversum 1996). De biografie van Van der Vliet krijgt vier jaar later een vernietigende recensie van de historicus Gabriëls. A.J.C. M. Gabriëls, ‘Schandaal in Holland’, *Tijdschrift voor geschiedenis* (2000 Vol. 112 Nr. 1).

³³ D.C.A. van Hogendorp, *Memoires du général Dirk van Hogendorp* ('s-Gravenhage 1867) 28. *Mon frère me vit m'éloigner sans aucune peine; Durant mon absence il pouvoit se regarder à peu près comme l'aîné, et ce titre alors n'était rien moins que méprisable. Nos habitudes olygarchiques y attachioient de grands privileges; les aînés succedoient ordinairement aux places de leurs pères, et rassembloient sur leur tête tous les avantages que procure la considération des familles. Mon frère a eu même le secret de se faire passer tacitement, après mon départ, pour être mon aîné.*

³⁴ ‘Specimen juridicum inaugurale de aequabili descriptione subsidiorum inter gentes foederatas’, Vertaling van R. Fruin, *De jongelingsjaren van Gijsbert Karel van Hogendorp*, 476, 477.

het garnizoen van den Haag ontnamen, vertrok Willem V met zijn hof naar Nijmegen. Deze zelfgekozen verbanning van de stadhouder bood Gijsbert Karel van Hogendorp een uitgelezen gelegenheid om zijn diensten aan te bieden als verbindingspersoon tussen de Oranjesociëteit 'de gouden leeuw' aan het Haagse buitenhof waarvan Van Hogendorp lid was, en het hof in Nijmegen. Vanuit de Oranjesociëteit zouden acties voor de stadhouder georganiseerd kunnen worden zonder dat de patriotten argwaan kregen.³⁵

De geschiedenis is bekend. Wilhelmina van Pruisen ging op 28 juni 1787 alleen naar den Haag om de zaak van de stadhouder te bepleiten maar zij werd onderweg in Goejanverwellesluis aangehouden en weer terug gestuurd naar Nijmegen. Voor de koning van Pruisen was deze belediging van zijn zuster aanleiding om met een leger binnen te vallen en de stadhouder weer in zijn functie te herstellen. Gijsbert Karel van Hogendorp was gewend om zonder formaliteiten in Nijmegen door het stadhouderlijke hof ontvangen te worden. De dag na de terugkomst in den Haag van Willem V op 20 september 1787 maakte Van Hogendorp al 's ochtends vroeg zijn opwachting bij de stadhouder. Tot zijn woede moest hij wachten in de antichambre en kreeg hij pas een audiëntie nadat hij 's avonds laat vertrokken was met achterlating van een nogal energiek briefje zoals hij zelf beschreef in zijn brieven en gedenkschriften

Ik dacht, kortom, dat als ik genoeg krediet had tot dan, dat als men zich vaak aan mijn leiding had overgegeven en vaak gevolg gegeven aan mijn adviezen, dat ik meer gewaardeerd zou zijn, nog veel meer na zoveel succes. De vooringenomenheid verhinderde mij de eerste dagen om op te merken dat ik me enorm vergist had, maar de Prins opende me als eerste de ogen op een nogal ruwe manier, en liet me vanaf negen uur 's ochtends, toen hij mij ontboden had tot negen 's avonds wachten, dat hij mij terugriep, stellig omdat ik bij het naar huis gaan een nogal energiek briefje had achtergelaten.³⁶

---

³⁵ J.G.Kikkert, *Geld, macht & eer. Willem I Koning der Nederlanders en Belgen 1772-1843* (Utrecht 1995), 16, 17.

³⁶ F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp, tweede deel. Het jaar 1787* ('s-Gravenhage 1866) 203. *Je croyais, en un mot, que si j'avais en beaucoup de crédit jusqu'alors, que si l'on avait abandonné beaucoup à ma direction et souvent déféré à mes avis, je serais bien plus accredité, plus puissant encore après tant de succès. La prévention m'empêcha les premiers jours de m'apercevoir que je me trompais excessivement, mais le Prince m'ouvrit le premier les yeux d'une manière assez rude, en me faisant attendre dans son antichambre de neuf heures du matin, qu'il m'avait appointé, jusqu'à neuf heures du soir, qu'il m'avais rappelé, sur ce que j'avais fait ma retraite en laissant un billet assez énergique!*

Fruin schreef erover

Van die velerlei bemoeiingen [om de stadhouder weer naar den Haag te halen, MF] geven ons de Gedenkschriften een hoogen dunk. Wij zouden er allicht uit afleiden, dat Van Hogendorp de man is geweest, op wien eigenlijk alles aankwam. Maar wij moeten niet vergeten, uit wiens pen de beschrijving gevloeid is. Wij hebben den man reeds genoeg leeren kennen, om er op verdacht te zijn, dat hij zich van zijn beteekenis en zijn invloed wel eens een wat overdreven denkbeeld vormde. Dit schemert in het verhaal der Gedenkschriften duidelijk door. [...] Maar zeker is het, dat aan de tijdgenooten onze held niet zoo bijzonder in het oog is gevallen. De Patriotten waren woedend op de Haagsche sociëteit; zij beschimpen onophoudelijk in hun couranten en blauwboekjes de oprichters en de voornaamste leden: Bentinck van Rhoon en zijn broeders, Torck van Roozendaal, Nagel, Jan de Groot uit Rotterdam, en anderen meer worden bij name genoemd, maar nergens heb ik onder hen Van Hogendorp vermeld gevonden. Het schijnt dus, dat anderen hem minder hebben opgemerkt dan hij zich zelve.³⁷

Ook in de geschiedenis des vaderlands van Willem Bilderdijk wordt de rol van Van Hogendorp amper beschreven.

De jonge Hogendorp [...] had in de troubelen voor 1787 als amanuensis gefungeerd bij de afzonderlijke conferenties der Oranjegezinde Afgevaardigden ter Staatenvergadering van Holland.³⁸

Van Hogendorp had al tijdens zijn studie kans op de functie van tweede raadpensionaris in Rotterdam. Hij had er eerst wel zin in omdat Johan van Oldenbarnevelt en Hugo de Groot die functie ook hadden bekleed. Voor die functie moest men echter tenminste 25 jaar zijn. Toen hij die leeftijd bereikt had waren de patriotten aan de macht en een orangist als Van Hogendorp was niet welkom. Na de terugkomst van de stadhouder lag de macht weer bij de orangisten en dat had kunnen betekenen dat Van Hogendorp weer welkom was. Maar men had in Rotterdam nogal moeite met zijn manier van doen, want zoals een vriend van zijn vader, de Rotterdamse regent Van Teylingen, die hem eerst gevraagd had om te solliciteren, hem schreef

---

³⁷ R. Fruin, 'De jongelingsjaren van Gijsbert Karel van Hogendorp', *De Gids*. Jaargang 1867 (1867) 321; en in *Verspreide geschriften* deel V ('s-Gravenhage 1902) 239-347.

³⁸ W. Bilderdijk, *Geschiedenis des vaderland*, deel 12 (Amsterdam 1839), 224 noot 1.

*Men verdenkt u van hoogmoed, weinig prettig bij wie dan ook, maar een reële tekortkoming bij een minister. Ik persoonlijk geloof niet in deze hoogmoed, die zeker onverdraaglijk zou zijn: maar ik geloof dat u niet vrij bent van een te vergaand gevoel van eigenwaarde.*³⁹

Wilhelmina schreef hem een brief in dezelfde trant. Gijsbert Karel vond dat de Oranjes hem een betere beloning hadden moeten geven voor alle moeite die hij voor hen gedaan had dan de positie van tweede pensionaris maar ook daarover werd hij terecht gewezen door Wilhelmina.

*Ik geloof ook een zekere angst op te merken dat u te veel vertrouwen hebt in uw eigen inzichten dat u zich te veel laat voorstaan op uw gevoelens van voortreffelijkheid. Maar het lijkt me dat er twee overwegingen zijn die u zeker zelf ook zult maken en die u voor deze fouten moeten behoeden, dat is, ten eerste, dat niets de jeugd meer siert en het echte talent beter doet uitkomen dan bescheidenheid, en ten tweede, dat de minister van een stad, als zijn werk voortdurend goed en actief is, er zeker na een bepaalde tijd de leiding zal krijgen en dat het ook is door dit goede werk en de uitvoering dat hij moet proberen dit te bereiken en te verdienen, dat men er dan van kan genieten zonder vijanden te maken, maar dat men door alle andere middelen nooit meer dan half kan slagen en zich tenslotte een menigte vijanden op de hals haalt.*⁴⁰

Fruin gaf als commentaar

Het hoge woord moet er uit. De jonge man was blijkbaar over het paard getild. Buitengewone omstandigheden hadden hem tijdelijk in een werkring gesteld, die hem op zijn leeftijd, met zijn verleden, nog niet voor goed kon worden toegewezen. En vol zelfvertrouwen had hij zelfs nog meer op zich genomen, dan van hem gevergd was. Hoewel jong en onervaren, had hij rechts en links raadgevingen uitgedeeld. Hij had daarbij wel eens vergeten, wie hij was en tot wien hij het woord richtte. Zoo had hij bij voorbeeld, toen de Prinses haar gewaagden tocht naar Den Haag zou ondernemen, een nota opgesteld, waarin hij herinnerde aan het voornaamste, dat zij er te doen zou hebben. Hij zegt niet, dat hem zulk een nota verzocht was, maar

---

³⁹ R. Fruin, *De jongelingsjaren*, 343. *On vous soupçonne d'une hauteur, peu agréable dans qui que ce soit, mais un défaut réel dans un ministre. Pour moi je ne vous crois pas cette hauteur, qui sûrement serait insupportable : mais je ne vous crois pas exempt d'un amourpropre trop loin poussé.*

⁴⁰ F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften*, deel 2. 249; en NA Van Hogendorp 94 F2. *Je crois apercevoir aussi quelque crainte que vous aurez trop de confiance dans vos propre lumières, et que vous ferez trop valoir votre supériorité lorsque vous sentirez celle-ci. Mais il me semble qu'il y a deux réflexions que vous ne pouvez manquer de faire, qui doivent vous préserver de ces défauts, c'est premièrement, que rien ne sied mieux à la jeunesse et ne relève plus le vrai talent que la modestie, et secondement, que le ministre d'une ville, si son travail est constamment bon et actif, ne peut manquer au bout d'un certain temps d'en avoir la direction, que c'est ainsi par ce bon travail et l'application qu'il faut tâcher de l'obtenir et de la mériter, qu'alors on en jouit sans se faire des envieux, mais que par tout autre moyen on n'y réussit jamais qu'à demi, et on finit par s'attirer une foule d'ennemis.*

*openhartig bekennt hij het: 'Ik herinner mij, dat meegesleept door mijn ijver en het nogal algemene enthousiasme in die tijd, mijn uitlatingen eerder een instructie leken dan een aantekening, aangeboden aan een voorname prinses'.*⁴¹

Van Hogendorp aanvaardde met enige tegenzin zijn functie als tweede pensionaris op 31 december 1787, maar hij had geluk want al na een maand legde de eerste pensionaris, Mr Herman Nederburgh, zijn functie neer en kon hij diens plaats innemen. Hij wilde eigenlijk een betere functie, maar toen door een sterfgeval in 1791 een vacature ontstond voor de functie van eerste secretaris van de Staten van Holland solliciteerde hij niet. Als de functie hem zou worden aangeboden zou hij de functie aanvaarden, maar hij vond het werk van secretaris van de Staten van Holland niet interessant genoeg. In 1830 schreef hij daarover *Bij mijn tegenwoordige ondervinding van de wereld, oordeel ik, dat ik toen kwalijk gedaan heb.*⁴² In mei 1793 daarentegen stuurde hij vele brieven naar Willem V en Wilhelmina of zij hem wilden helpen om de functie van Tresorier - Generaal van de Unie te krijgen. Hij was daarbij nogal vasthoudend, hij schreef Willem V brieven op 12 en 14 mei en hij vroeg daarin ook om een audiëntie. Op 20 mei beklagde hij zich schriftelijk bij Willem V dat hem nog geen audiëntie was verleend. Intussen schreef hij ook nog aan Wilhelmina. Wilhelmina antwoordde hem dat anderen door leeftijd en ervaring meer in aanmerking kwamen voor de functie. Van Hogendorp bleef aandringen op een audiëntie die dan eindelijk op 3 juni plaats vond, maar zonder het gewenste resultaat, hij kreeg de functie niet.⁴³

Wilhelmina vond kennelijk dat hij het nu te bont maakte en las hem in een brief van 19 juni 1793 geducht de les. Zij vroeg eerst of zij hem eens mocht schrijven om hem er van te overtuigen dat zij recht deed aan zijn gevoelens. Nadat hij had geantwoord dat niets hem aangenamer kon zijn, kreeg hij een brief waarin zij hem precies vertelde wat er verkeerd was aan zijn optreden.

---

⁴¹ R. Fruin, 'Gijsbert Karel van Hogendorp en de omwenteling van 1787', *De Gids*, (jaargang 1867) 40-100, aldaar 94, 95. 'Je me souviens, qu'emporté par mon zèle et par l'enthousiasme assez général en ces temps, mes expressions tenaient plus d'une instruction que d'une note, présentée à une grande Princesse'.

⁴² F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften derde deel, 1788-1813* ('s-Gravenhage 1876) 36.

⁴³ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 049 G.K. van Hogendorp, 1766-1856, nummer toegang 2.21.006.49, inventarisnummer 38.

Sinds enige tijd heb ik menen op te merken dat de publieke opinie niet meer helemaal zo gunstig over u is als zij geweest is vanaf het moment dat zij u leerde kennen; dat idee dat slechts op kleinigheden beruste, kon ongefundeerd zijn; maar toen u zich plaatste in de gelederen voor een van de ministeriële posten van de Staten-Generaal, had ik de gelegenheid om me te verzekeren dat ik me niet vergist heb, en ik heb geprobeerd om te onderzoeken wat aanleiding gegeven kan hebben voor deze verandering. Overtuigd, meneer, dat geen verandering in uw principes of gevoelens kon optreden, heb ik mijn best gedaan om de oorzaak te ontdekken, en zie hier het resultaat van mijn onderzoek. Over het algemeen zal iedereen recht doen aan uw principes en aan uw gevoelens; men erkent uw natuurlijke talenten die zeldzaam zijn met een diepte van kennis die op uw leeftijd zelden voorkomt, maar men vindt dat dit u een beetje teveel vertrouwen geeft in uzelf, en dat u anderen niet genoeg ontziet; men klaagt over uw toon, uw houding, uw spottende lachje, die vaak aangeven dat u zich superieur voelt en het soort medelijden waarmee u anderen bekijkt vanuit de hoogte van uw grootheid. [...]

Als een PS staat onder de brief

Niemand kent de inhoud van deze brief.

Van Hogendorp antwoordde de volgende dag en gaf toe dat zij gelijk had.

[...] Ik begin met mijn ongelijk toe te geven. Sinds ik zelf denk en handel, hebben mijn echte vrienden mij gewaarschuwd dat ik op moet passen voor trots en ijdelheid en UKH heeft mij bescheidenheid aangeraden bij het aanvaarden van mijn huidige aanstelling. Ik heb vaak moeite gedaan om deze wijze raad op te volgen, en ik zal er in het vervolg zeker niet minder moeite voor doen. [...] Mijn ijdelheid is altijd zichtbaar, en altijd zeer in mijn eigen nadeel, wanneer ik dacht dat men me onrechtvaardig beoordeelde.⁴⁴

---

⁴⁴ F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften derde deel*, 38-41. Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 049 G.K. van Hogendorp, 1766-1856, nummer toegang 2.21.006.49, inventarisnummer 38, brief 14 en 15. *Depuis quelque tems j'ai cru m'apercevoir, que l'opinion publique n'était plus tout à fait autant en votre faveur, qu'elle l'avoit été depuis que vous aviez eu occasion de vous faire connaître; cette idée, qui ne reposoit que sur des bagatelles, pouvoit être sans fondement; mais lorsque vous vous mîtes sur les rangs pour un des postes ministériels du Conseil d'Etat, j'eus occasion de m'assurer, que je ne m'étois pas trompée, et j'ai taché de rechercher ce qui pouvoit avoir donné lieu à ce changement. Persuadée, Monsieur, qu'il ne pouvoit arriver d'aucune altération dans vos principes et dans vos sentimens, j'ai été d'autant plus empressée d'en découvrir la cause, et voici le résultat de mes recherches. Tout le monde en général rend justice et à vos principes et à vos sentimens; on vous reconnoit des talens naturels peu communs avec un fond de connoissances rare à votre age, mais on trouve que ceci vous donne un peu trop de confiance en vous-même, et pas assez de ménagemens pour les autres; on se plaint de votre ton, de votre air, d'un sourire moqueur, qui semblent souvent vouloir indiquer la supériorité que vous vous croyez, et l'espèce de pitié avec laquelle vous regardez les autres du haut de votre grandeur. [...] Personne au monde ne sait le contenu de cette lettre. [...] je commence par avouer des torts. Depuis que je pense et que j'agis par moi-même, mes vrais amis m'ont averti de me tenir en garde contre la fierté et la vanité et V.A. R. m'a recommandé la modestie à mon avènement au poste que j'occupe. J'ai souvent fait des efforts pour suivre ces sages avis, et je n'en ferai certainement pas de moins grands dans la suite. [...] Enfin ma vanité a toujours éclaté, et toujours à mon sensible dommage, quand j'ai supposé qu'on me jugeoit avec injustice.*

Wilhelmina schreef terug dat zij blij was dat Van Hogendorp zijn fouten inzag en dat het hem zeker zou lukken om de slechte indruk die over hem ontstaan was weg te nemen. Zij wilde hem daarin altijd bijstaan.⁴⁵ Maar haar goede raad had weinig effect. De historicus Verberne schreef terecht over van Hogendorp *Toch de prinses zag juist, toen zij Gijsbert Karel's 'ik' aanwees als de vijand...*⁴⁶

Van Hogendorp was als raadpensionaris van Rotterdam lid van de Staten van Holland. Daar voelde hij zich thuis, hij kon zich bezig houden met de landelijke politiek. Hij zou de functie van pensionaris van Rotterdam tot 1795 vervullen.

Op 18 januari 1795, tien dagen na de inval van de Franse troepen, vluchtte de stadhouderlijke familie vanuit Scheveningen naar Engeland. De Bataafse republiek kwam tot stand en de patriotten hadden weer de macht. Van Hogendorp werd ambteloos burger. Op 28 januari 1795 schreef hij aan zijn moeder dat de zwakte, de onvoorzichtigheid en de slechte verstandhoudingen binnen de dominerende partij [de orangisten, MF] geleid moesten hebben tot de ondergang. Hij zou het feit dat zijn werk hem ontnomen was geduldig ondergaan en een nuttige burger zijn ('un citoyen utile'). Hij zei geen woord over de ballingschap van de stadhouderlijke familie terwijl hij toch vóór de ballingschap van het stadhouderlijke hof regelmatig op bezoek ging bij Wilhelmina. Sommige orangisten gingen met de stadhouder mee in ballingschap. Van Hogendorp heeft dat niet gedaan maar hij kwam na enige tijd wel in actie. Hij schreef in 1801 een 'Verklaring aan het Staatsbewind over de Staatsregeling' waarin hij stelde *'Ik keur veel meer alle Constitutiën af, welke niet het Huis van Oranje met de erflijke waardigheid van Hoofd van den Staat bekleeden.'*⁴⁷ Hij voegde erbij niet te kunnen denken dat in zijn openhartig voorgedragen gevoelens enig gevaar voor zijn persoon gelegen kan zijn, maar dat al ware dat zo, *dit niet in staat zou zijn om hem tot stilzwijgen te noodzaken, nu het erop aan kwam om het gevoelen der natie te leren kennen.*⁴⁸ Hij zond zijn notitie naar het Staatsbewind (Aan den heer S. van Hoogstraten, president van het staatsbewind, met als aanhef 'Burger President'), naar Willem V en Wilhelmina, naar de erfprins Willem Frederik en naar ambassadeurs en ministers van Frankrijk, Rusland, Oostenrijk, Engeland en Pruisen. Het Staatsbewind besloot niet te reageren op zijn notitie maar toen bleek dat er duizenden gedrukte

---

⁴⁵ F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften derde deel*, 41.

⁴⁶ L.G.J. Verberne, *Gijsbert Karel's leerjaren*, (Amsterdam 1931), 320.

⁴⁷ Jan en Annie Romein, *Erflaters*. 609.

⁴⁸ G. Az Mees, *Eenvoudige levensschets van Gijsbert Karel van Hogendorp* (Rotterdam 1867), 10.

exemplaren van de notitie in omloop waren, werd een gerechtelijk onderzoek ingesteld of er sprake was van landverraad of zelfs van majesteitsschennis. Nadat duidelijk was dat de Oranjesocieteit, de ‘Glazenkast’ uit den Haag buiten medeweten van Van Hogendorp de notitie had laten drukken, werd afgezien van gerechtelijke stappen tegen hem.⁴⁹

Voor de erfprins kwam de notitie op een slecht moment omdat hij in 1801 in onderhandeling was met Engeland en Frankrijk over vergoeding aan de Oranjes van de geleden schade. Het huis van Oranje als ‘erfelijk hoofd van de Staat’ leek op dit moment een hersenschim. Willem Frederik zou gezegd hebben dat de verklaring meer zei over Van Hogendorps goede bedoelingen dan over zijn oordeelsvermogen.⁵⁰ Willem V had in december 1801 zijn aanhangers toestemming gegeven om ambten aan te nemen onder het Staatsbewind. Hij schreef van Hogendorp

Ik acht het mijn plicht om u te bidden u niet voor niets bloot te stellen door bemoeiingen die in de huidige stand van zaken alleen maar schadelijk voor u kunnen zijn.

Wilhelmina schreef dat ze verbaasd was een brief te krijgen nadat ze al zeven jaar niets meer van hem had gehoord.

Het is het moment dat u gekozen heeft voor deze stap, dat mijn verbazing wekt en ik ben getroffen door het contrast tussen zo een energieke demonstratie ten gunste van de terugkeer van het Oranjenhuis naar de Republiek en de omstandigheden waarin dit huis zich bevindt. [...] zolang Europa in dezelfde situatie blijft als heden ten dage, kan de terugkeer van het Oranjenhuis geen werkelijk welzijn betekenen voor het land. [...] Desalniettemin blijven wij bereid om het te dienen, als het ons op een dag terugroept en intussen zal alles wat zou kunnen bijdragen aan haar welvaart, ons aangenaam zijn en voor haar blijven onze wensen hetzelfde, wat onze situatie ook moge zijn.⁵¹

---

⁴⁹ F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften derde deel*, 204.

⁵⁰ W.H. de Beaufort, ‘Gijsbert Karel van Hogendorp’. In G.J.W. Koolemans Beijnen, *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813* Eerste deel (Haarlem 1912) 259.

⁵¹ Zowel de brief van Willem V als van Wilhelmina zijn te vinden in: Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 049 G.K. van Hogendorp, 1766-1856, nummer toegang 2.21.006.49, inventarisnummer 94 F *Je crois de mon devoir de vous prier de ne pas vous exposer à pure perte en faisant des démarches qui, dans la situations actuelles des choses ne pourvient que vous être nuisibles. [...] C’est le moment que vous avez choisi pour faire cette démarche, qui cause mon étonnement et je suis frappée du contraste entre une démonstration aussi énergique en faveur de la réintégration de la Maison d’Orange dans la République, et les circonstances, où ce trouve cette maison. [...] tant que l’Europe reste dans l’état actuel, la rentrée de la Maison d’Orange ne pourroit pas être un bien réel pour le pays; [...] Ni plus, ni moins nous restons disposés à lui vouer, si un jour elle nous rappelloit*

Van Hogendorp wilde geen enkel ambt bekleden onder het Staatsbewind. Dat kon hij ook gemakkelijk weigeren want hij had een rijke vrouw getrouwd, Hester Clifford. Onder Lodewijk Napoleon had hij wel een ambt willen aanvaarden, maar net als in 1791 wilde hij daarvoor gevraagd worden en dat gebeurde niet.⁵² Op 18 januari 1808 schreef hij in zijn dagboek, het 'Journal d'Adrichem'

Mijn vriend Van IJzendoorn voegde eraan toe dat de koning [Lodewijk Napoleon, MF) mij een interessante man genoemd had. Ik zie daardoor dat ik me vergist heb door te geloven dat hij iets tegen mij heeft. Maar ik ben daarmee meer overtuigd in het idee dat er een obstakel is dat hem belet om mij deze achting te betuigen. [...] Mijn verklaring (Verklaring aan het Staatsbewind, MF) kan slecht gevallen zijn in Parijs.

En een paar maanden later op 19 april schreef hij: *Als de koning mij om samenwerking zou vragen, zou ik inwendig grote voldoening voelen.*⁵³

Hij trok zich terug op het landgoed Adrichem bij Beverwijk en probeerde te genieten van het leven op het land maar hij was daar niet geschikt voor. In 1804 stichtte hij een kolonie in Kaap de Goede Hoop in Zuid-Afrika, maar ook dat werd geen succes. Hij verloor veel geld in Zuid-Afrika omdat Engeland twee jaar later de Kaap inlijfde, maar zijn vrouw bleef rijk door nieuwe erfenissen. In 1809 ging Van Hogendorp met zijn gezin in den Haag wonen aan de Kneuterdijk nummer 8 en daar schreef hij in 1812 een ontwerp voor de grondwet van het koninkrijk der Nederlanden.

---

et en attendant tout ce qui pourra contribuer à sa prospérité nous sera agréable, pour laquelle nos vœux resteront les mêmes, quelle que soit notre situation.

De brief van Wilhelmina staat ook in F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften* derde deel, 201, 202.

⁵² W.H. de Beaufort, 'Gijsbert Karel van Hogendorp'. In G.J.W. Koolemans Beijnen, *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813*. Eerste deel (Haarlem 1912), 254.

⁵³ F. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften*, derde deel, 269, 273.

Mon ami van IJzendoorn ajoute, que le Roi m'a nommé un homme très intéressant. Je vois par là, que je me suis trompé en croyant qu'il est prévenu contre moi. Mais je suis d'autant plus confirmé dans l'idée, qu'il y a quelque obstacle qui l'empêche à me témoigner cet estime. [...]Ma déclaration peut m'avoir attiré de la malveillance à Paris.

Si le Roi m'appelle à y coopérer, j'en ressentirai une satisfaction intérieure.

Uit de citaten spreekt een ijdele man die zeer van zijn eigen kwaliteiten overtuigd is. Andere mensen zijn altijd minder begaafd dan hij in zijn ogen, ook al hebben zij meer ervaring. Mening van anderen dringen niet goed door zijn pantser van verwaandheid heen. Alleen als zij machtig zijn zoals Wilhelmina wil hij wel luisteren en zelfs wel toegeven dat hij fouten maakt. Hij belooft zijn leven te beteren maar dat lukt hem niet, ook al zegt hij dat hij zijn fouten kent en er tegen vecht.

Willem Frederik, erfprins (1772-1843)

Afbeelding 2. Koning Willem I

Willem Frederik, de oudste zoon van stadhouder Willem V en Wilhelmina van Pruisen, werd in 1772 geboren in den Haag. Hij studeerde in Leiden van 1789-1790 staatswetenschap en privaatrecht en volgde ook colleges natuurkunde.⁵⁴ Zijn afstudeerscriptie ‘over den besten regeringsvorm aan de Belgische provinciën’ pleitte voor een federatie met de Noordelijke Nederlanden onder bewind van de Raad van State en de stadhouder. Zijn docenten vonden Willem Frederik leergierig en ambitieus, maar ook eigenwijs en gesloten en stroef in de omgang.⁵⁵

---

⁵⁴ H.T. Colenbrander, *Willem I. Koning der Nederlanden. Eerste deel 1772-1815* (Amsterdam 1931) 26.

⁵⁵ J.A. Bornewasser, ‘Koning Willem I’ in C.A. Tamse red, *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis* (Alphen aan den Rhijn 1979) 232.

In 1791 trouwde hij met zijn nicht Frederike Louise Wilhelmina van Pruisen. Bij de ceremonie in den Haag ter gelegenheid van de verloving van Willem Frederik met Frederike van Pruisen (Mimi) was Van Hogendorp aanwezig in zijn functie van pensionaris van Rotterdam.

Na de vlucht van de stadhouderlijke familie in 1795 probeerde Willem Frederik vanuit Engeland steun te krijgen om de positie van de Oranjes in de Nederlanden te herstellen. Willem V vertrok naar de gebieden van de Oranjes in Duitsland en deed in 1801 afstand van zijn rechten als stadhouder. De Europese mogendheden waren bereid om de Bataafse Republiek te erkennen als de stadhouder schadeloos gesteld zou worden. Willem V wilde niet onderhandelen over de schadevergoeding, maar gaf met tegenzin toestemming aan Willem Frederik om te onderhandelen met Napoleon. Willem Frederik werd door Napoleon wel vriendelijk maar met weinig egards ontvangen. Hij kreeg bovendien veel minder dan hij verwacht had. In ruil voor de Nederlanden ontving het huis van Oranje van Napoleon het bisdom Fulda, de abdijen Corvey en Weingarten en de steden Dortmund, Buchhorn en Isny. Frankrijk zou vijf miljoen gulden aan Willem V betalen omdat hij afstand deed van het stadhouderschap. Engeland bood aan om de bij Den Helder buitgemaakte Bataafse vloot te betalen maar Willem V weigerde betaling te ontvangen voor de vloot omdat de vloot niet het bezit van de stadhouder was maar van de Nederlandse Staten. Een vergoeding voor door het huis van Oranje persoonlijk geleden verliezen wilde hij wel van Engeland aannemen. Hij voelde evenmin iets voor het bewind over de nieuwe gebieden Fulda, de abdijen en de steden omdat *het systeem om te erven van mensen die nog niet dood zijn, me te zeer tegen staat om het te doen.*⁵⁶

De schadeloosstelling doet vreemd aan. Welke schade leed Willem V? Hij had een erfelijke aanstelling bij de Staten-Generaal en daar was nu een eind aan gekomen. In plaats daarvan werd hem als vervanging een bestuurlijke functie aangeboden in Fulda.⁵⁷ Het kan zijn dat die positie financieel minder aantrekkelijk was en minder aanzien bood. Was de schadeloosstelling bedoeld om het verschil in inkomsten en status te compenseren? Willem V zei volkomen terecht dat hij geen vergoeding voor de vloot kon aanvaarden omdat de vloot van de Nederlanden en niet van hem persoonlijk was. Colenbrander, Bornewasser en Schmitz vermelden de

---

⁵⁶ Yves Schmitz, *Willem I, koning van Noord en Zuid* (Hasselt 1966) 21,22.

⁵⁷ Waar Fulda staat wordt steeds bedoeld het bisdom Fulda, de abdijen Corvey en Weingarten en de steden Dortmund, Buchhorn en Isny.

schadeloosstelling zonder commentaar alsof het normaal is om een functionaris van de overheid met vijf miljoen gulden naar huis te sturen als hij boventallig wordt. Vijf miljoen gulden moet in 1801 een enorm bedrag geweest zijn. De Europese mogendheden handelden alsof de Nederlanden het bezit waren van de stadhouders. De enige die hierbij zijn verstand gebruikte, was wonderlijk genoeg Willem V toen hij opmerkte dat de Nederlandse vloot niet zijn persoonlijke bezit was. Uit de afhandeling van de schadeloosstelling blijkt de positie van de stadhouders in de ogen van de andere mogendheden. De stadhouders werden door de Europese mogendheden kennelijk beschouwd als de koningen van de republiek.

Willem Frederik heeft geen memoires geschreven en daarom is van zijn gedachten minder bekend dan van Van Hogendorp. Er is wel een eigentijdse biografie van Willem Frederik gepubliceerd in 1816 in 'Zeitgenossen', een tijdschrift dat korte biografieën publiceerde van bekende, nog levende Europese personen. De auteur van de biografie over Willem Frederik was Johannes von Arnoldi (1751-1827). Von Arnoldi was een Duitse jurist die in Dillenburg deel uitmaakte van de regering. In 1801 onderhandelde Von Arnoldi in Berlijn over de schadeloosstelling voor Willem V voor het verlies van de Nederlanden. Hij was in Dillenburg kennelijk een goede bestuurder en daarom vroeg Willem Frederik aan zijn vader of Von Arnoldi bij hem in Fulda mocht komen. Von Arnoldi werd bij die gelegenheid in de adelstand verheven. Door zijn werk in Dillenburg kende Von Arnoldi de stadhouderlijke familie. Hij zal ook wel enigszins op de hoogte zijn geweest van de omstandigheden in Nederland want hij had een Nederlandse moeder, de dochter van de Leidse hoogleraar in de theologie Albert Schultens.⁵⁸ Von Arnoldi was in Dillenburg behalve lid van de regering ook directeur van het landsarchief. Hij deed graag historisch onderzoek en publiceerde daarover regelmatig.

Von Arnoldi schreef in het voorwoord dat hij gelukkig veel lof kreeg voor zijn historische publicaties maar dat hij zich nog nooit gewaagd had aan een biografie. In dit geval verkeerde hij echter in de unieke positie van ooggetuige en daarom kwam hij juist bijzonder in aanmerking voor deze nieuwe taak. En hij was niet zomaar een ooggetuige,

---

⁵⁸ J.A. Bornewasser, *Kirche und Staat in Fulda unter Wilhelm Friedrich van Oranien, 1802-1806* (Utrecht 1956)10.

*hij was een ooggetuige voor wie de trouw en de waarheid boven alles heilig waren, die nooit bijbedoelingen had en die wars was en is van vleierij. [...] De stormen van de tijd en grote veranderingen hebben hem van de persoon van de vorst gescheiden in wiens nabijheid hij tot het eind van zijn leven had willen zijn. Maar verheugd geniet hij het geluk dat hij altijd afhankelijk is gebleven van Willem, nooit in de treurige noodzaak is gekomen dat hij een of ander lid van de familie van Napoleon had moeten dienen.*⁵⁹

Het zal niemand verbazen dat de biografie een hagiografie is.

Van 1802 tot 1806 regeerde Willem Frederik over Fulda. Het was een gebied met een katholieke bevolking. De bisschop had niet veel zorg besteed aan het bestuur en het hof van de bisschop was nogal kostbaar. De meeste ambtenaren waren ongeschikt voor hun functie en bovendien omkoopbaar. Het land had geleden onder de oorlogen en de financiële middelen van het gebied waren beperkt. Het verzet van de bisschop tegen de overname van het bestuur liet Willem Frederik in oktober 1802 zonder bloedvergieten maar wel met de dreiging van Pruisische troepen in goede banen leiden. Op 6 december kon hij met oranje vlaggen en erebogen in triomf worden binnengehaald. De inwoners waren zo enthousiast dat zij de paarden uitspanden en zelf de koets trokken.⁶⁰ Willem Frederik werkte hard in Fulda. Met zijn talenten, snel inzicht, juist oordeel, sterk karakter zonder onfeilbaar te willen zijn, rechtvaardigheidsgevoel en wijze zuinigheid kon hij de problemen in Fulda snel oplossen, volgens Von Arnoldi. Hij regeerde als een absoluut vorst met als adviescollege de ‘Geheime Conferenz Commission’ en hij bemoeide zich met alles. Van zijn ministers eiste hij dat zij op afroep beschikbaar waren. Von Arnoldi beschreef met enige vertedering dat Willem Frederik hem soms de stukken thuis kwam brengen zodat Von Arnoldi niet zo vroeg naar het paleis hoefde te komen. Soms was Arnoldi op dat vroege uur nog in nachtkleding. Willem Frederik zou later merken dat zijn Nederlandse ministers beslist niet op afroep beschikbaar wilden zijn.

---

⁵⁹ J. Von Arnoldi, ‘Wilhelm I. König der Niederlande. Biographische Skizze und Charakteristik.’ *Zeitgenossen* (Leipzig 1817) [...] *wie sie nur ein Augenzeuge zu geben vermag, dem Wahrheit und Treue über Alles heilig, dem Nebenabsichten bei dieser Arbeit fremd sind, der von Schmeichelei stets entfernt war. [...] Die Stürme der Zeit, große Veränderungen, haben ihn von der Person des Fürsten getrennt in dessen Nähe er sein Leben zu beschließen gewünscht hätte. Aber froh genießt er des Glückes, stets von Wilhelm abhängig geblieben, nie in die traurige Nothwendigkeit gekommen zu sein, irgend einem Napoleoniden dienen zu müssen.*

⁶⁰ J.A. Bornewasser, *Kirche und Staat*, 7.

*De prins schreef toen brief op brief aan de Ministers, en Bentinck kreeg ze midden in de nacht, daar ik verschoning van verzogt, zou Van Hogendorp later schrijven.*⁶¹

In Fulda reorganiseerde Willem Frederik het universitaire onderwijs en hij bracht de universiteit met behulp van hoogleraren uit het buitenland weer op peil. Zijn ‘Beglückungszwang’ ging zover dat hij boetes oplegde aan mensen die teveel geld uitgaven bij doop- en huwelijksplechtigheden. Als vader van zijn onderdanen wist hij wat goed voor hen was. Hij trok regelmatig te paard rond door zijn gebied om zich persoonlijk op de hoogte te stellen van de problemen. De liefdadigheid werd veranderd in een door de overheid geregelde armenzorg. Eenmaal in de week gaf hij audiëntie en daar kon iedereen zijn problemen aan de koning voorleggen. In de zaal van de audiënties hing een groot portret van zijn oudoom Frederik de Grote. Net als Frederik de Grote stelde hij de dienstplicht in en dat maakte hem minder populair.

Willem Frederik raadpleegde zijn geheime commissie en hij bestudeerde regelingen in andere landen maar hij nam zelf de beslissingen. In Fulda was hij de ‘besluitenkoning’ al lieten de besluiten soms op zich wachten. Zijn hof was klein en zuinig. De reorganisatie van Fulda was succesvol en vergrootte het aanzien van Willem Frederik in de Duitse landen. Eind 1813 vroeg de bevolking van Fulda zelfs om de terugkomst van hun prins van Oranje.

Deze lof stond uitgebreid in de biografie van Von Arnoldi. De enige kleine kritiek op Willem Frederik was zijn gereserveerdheid waardoor hij zaken, zelfs voor de ambtenaren die bij hem in de gunst stonden, geheim hield. Hij kon dat niet helpen want hij was zo opgevoed door generaal Von Stamford. Von Stamford had vele talenten zowel op wiskundig als op staatkundig gebied, hij was een favoriet van Wilhelmina van Pruisen, maar hij was een ziekelijk gesloten man. Gelukkig bleek Willem Frederik volgens Von Arnoldi heel goed in staat om zelf zijn beslissingen te nemen. Bovendien was hij zo verstandig om zijn ministers te machtigen tijdens zijn afwezigheid de post te openen en af te handelen.

Op de biografie van Willem Frederik kwam in 1817 een woedende reactie van kapelaan L. Pfaff uit Fulda, die ook in ‘Zeitgenossen’ gepubliceerd werd. Von Arnoldi werd door Pfaff beschuldigd van

---

⁶¹ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften, eerste deel*, 71.

*boosaardige en lasterlijke beweringen over Fulda dat hij in zijn korte en weinig daadkrachtige, veeleer voor ons nadelige verblijf amper had leren kennen.*⁶²

Von Arnoldi had geschreven dat Pfaff, nadat Willem Frederik door Napoleon was verdreven, vanaf de kansel gezegd had dat de protestantse vorst Willem Frederik de kerk en het land onderdrukt had. Pfaff zei dat hij dat absoluut niet gezegd had en dat hij niet begreep hoe Von Arnoldi hierbij kwam. Von Arnoldi's antwoordde dat hij dit van verschillende kerkgangers had gehoord. Maar Pfaff had nog meer grieven. Von Arnoldi had met opzet een verkeerd beeld gegeven van de regering van de bisschop om de regering van Willem Frederik daarbij gunstig te laten afsteken. Bovendien waren de maatregelen van Willem Frederik helemaal niet allemaal goed. Vooral de veranderingen in het onderwijs waren zeer verkeerd gevallen.

Onder vertegenwoordigers van Pruisen bestonden verschillende meningen over Willem I. Op 5 April 1814 schreef Karl Ludwig von Phull, Pruisisch gezant in Rusland aan de Russische minister van buitenlandse zaken von Nesselrode

*Alleen de Prins meent oprecht het goede voor zijn land en hij zou het onmogelijke willen doen om dat te bereiken. De kritiek beoordeelt hem te streng.*⁶³

Maar zo mild was niet iedereen in Pruisen. In 1815 schreef de Pruisische generaal generaal Friedrich Erhardt von Röder (1768-1834) over Willem I⁶⁴

---

⁶² L. Pfaff, 'Rüge und Verantwortung von L. Pfaff in Fulda gegen den Geh. Rath von Arnoldi in Dillenburg' *Zeitgenossen* (Leipzig 1819).[...] *seine boshafte und verleumderischen Behauptungen von Fulda, welches er in seinem kurzen und thatenlosen, vielmehr für uns nachtheiligen Aufenthaltes daselbst kaum kennen lernte*[...].

⁶³ H.T. Colenbrander, *Gedenkstukken, zevende deel*, XXXIV.

Il n'y a que le Prince qui aime sincèrement le bien de son pays et qui voudrait faire l'impossible pour l'effectuer. La critique le blâme trop sévèrement.

⁶⁴ H.T. Colenbrander, *Gedenkstukken, zevende deel*, XXVII.

Der König der Niederlande gehört zu den unglücklichen Characteren, die von einer steten Unruhe getrieben, nie mit der Gegenwart zufrieden sind, und allen übeln Ereignissen einem unauslöschlichen Eindruck einräumen, während sie die glücklichen als nothwendig und wohlverdient ansehen und bald vergessen. Ohnlängst aus einem Privatgutsbesitzer zum Souverain über vier Millionen Menschen umgeschaffen, ist ihm die Rolle einer Macht zweiten Ranges schon unerträglich und er fühlt nur allein die von dieser Lage unzertrennliche Abhängigkeit [...] Weil er nicht ohne staatswirtschaftliche Kenntnisse ist und mit grosser Anstrengung fast den ganzen Tag arbeitet, ohne jedoch (beiläufig gesagt) recht viel zu Stande zu bringen, weil er zu sehr an die Details hängt, so glaubt er alle Regententugenden in hohen Grade in sich vereint, und da er eine Anzahl obwohl fast durchgängiger verlorenen Schlachten beigewohnt hat, dünkt er sich auch ein grosser Feldherr. Daraus entsteht eine Eitelkeit, die er nicht zu bergen vermag, die jedoch, da ihn die

[..] *De koning der Nederlanden behoort tot de ongelukkigen die door een voortdurende onrust gedreven nooit met de bestaande toestand tevreden zijn, en zich alle onaangename gebeurtenissen voor altijd ingeprent hebben terwijl zij tegelijkertijd de prettige als noodzakelijk en welverdiend beschouwen en snel vergeten. Hoewel hij pas kortgeleden van grootgrondbezitter soeverein geworden is over vier miljoen mensen, vindt hij de rol van tweederangs macht nu al onverdraaglijk en voelt hij alleen de afhankelijkheid die met deze situatie samenhangt. [..] terwijl hij zeker staatsrechtelijke kennis heeft en met grote inspanning bijna de hele dag werkt, zonder echter (onder ons gezegd en gezwezen) veel voor elkaar te krijgen, omdat hij zich teveel in details verliest. Hij gelooft dat hij alle deugden van een goede bestuurder in hoge mate bezit en omdat hij een aantal - bijna altijd verloren - veldslagen heeft meegemaakt, denkt hij ook dat hij een groot veldheer is. Daaruit ontstaat een ijdelheid die hij niet verbergen kan, die echter - omdat de andere soevereine vorsten hem niet betrekken bij hun overleg, hem nog veel minder een leger toevertrouwen - weer een nieuwe bron voor haat en bitterheid voor hem wordt. [..] hij beheerst zijn van nature heftige aard voor het uiterlijk, maar dat bestaat hoofdzakelijk uit een vriendelijk grijnzend gezicht en een zachte stem waarmee hij echter vaak valse en bijtende dingen zegt en die gauw ruw en onaangenaam wordt als men hem tegenspreekt.*

Von Arnoldi was een toegewijde hoveling, een echte ambtenaar. Hij was weliswaar lid van de ‘Geheime Conferenz Commission’ maar hij bleef zich er van bewust dat hij alleen maar adviseur was. Met zijn adviezen had hij grote invloed op de twintig jaar jongere Willem Frederik. Von Arnoldi was het eigenlijke machtpunt van de regering, hij trad op als mentor en leerde Willem Frederik hoe een vorst moest regeren. Willem Frederik was ijverig en energiek maar hij had geen visie en hij liet zich daarom leiden door Von Arnoldi. Hij werd de besluitenkonink genoemd, maar hij was vaak onzeker wat hij moest doen en dan maakte hij graag gebruik van de adviezen van Von Arnoldi. Alleen als Von Arnoldi maatregelen tegen de katholieken wilde nemen, verzette Willem Frederik zich. Von Arnoldi maakte zich door zijn antikatholicisme niet populair in Fulda.⁶⁵

De biografie van Willem I is met een duidelijk doel geschreven. In 1802 kreeg Willem Frederik als schadeloosstelling Fulda, Corvey, Weingarten en Dortmund en bij het verdrag van Wenen in 1815 werd dit gebied en een gedeelte van het oude Nassause land bij Pruisen gevoegd, terwijl de rest van Nassau aan de

---

übrigen Souveraine nicht zu Rathe ziehn, ihm aber noch weniger Armeen anzuvertrauen, zur neuen Quelle von Hass und Bitterkeit für ihn wird. [..] und die Nothwendigkeit, sich Gewalt anzuthun, hat seinen von Natur sehr zur Heftigkeit geneigten Gemüthe wenigstens der äusseren Form nach einige Schranken gesetzt; diese bestehn jedoch hauptsächlich nur in einem freundlich grinzenden Gesicht und sanften Ton der Stimme, in dem er aber oft recht hämische und beissende Sachen sagt, und der bald rauh und unangenehm wird, wenn man ihm widerspricht

⁶⁵ Bornewasser, *Kirche und Staat* 321.

Walramse tak van de Nassau's werd toegewezen.⁶⁶ In de biografie staat duidelijk dat niemand geldige rechten op de Nassause landen had behalve de Nederlandse Oranjes. De aanspraken van de prins van Nassau-Siegen waren door de rechtbank niet erkend. De biografie lijkt geschreven om de aanspraken van Willem Frederik op zijn grondbezit in de Duitse landen duidelijk te maken en tegelijkertijd te vertellen dat de plaatselijke bevolking floreerde onder een goede en ervaren vorst als Willem Frederik. Er wordt daarmee impliciet gezegd dat de bevolking van Nassau veel beter af zou zijn met Willem I als vorst. Zelfs uit de hagiografie van Von Arnoldi komt Willem Frederik naar voren als een van zichzelf overtuigde afstandelijke man die zijn ministers als bedienden beschouwt en zelf alles beter meent te weten.

Toen Napoleon in 1806 de Duitse landen binnen viel, weigerde Willem Frederik toe te treden tot de Rijnbond. De Rijnbond was een door Napoleon ingestelde bond van Duitse Staten. De meeste Duitse Staten traden toe tot deze bond, maar Oostenrijk, Pruisen, Brunswijk, Fulda, Hessen-Kassel, Deens Holstein en Zweeds Pommeren weigerden dat. Napoleon bezette de gebieden in Nassau en Fulda en Willem Frederik zocht tevergeefs contact met Napoleon om zijn landen weer terug te krijgen. Willem Frederik week met zijn gezin uit naar Berlijn en trok zich uiteindelijk terug op een landgoed in Polen in afwachting van andere tijden. Zijn oudste zoon Willem werd naar Engeland gestuurd om in Oxford te studeren en daarna dienst te nemen in het leger van Wellington. Willem was niet zo stroef en introvert als zijn vader en hij werd zowel in Engeland als in Nederland snel populair. In Arnhem verkocht men in die tijd zelfs al medailles en munten met de afbeelding van 'Willem VII, prins van Oranje en koning van Nederland'.⁶⁷

Gijsbert Karel van Hogendorp en Willem Frederik waren eerzuchtig en overmatig van zichzelf overtuigd. Beiden dachten zij dat zij voorbestemd waren om grote daden te verrichten, maar intussen moesten zij werkloos op betere tijden wachten. Bovendien hadden zij tijdens de Franse overheersing allebei zorgen in hun familie, Willem Frederiks dochtertje Paulina (1800-1806) overleed tijdens het verblijf in Duitsland, Gijsbert Karels oudste zoon werd door Napoleon in juni 1813 gedwongen om dienst te nemen in het Franse leger. En dan hadden zij beiden een broer met grotere sociale vaardigheden. Zowel Willem Frederik als zijn broer Frederik hadden in de oorlog tegen de Fransen gevochten. Frederik was populair bij

---

⁶⁶ <http://www.hethuisvanoranje.nl>, site bezocht 1 maart 2010.

⁶⁷ Yves Schmitz, *Willem I*, 31.

de soldaten en hij was een betere bevelhebber dan Willem Frederik. Frederik was in dienst van het Oostenrijkse leger overleden aan tyfus. Dirk, de broer van Gijsbert Karel was een vlotte, innemende, maar ook onbesuisde man en een goed militair. Hij leek wat karakter betreft op zijn vader Willem. Tijdens de Franse tijd had hij de kant van Napoleon gekozen, hij was minister van oorlog geweest in Nederland in 1807 en had als generaal in het Franse leger de veldtocht naar Rusland meegemaakt. Zowel Willem Frederik als Gijsbert Karel werden vaak vergeleken met hun broers en daarbij viel de vergelijking meestal in het voordeel van de broers uit.

De verschillen tussen Willem Frederik en Gijsbert Karel van Hogendorp lagen voornamelijk in hun verschillende functies en vooral in de opvattingen die zij over hun eigen functie hadden en over de positie van de ander. Voor Willem I was een minister alleen een adviseur, een veredelde bediende, die altijd op oproep beschikbaar moest zijn en zo nodig ontslagen werd. Alleen de koning nam de besluiten. Voor Van Hogendorp vormden koning en parlement samen het gezag en moesten de besluiten in overleg genomen worden. De grondwet moest er voor zorgen dat de macht niet eenzijdig bij de koning of bij het parlement gelegd kon worden.

Een ander verschil lag in hun integriteit. Willem Frederik had zich tot verontwaardiging van zijn vader tweemaal voor Napoleon vernederd om te kunnen regeren, de eerste keer in 1802 om een gebied te krijgen en de tweede keer in 1806 om het gebied te mogen houden. Van Hogendorp was principiëler geweest. Hij had stelselmatig alle bestuurlijke functies afgewezen tijdens de Bataafse republiek omdat hij een tegenstander was van de patriotten. Hij was geen tegenstander van de monarchie en daarom wilde hij van Lodewijk Napoleon wel een functie aannemen. Van Hogendorp vroeg niet om functies, hij nam alleen functies die hem werden aangeboden. Toen dat niet gebeurde bleef hij een werkloze burger.

Von Arnoldi kon Willem Frederik leiding geven omdat hij tevreden was met zijn positie als adviseur en omdat hij handig de voordelen van dat adviseurschap wist uit te buiten. Van Hogendorp had hogere ambities en weigerde tevreden te zijn met een adviseursfunctie. Willem I en Van Hogendorp hadden in 1813 schoon genoeg van het werkloos afwachten en toen nam Van Hogendorp het initiatief.

4 De twee voorvallen

De begroeting in 1813, het verhaal van de hand

Na de slag bij Leipzig (16 -19 oktober 1813) leek het eind van Napoleons keizerrijk nabij. Van Hogendorp vreesde dat de Nederlanden bij het Oostenrijkse keizerrijk gevoegd zouden worden, inlijving bij Engeland was ook mogelijk. Hij nam het heft in eigen hand en pleegde een staatsgreep. Hij vroeg in november 1813 aan de erfprins Willem Frederik, - stadhouder Willem V was in 1806 overleden-, of hij terug wilde komen naar de Nederlanden om de soevereiniteit te aanvaarden. Willem Frederik kwam op de middag van 30 november 1813 in Scheveningen aan. Van Hogendorp had Willem Frederik geschreven dat het volk enthousiast de terugkomst van het Huis Oranje verlangde. Willem Frederik was voldoende geïnformeerd over de situatie in het door de Fransen bezette Nederland om zijn twijfels te hebben over dat enthousiasme. Hij herinnerde zich natuurlijk nog heel goed hoe de Oranjes in 1795 voor de patriotten en de Fransen naar Engeland gevlucht waren. Kikkert vraagt zich af of het toevallig was dat Willem Frederik landde op de plaats waar hij achttien jaar eerder was vertrokken of dat de plaats met opzet gekozen was uit propaganda doeleinden.⁶⁸ Ik denk dat hij met opzet in Scheveningen aan land ging, er waren zeker geschiktere havens om aan land te gaan dan een strand. Hij was uit Scheveningen in 1795 naar Engeland gegaan en kwam daarom op dezelfde plaats weer terug. Hij zal zich hebben afgevraagd welke houding de patriotten nu tegenover hem zouden aannemen. Het was dan ook een welkome verrassing dat het strand vol mensen stond en dat hij enthousiast ontvangen werd.

Volgens Jeroen van Zanten kan het strand niet vol mensen gestaan hebben, want het was al bijna donker toen Willem Frederik aan land ging. Er was nog geen straatverlichting en het was die dag ook geen volle maan. Waarschijnlijk waren er niet meer dan honderd mensen op het strand.⁶⁹ Hier is tegen in te brengen dat een groep van honderd mensen bijeen op een klein oppervlak een grote menigte kan lijken juist in het donker én als ze luidruchtig hun vreugde uiten. Volgens Van Zanten begon

---

⁶⁸ J.G. Kikkert, *De drie Oranje koningen* (Soesterberg 2010) 29, 30.

⁶⁹ Jeroen van Zanten, 'Het strand van Scheveningen. De aankomst van koning Willem I op 30 november 1813' in Jan Bank en Marita Matthijsen, red. *Plaatsen van herinnering. Nederland in de negentiende eeuw* (Amsterdam 2006) 67, 68.

meteen op 30 november de vervorming van de collectieve herinnering. De jubelende publicaties zouden de herinnering aan de gebeurtenis positief beïnvloed hebben. Tegelijkertijd zegt hij dat de vervorming zo gemakkelijk kon plaats vinden omdat de bevolking snakte naar de bevrijding van de Fransen.

Ook Kikkert meldt dat het al halfdonker was toen Willem Frederik aan land ging, omdat het al vier uur 's middags was.⁷⁰ Of er nu honderd of duizenden mensen stonden, is niet zo belangrijk. Belangrijker is dat wie er stonden verheugd waren. G.W. Chad, een Engelsman die met de Engelse gezant op het schip van Willem I meegekomen was naar Scheveningen, verbaasde zich over de hartelijke ontvangst. Hij beschreef het uitzonderlijk mooie weer die dag en dat het strand vol stond met mensen. *De mensen waren haast uitzinnig van vreugde.*⁷¹ In de discussie tussen Chad, Kikkert en Van Zanten over het aantal enthousiaste mensen op het strand in Scheveningen ben ik geneigd om Chad gelijk te geven. Het schip kwam volgens Chad 's middags aan bij mooi weer en toen stonden op het strand mensen te juichen. Tegen de tijd dat Willem Frederik aan land ging, zal het donker geworden zijn. Of de mensen er toen nog stonden, weten we niet. Het is onwaarschijnlijk is dat Chad er belang bij had om iets anders te vertellen dan wat hij had meegemaakt. Interessant is dat er bij het verhaal van de aankomst in Scheveningen door hedendaagse historici meteen aan mythevorming wordt gedacht.

In Den Haag hadden de mensen de huizen versierd met vetpotjes. Elke keer als Willem Frederik op het bordes van het huis waar hij logeerde verscheen, werd hij toegejuicht. Hij genoot zichtbaar van deze blijken van enthousiasme.

*Het was een informele hartelijke ontvangst. Heel anders dan de gebruikelijke ontvangsten van een hof. De begroeting van Willem I en zijn onderdanen, die luidruchtig naar hem toekwamen, was als een ontmoeting tussen vrienden die elkaar lang niet gezien hebben; wederzijdse gelukwensen werden geuit in gebroken zinnen onder tranen terwijl zij die vlakbij de Prins waren geweest, die hem de hand hadden gedrukt, het haast niet konden geloven en uitriepen: “ Is het waar, is het geen droom?”*⁷²

---

⁷⁰ J.G. Kikkert, *De drie Oranje koningen*, 30.

⁷¹ G.W. Chad, *Narrative of the revolution in Holland* (Londen 1814) 135 [...] *The day was remarkably fine, sun shone with great splendour; the beach was covered with spectators, the cry of Oranje-Boven was heard from all sides, accompanied by demonstrations of joy approaching almost to phrenzy.*

⁷² *Ibidem*, 146. *The scene which ensued was very different from the usual ceremony of court audiences. The greeting between William the First and his subjects, who rushed tumultuously into his presence, was like the meeting between dear friends who have long been parted; mutual congratulations were uttered in broken sentences, and accompanied by tears, whilst these who had*

Van Hogendorp was niet aanwezig bij de aankomst van Willem Frederik omdat hij thuis bleef door een aanval van jicht. Pas laat op de avond ging Willem Frederik naar Van Hogendorp. Van Hogendorp beschreef de ontmoeting als volgt ⁷³

Het vooruitzicht van nog dienzelfden avond den Prins te zien, verwekte een levendig gevoel in mijn hart. De zaak stond zo voordeelig, dat alle verandering mij bedenkelijk voorkwam. Aan de andere zijde was ik letterlijk uitgeput; sedert eenige dagen was er podagra uitgekomen, en ik hield het huis; zodat het wenschelijk werd, dat de regte Baas de teugels in handen nam. De prins kwam en volgde den Graaf van Stirum in zijn huis om er te eten. Ik wagtte lang, door het podagra aan mijn stoel geklonken, en had niemand bij mij. Naderhand zeide mij de Heer van der Duyn (Adam François Jules Armand graaf van der Duyn van Maasdam 1771 - 1848), dat hij den Prins verscheiden malen opgewekt had om naar mij toe te gaan. De Graaf van Stirum (Leopold graaf van Limburg Stirum 1758 - 1840) beet mij ook in het oor, dat de fatsoenlijke lieden niet opgekomen waren [...] Deze [de Prins, MF] trad eindelijk binnen, aangekondigd door de hoezees van het volk, en gevolgd door den Graaf van Stirum (en enige anderen [...]). Hij hield in zijne hand een langen blikken koker, dien hij mij overgaf. Ik zeide hem, dat nu alle mijne wenschen vervuld waren, en strekte eene hand uit in verwagting van de zijne. Die hand kwam ook, maar niet ongevraagd, en het is bij die reis gebleven. In den koker stak zijne eerste Publicatie, meestal genomen uit mijn Holland is vrij. Ik heb dezelve nog in handen, en gis dat ik op dat ogenblik de Nederlandse natie verbeeldde; zodat dit stuk als het ware, het eerste maatschappelijk verdrag was tusschen Vorst en volk.

Colenbrander beschreef de ontmoeting ook en gaf als commentaar: ⁷⁴

Begrijpt men waarom onzen eersten Oranjenkoning, in zijn lange leven, zoo weinig werkelijke liefde is toegebracht? Hij ontving ze niet, omdat hij ze niet wist op te wekken. Naar den man wien hij zijn nieuwe bestaan te danken had, stak hij niet de hand uit, maar een koker, en wat stak er dan nog in? Een stuk à tout usage, waaruit evengoed de aanvaarding van het erfstadhouderschap, als die van de souvereiniteit kon worden gelezen.

---

approached the Prince-nay, who had pressed his hand, almost doubted their senses, and exclaimed, "Is it really true, is it not all a dream"?

⁷³ H. van Hogendorp uitg., *Gijsbert Karel van Hogendorp Na 1813 Brieven en gedenkschriften* Eerste deel 1813-maart 1815 ('s-Gravenhage 1901) 39. Van Hogendorp schrijft de naam Van der Duyn van Maasdam met een i ipv van een y, overal anders wordt het gespeld als Duyn.

⁷⁴ H.T. Colenbrander, *Willem I. Koning der Nederlanden* deel I (Amsterdam 1935) 151.

Ook Couvée zag het voorval als een bewijs van het stuurse karakter van Willem I en van ondankbaarheid.⁷⁵ Henriette L.T. de Beaufort volgde in haar beschrijving van de scène Van Hogendorp maar zij vroeg zich af of hij niet al te gevoelig was⁷⁶

Het was maar een kort en stroef gesprek, het liep over de stemming in Engeland en in Nederland. Met opvallende krampachtigheid hield de Prins een koker van blik in de hand, de proclamatie was er in gerold. De oversensibele Gijsbert Karel vond de handdruk stroef, die de Prins hem niet ongevraagd gaf.

Johanna Naber beschrijft de scène ook in de woorden van Van Hogendorp maar zij laat het verhaal van de hand weg.⁷⁷ Zij voegt er aan toe dat Van Hogendorp dit jaren later schreef toen op dit heerlijk ogenblik zoo veel bittere teleurstelling was gevolgd.

Er zijn een paar historici met een andere visie op ‘het verhaal van de hand’. In een godsdienstig boekje uitgegeven in 1913, waarschijnlijk ter gelegenheid van 100 jaar koninkrijk, worden de feiten van de ontmoeting weergegeven maar de interpretatie is anders⁷⁸

De Prins nam zijn intrek allereerst bij van Stirum, om er te eten. Onophoudelijk liepen de scharen af en aan. Daardoor duurde het lang, voordat de Prins Van Hogendorp bezocht, en den eenzamen lijder verkwikte door het bezoek van zijn Vorst. [...] Met stralend gezicht ontving Van Hogendorp den Prins, onder den uitroep, dat al zijne wenschen nu vervuld waren. Een groote bliken koker, die de eerste Proclamatie van den Prins bevatte, werd door dezen aan van Hogendorp overhandigd, die het document dankbaar aanvaardde, maar nog grooter prijs stelde op een hartelijken handdruk van zijn Vorst.

De schrijver van het boekje, J. Fokkens, citeert als zijn bron Van Hogendorps gedenkschriften maar hij verandert de handdruk van Willem I in een hartelijke handdruk.

De historicus De Wit ziet het voorval heel anders. Hij vindt dat Van Hogendorps beschrijving een mooi beeld geeft van de partijen: de koning wilde

---

⁷⁵ D.H. Couvée en G. Pikkemaat, *1813-1815 Ons koninkrijk geboren* (Alphen aan den Rijn 1963) 47.

⁷⁶ Henriette L.T. de Beaufort, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Grondlegger van het koninkrijk* (4e herziene dr Amsterdam 1979) 249.

⁷⁷ Joh. W.A. Naber, *Overheersching en vrijwording* (Haarlem 1909) 329.

⁷⁸ Fokkens J., *Nederlands herstelling (november 1813)* (Goes 1913) 107.

eigenlijk geen steun van de aristocratie en van Hogendorp stelde geen prijs op hulp van de burgerij. Uit van Stirums mededeling dat de fatsoenlijke lieden niet gekomen waren, zouden de ambivalente gevoelens van een deel van de aristocratie over de komst van de erfprins blijken. Van Hogendorp en Van der Duyn wilden de prins soeverein van de Verenigde Provinciën maken in den Haag, -eigenlijk de oude stadhouder als dienaar van de Staten- en de adel grote macht geven. De erfprins wees dat voorstel op advies van de Engelse gezant af en ging de volgende dag naar Amsterdam om te zien hoe de zaken er daar voor stonden.⁷⁹ De Wit meent dat Willem I met zijn optreden duidelijk wilde maken dat de macht bij hem en niet bij Van Hogendorp lag.

Van Hogendorp beschreef het voorval slim en beeldend. De lezer ziet de arme uitgeputte van Hogendorp vol verlangen wachten op zijn vorst. Als de vorst dan eindelijk komt, kan de lezer alleen maar denken dat de vorst onaangenaam en ondankbaar is. Zo behandelde de vorst de onderdaan aan wie hij zo veel te danken had en zo zou hij ook zijn volk behandelen want Van Hogendorp was ijdel genoeg om zichzelf daar te zien als de representant van de Nederlandse natie. Bovendien wijst hij er op dat de publicatie van de koning overgenomen is uit Van Hogendorps proclamatie. De koning denkt wel dat hij zonder Van Hogendorp kan besturen, maar meteen blijkt al dat dat een onjuiste gedachte is, hij kan niet eens zelf een proclamatie maken. Schmitz schreef dat Van Hogendorp zijn teleurstelling niet kon verbergen in zijn memoires dat de vorst zo weinig haast toonde om hem op te zoeken. Loyaal maar onbuigzaam en koppig als hij was vond hij het vanzelfsprekend dat de eerste daad van de banneling, die hij teruggeroepen had, geweest zou zijn naar hem toe te komen om hem van zijn grote dankbaarheid te betuigen. Van Hogendorp kon nooit wennen aan de rol van onderdanige dienaar van de vorst.⁸⁰ Volgens Van der Hoeven zal het Van Hogendorp enorm gestoken hebben dat de prins niet meteen naar hem, de leider van de opstand, toekwam.⁸¹ Zijn onbegrensde eerzucht zou dan de schoonste bevrediging krijgen. Sommige biografen leggen de schuld van de kille ontmoeting helemaal bij Willem I, andere wijzen op van Hogendorps ijdelheid. Niemand vraagt zich af of Van Hogendorp de kille begroeting niet zelf veroorzaakt had. Het is niet gebruikelijk om als eerste de hand uit te steken naar een vorst. Het was ongepast gedrag. Willem I was

---

⁷⁹ C.H.E. de Wit, *De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland 1780-1848* (Heerlen 1965) 323.

⁸⁰ Yves Schmitz, *Willem I*, 37.

⁸¹ H. van der Hoeven, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Conservatief of liberaal?* 102.

daar kennelijk om de woorden van Henriette de Beaufort te gebruiken oversensibel voor of hij wilde inderdaad, zoals de Wit denkt, meteen duidelijk maken wie bij de macht lag. Of het incident zoals Van Hogendorp het beschreef heeft plaatsgevonden, weten wij niet. Van der Duyn die aanwezig was bij de begroeting schreef er niets over. Falck schrijft in zijn gedenkschriften niets over de ontmoeting van Willem I en Van Hogendorp, hij schrijft wel dat Van Hogendorp op die dag ziek was.⁸² Johanna Naber laat het voorval wijselijk weg.

H.E. van Gelder, gemeentearchivaris in den Haag schreef over het voorval

*Van Hogendorp schreef deze wat bittere woorden betrekkelijk lang na dato. Misschien zijn zij volkomen juist, het zou echter onbillijk zijn tegenover den Prins als wij hier niet tegenoverstelden een bewijs zijnerzijds van dankbaarheid, nl. den brief van 12 december 1813.*⁸³

Van Gelder heeft gelijk met zijn aarzeling over Van Hogendorps bittere woorden. De ontmoeting kan niet zo onaangenaam geweest zijn als Van Hogendorp beschreef. Nog geen twee weken later, op 11 december, bood Van Hogendorp Willem I ter verdediging van het Vaderland zijn zeventien jaar oude zoon George Karel aan, die zijn eigen paard meebracht. Bovendien doneerde Van Hogendorp vijfduizend guldens 'tot verwerving van het staand leger'. Willem I reageerde per omgaande met een vriendelijke brief waarin hij duidelijk niet alleen zijn dank voor de donatie maar ook de dankbaarheid van de natie en vooral zijn eigen dankbaarheid voor de acties van Van Hogendorp uitsprak

Ik haast mij UWEG. mijn dankbaarheid te getuigen voor het aanzienlijk en welmenend geschenk, hetwelk dezelve op het altaar van het vaderland brengt. Nae de erkentelijkheid der Natie en byzonder de mijne in eenen zoo hoogen graad zig verzekert te hebben, bekomt UWEG. nieuwe aanspraak op dezelve door het stellen van deszelfs tweeden zoon met zijn paard en de ondersteuning der schatkist tot werving van het staande leger. Het is zeer te wenschen, dat zulke schoone en belanglooze voorbeelden menigvuldig gevolgd worden, zijnde het gehouden gedrag gedurende de dagen van onzekerheid van dien aart, dat UWEG. Contenance en werkzaamheid de nog niet gerugsteunde zaak van het Vaderland heeft gered en mij daardoor in staat gesteld van deszelfs behoud te werken. Ik zal zulks nooit vergeten,

---

⁸² H.T. Colenbrander, ed., *Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck* ('s-Gravenhage 1913) 102; A.R. Falck, *Brieven 1795-1843* ('s-Gravenhage 1861) 196.

⁸³ H.E. van Gelder, ' 's-Gravenhage' in G.J.W. Koolemans Beijnen, *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813. Derde Deel* (Haarlem 1913) 96.

*het mijne zoonen altoos herinneren, en, zoo ik hoop, altoos van UWEG. goeden raad gebruik kunnen maken.*⁸⁴

De donatie van zoon en geldsom van Van Hogendorp en de vriendelijke bedankbrief van Willem I wijzen niet op een voorafgaande kille ontmoeting, teleurstelling, wederzijdse irritatie, afkeuring van grensoverschrijdend gedrag. Integendeel, de briefwisseling geeft de indruk dat Willem I en Van Hogendorp in december 1813 wilden samenwerken aan de opbouw van het nieuwe koninkrijk.

Het geweigerde logies, het verhaal van de meid

Van Hogendorp had Willem Frederik op 19 november 1813 uitgenodigd om terug naar Nederland te komen als soeverein vorst maar wel met een grondwet.⁸⁵ Willem Frederik had op 22 november 1813 geantwoord dat hij zeer erkentelijk was voor de wijze waarop het land uiting had gegeven aan het verlangen naar zijn terugkomst en hij voegde er aan toe dat hij zeer instemde met de wijze waarop alles verlopen was en dat hij de voorwaarden goedkeurde waaronder provisorisch gehandeld was.⁸⁶ Het is niet duidelijk of hij hierbij doelde op het provisorisch bestuur óf op de voorwaarde van Van Hogendorp dat hij welkom was als vorst van een constitutionele monarchie. Dat kan dus een bron van misverstanden zijn geweest. Op 2 december 1813 aanvaardde Willem I in Amsterdam de soevereiniteit

*Ik aanvaarde wat Nederland mij aanbiedt, maar ik aanvaarde het ook alleen onder de waarborging eener wijze constitutie, welke uwe vrijheid tegen de volgende mogelijke misbruiken verzekert.*⁸⁷

---

⁸⁴ H. van Hogendorp, Gijsbert Karel van Hogendorp. Na 1813. Brieven en Gedenkschriften. Eerste deel. 1813-maart 1815. ('s-Gravenhage 1901) 202.

⁸⁵ F. van Hogendorp, *Gijsbert Karel van Hogendorp in 1813. Nagelaten geschrift*. ('s-Gravenhage 1876) 63.

La Maison d' Orange sera Souveraine avec des lois fondamentales et un grand corps national servira de garant.

⁸⁶ F. van Hogendorp, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Nagelaten geschrift*, 17.

La manière dont elle a prononcé son vœu me pemètre de reconnaissance. [...] Je me réjouis infiniment de la manière dont tous s'est passé et approuve entièrement les bases d' après lesquelles il a été agi provisoirement.

⁸⁷ H.L.T. De Beaufort, *Gijsbert Karel van Hogendorp* 249.
H.T. Colenbrander *Willem I*, Deel I, 157.

Hij deed dat niet van harte. Van der Duyn beschreef in een brief aan de door ziekte afwezige Van Hogendorp wat er gebeurde

Er waren heel erg veel mensen; - het volk heeft luidkeels en unaniem de vorst aanvaard en noemde hem Willem den Eerste onzen Souverein en riep zonder ophouden hoera. De prins was geroerd; er was toch nog een ogenblik van onzekerheid van zijn kant over deze vorm maar na een kwartier praten, eerst met mij en toen met de heren Kemper en Canneman die ik had uitgenodigd, heeft ZH het aanvaard.....⁸⁸

Van Hogendorp was eind maart 1814 weer ziek en daarom vroeg hij aan Willem I of hij op het Paleis op de Dam mocht logeren zodat hij mee naar de kroning kon gaan. In de brieven en gedenkschriften en ook onder de brieven in het Nationaal Archief in de collectie Hogendorp en in het Koninklijk Huis Archief heb ik geen schriftelijk verzoek om op het Paleis te mogen overnachten kunnen vinden. Het is mogelijk dat Van Hogendorp tijdens een overleg met Willem I gevraagd heeft of hij op het paleis mocht logeren. Er bestaat wel een briefwisseling tussen Willem I en Van Hogendorp in maart 1814 waarin misschien het mondelinge verzoek toelicht wordt.

*UKH kan over mij beschikken in zo ver mijn fysieke gesteldheid zulks toelaat. Mijn open been moet dagelijks tweemaal verbonden worden. Ik drink tweemaal daags ezelinnenmelk. Door den goeden raad van mijn dokter neem ik dat gemak voor mijn leden, hetwelk mijn hoop vrijhoudt. Indien ik egter de middelen kome te missen, kan ik niet op denzelfden welstand rekenen. En hoe kan ik mij die middelen te Amsterdam bezorgen, zonder veel affectatie en omslag? Nadat ik UKH de zaak eenvoudig voorgedragen heb, geef ik mij aan Hoogstv over
UKH getrouwe dienaar, 's Hage 19 maart 1814⁸⁹*

Willem I schrijft in een P.S. onder een brief van 20 maart 1814

Mijne afreize naar Amsterdam blijft op Donderdag bepaald. Ik zouwde UWEG nogmaals in bedenking geven mij derwaarts te volgen, niet zoozeer om deel te neemen, dan om bij voorkomende gelegenheden met raad te kunnen helpen, zijnde te

---

⁸⁸ H.T. Colenbrander, *Willem I*, Deel I, 156,157. *La foule était immense;- le peuple a proclamé à haute voix et à l'unanimité le Prince en l'appellant Willem den Eerste onzen Souverein et des houras sans fin. Le Prince était touché et content ; il y eut cependant encore un moment d'incertitude de sa part sur cette forme, mais après un quart d'heure de conversation, d'abord avec moi, ensuite avec MM. Kemper et Canneman que j'appelai, S.A. a accepté...*

⁸⁹ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 049 G.K. van Hogendorp, 1766-1856, nummertoeegang 2.21.006.49, inventarisnummer 95.

voorzien, dat in de agt of tien dagen van den oponthoud aldaar wel een en ander zal voorvallen, waar dezelve bijzonder benodigd zal zijn.

Het is mogelijk om in de brief van Willem I consideratie met Van Hogendorps ziekte te lezen. De prins wil graag dat Van Hogendorp de bijeenkomst in Amsterdam bijwoont. Als dat onmogelijk is, zou hij dan tenminste in de buurt kunnen zijn?

Het verhaal van het geweigerde logies werd Willem I door Colenbrander en Henriette de Beaufort verweten. Het onaardige karakter van de koning zou blijken uit het feit dat hij de man aan wie hij alles te danken had, niet eens onderdak wilde geven.

Van Hogendorp beschreef het voorval zelf als volgt

Op de vergadering van de notabelen tot aanneming der Grondwet in maart 1814 had ik mij toen aangeboden, mits ik op het paleis kon logeren met een knecht en een meid, alzo er geen hok meer in een logement te krijgen was. Maar het was van mijne zijde een onvoorzigtig aanbod, en een geluk dat de koning geen zin had in de meid, zo als Falck mij naderhand zeide. Die meid verbond toen mijn been tweemaal daags. Indien ik naar Amsterdam gegaan was, zou ik ligt van de koude in de Nieuwe Kerk een beroerte hebben kunnen krijgen. Ik kan niet tegen de koude, ik word ziek van zulke plechtigheden, en ik zou denkelijk die vermoeienis niet uitgehouden hebben.⁹⁰

Colenbrander schreef alleen dat Van Hogendorp zich had laten verontschuldigen, maar gaf in een voetnoot de ‘anecdote van de meid’. Henriette de Beaufort beschreef het voorval en sierde het zelfs een beetje op⁹¹

Gijsbert Karel kon door een jichtaanval moeizaam lopen. Hij had de Vorst gevraagd of hij in Amsterdam op het Paleis zou kunnen logeren, hij zou van een knecht en een dienstbode vergezeld zijn, die waren hem tweemaal per dag behulpzaam in het verbinden van het zieke been. De Vorst was op dit voorstel niet ingegaan, de hotels waren boordevol en Van Hogendorp zag geen kans om nog ergens anders met enig comfort onder te komen. Dus bleef hij in den Haag, altijd bang voor kou en kouvatten, het maartse weer was grillig en de kerk kil. En nog weer eens, als bij de landing van de Prins, bleef Gijsbert Karel alleen achter in de ziekenkamer van het huis op de Kneuterdijk. Hester (Mevr Van Hogendorp, MF), en haar dochters vertrokken een volle week naar Amsterdam en namen er aan de feestelijkheden deel. Over het blauwtje dat Van Hogendorp bij de souverain gelopen had, maakte deze en gene wrange aardigheden, Falck (A.R. Falck, secretaris van Staat, MF) kon niet nalaten aan Van Hogendorp te zeggen dat ‘...de Koning geen zin had in de meid.’

---

⁹⁰ H. Van Hogendorp, *Brieven en Gedenkschriften, Eerste deel*, 173.

⁹¹ H.T. de Beaufort, *Gijsbert Karel van Hogendorp*, 254.

Falck schrijft niets over de anecdote met de meid.⁹² Het heeft mij verbaasd dat Colenbrander en Henriette de Beaufort de lezing van Van Hogendorp over de weigering van het logies hebben overgenomen. Van Hogendorp had zeker onderdak kunnen krijgen waar hij maar wilde, behalve op het Paleis. Zijn vrouw was overigens wel bij de kroning, zij vond kennelijk een logeeradres. Ik denk dat Willem I begreep dat het niet om een logeeradres ging maar om de macht. Als Van Hogendorp naast Willem I als 'kingmaker' de Nieuwe Kerk in Amsterdam zou binnenkomen, zou voor iedereen duidelijk zijn dat Van Hogendorp de sterke man was en Willem I zijn pion. Willem I begreep dat heel goed en had daar, ik denk terecht, geen zin in.

Er is nog iets. Van Hogendorp kan goed schrijven en hij gebruikt dat. Het geweigerde logies is een ijzersterk verhaal. De toevoeging dat Falck vertelde dat de koning geen zin had in de meid, geeft het verhaal iets pikants. Het beeld van de meid blijft hangen bij de lezer. De ijzige ontmoeting op 30 november is ook beeldend geschreven. Wie eens gelezen heeft *Die hand kwam ook, maar niet ongevraagd, en het is bij die reis gebleven*, vergeet die zin nooit meer. Toch moeten we ons realiseren dat Van Hogendorp de enige bron is van het verhaal van de hand en ook de enige bron van het verhaal van de meid.

De zin over de reis van de hand was mogelijk iets minder pregnant in de negentiende eeuw dan voor de hedendaagse lezer die de hand van de prins als een schip met tegenwind langzaam in de hand van Van Hogendorp ziet komen. 'Reis' had vroeger volgens Maarten van Boven ook de betekenis van 'keer'. De zin wordt dan *het is bij de ene keer gebleven* en dat klinkt minder dramatisch dan het woord reis.⁹³ Volgens het woordenboek Nederlandse Taal (WNT) is het woord reis voor de laatste keer in gedrukte vorm in de betekenis van 'er is' of 'een keer' gebruikt in 1909.⁹⁴ Colenbrander die geboren is in 1871 kan het woord 'reis' dus nog gekend hebben in de betekenis van keer.

Van Hogendorp had ook voorgesteld om de vergaderingen van het kabinet bij hem thuis in zijn kamer te houden omdat hij door zijn jicht thuis moest blijven.

---

⁹² H.T. Colenbrander, *Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck* (102).

⁹³ Maarten van Boven ed., *Afscheid van de wereld. De autobiografie van Boudewijn Donker Curtius 1746-1832* (Hilversum 2010) 125.

⁹⁴ Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT), het wetenschappelijke woordenboek van het Nederlands, (2007). <http://wnt.inl.nl.proxy.library.uu.nl/>
Reis^{IV} en Ereis.

Willem I weigerde dit ook omdat hij geen precedent wilde scheppen.⁹⁵ Schmitz beschrijft dit maar geeft er geen oordeel over. Hij zegt wel dat door Van Hogendorps afwezigheid de andere ministers de kans kregen hún inzichten naar voren te brengen. Willem I voelde meer voor de modernere ideeën van de ministers dan voor die van Van Hogendorp. Van Hogendorp beklagde zich in zijn memoires dat de koning geen rekening hield met zijn ziekte en niet begreep hoe hij leed. De koning toonde ook geen waardering dat Van Hogendorp ondanks alle pijn zijn taken verrichtte.⁹⁶ Henriette de Beaufort vertelt uitgebreid dat Willem I lange werkdagen eiste en dat Van Hogendorp verklaarde dat hij dat niet kon volbrengen wegens zijn ziekte. De vorst, schrijft Henriette de Beaufort, kon het tere gestel van Gijsbert Karel maar niet begrijpen.⁹⁷

Van der Duyn beschreef in zijn gedenkschriften de meningsverschillen tussen Willem I en van Hogendorp en vergeleek hun karakters.⁹⁸ Van Hogendorp had volgens hem een helder verstand, was een begaafd en ervaren staatsman, en had een edel en moedig hart. Maar hij had ook een overdreven eerezucht, een hoog denkbeeld van zich zelve, wilde alles beheersen; hij had het *meest despotieke karakter en de meest heerszuchtige geest* die men zich denken kan en hij had de behoefte om dat despotisme steeds te laten blijken, hij was bovendien erg pedant. Willem I aan de andere kant was net zo heerszuchtig als Van Hogendorp, maar hij had een minder goed verstand, een zwak karakter, was weinig openhartig, wilde zich met alles bemoeien, kon niet delegeren, had een overdreven angst om iets van zijn gezag te zullen verliezen, hij had kortom een bekrompen en besluiteloze geest.

Deze mening wordt door de latere biografen gedeeld. Wat niemand beschrijft is dat de twee voorvallen door Van Hogendorp zelf veroorzaakt zijn, in beide gevallen is zijn gedrag ongepast. Wat ook niemand beschrijft is de ziekte winst die de jicht hem opleverde. De ziekte was altijd de aanleiding om speciale behandelingen te vragen. Een weigering van Willem I, hoe terecht ook, keerde zich tegen hem en was daardoor in het voordeel van Van Hogendorp. In alle aangehaalde voorbeelden van het onaangename gedrag van Willem I wordt Van Hogendorp als enige bron genoemd. Zelfs de toch kritische De Wit gelooft dat de ontmoeting op 30 november door Van

---

⁹⁵ Yves Schmitz, *Willem I*, 38.

⁹⁶ H. van Hogendorp, *Brieven en Gedenkschriften*, 173.

⁹⁷ H.T. de Beaufort, *Gijsbert Karel van Hogendorp*, 260.

⁹⁸ C.F. Sirtema van Grovestins, *Gedenkschriften van den Graaf van der Duyn van Maasdam en van den baron van der Capellen. Bijeengezameld, gerangschikt en uitgegeven* (Amsterdam 1853) 120.

Hogendorp correct is weer gegeven. Het is mogelijk dat de beschrijving van de ontmoeting juist is, maar als er van een voorval maar één getuige is, moeten historici voorzichtig zijn met hun mening.

Had Gijsbert Karel van Hogendorp dan bij niemand steun?, vroeg Henriette de Beaufort zich af.⁹⁹ Ja, hij kon rekenen op de prinses moeder, op Wilhelmina van Pruisen. De moeder van Van Hogendorp was een goede vriendin geweest van Wilhelmina van Pruisen. Na de terugkomst van Wilhelmina in 1814 naar Nederland werd het oude contact tussen Van Hogendorp en haar weer hersteld.

Op haar maak ik staat en op Haar alleen. Dit vertrouwen gaat gepaard met een groot karakter en vloeit er uit voort. Zij gevoelt zichzelf en is daardoor onbeschroomd. Dan des te meer wordt zij door Haren zoon gevreesd, en de bekommering van door Haar beheerscht te worden, of slegts aanleiding te geven, dat men het vermoede, maakt, dat Hij haar buiten alles houdt.¹⁰⁰

---

⁹⁹ H.T. de Beaufort, *Gijsbert Karel van Hogendorp, eerste deel*, 289.

¹⁰⁰ H. Van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften*, 66.

5 De biografieën

Maar zij hield zich niet buiten alles, zij zorgde voor de biografische schets van Van Hogendorp in het Duitse tijdschrift *Zeitgenossen* met de titel ‘Gijsbert Carl Graf von Hogendorp’ en als auteur Dr. J. von Arnoldi.¹⁰¹ De schets beschrijft het leven van Van Hogendorp tot 1818. Aan Europeanen als Van Hogendorp had Europa de bevrijding van de tirannie van Napoleon te danken.¹⁰² De auteur beschrijft dat de vader van Gijsbert Karel zijn geld verloor en daarom naar Indië ging om zijn kapitaal weer aan te vullen. De rijke familieleden hadden het gezin kunnen ondersteunen, maar deden dat niet. Er staat geen woord in over het incestschandaal van de grootvader van Haren hoewel de rijke familieleden om die reden geen steun wilden geven. De auteur vermeldt wel de hulp van Gijsbert Karel van Hogendorp aan de Oranjes nadat de Staten-Generaal Willem V het opperbevelhebberschap van leger en vloot hadden afgenomen. Van Hogendorp reisde heen en weer tussen prinses Wilhelmina in Nijmegen, Willem V in Amersfoort en de patriotten in Den Haag met wie hij onderhandelde over een gunstige positie voor de Oranjes. Engeland en Duitsland leken de Oranjes te hulp te komen maar trokken zich weer terug. Er werd in Amersfoort met Willem V overlegd wat hij wilde doen. Als Willem V met de troepen die hij nog had naar Den Haag zou gaan, kon er een burgeroorlog ontstaan en dat wilde hij tot elke prijs voorkomen. Uiteindelijk stelde Wilhelmina, de ‘edele vorstin’, voor dat zij incognito naar Den Haag zou reizen. Van Hogendorp zou eerst in Den Haag polsen of er genoeg aanhangers waren voor de Oranjes. Toen hij met een gunstig bericht terugkwam, kon Wilhelmina vertrekken. Zij deed dat met haar ‘mannelijke geest en moed’ maar werd in Goejanverwellesluis aangehouden en in Schoonhoven een paar dagen gevangen gehouden.¹⁰³ Nadat het Pruisische leger had ingegrepen, werd de stadhouder weer in zijn rechten hersteld. Van Hogendorp werd

---

¹⁰¹ J. von Arnoldi (red), ‘Gijsbert Carl Graf von Hogendorp’, *Zeitgenossen*, deel IV (Leipzig 1818), 139-157.

¹⁰² *Den merkwürdigen Zeitgenossen welche sich, nicht um ihr Vaterland allein, auch von ganz Europa, durch muthvoles, kraftiges Mitwirken bei Zerstörung der Napoleonschen Zwangherrschaft hoch verdient gemacht, muß mit vollen Recht auch der Niederländer Hogendorp beigezahlt werden.* Von Arnoldi, ‘Gijsbert Carl Graf v. Hogendorp’. 139.

¹⁰³ *Der Erfolg dieser in der reinsten Absicht unternommenen, zugleich den hohen männlichen geist der Fürstin, ihren Muth, und ihre Fassung beurkundenden Reise ist aus der Geschichte hinlänglich bekannt.* J. von Arnoldi, ‘Gijsbert Carl Graf v. Hogendorp’. 148.

beloond met de benoeming tot pensionaris van Rotterdam.¹⁰⁴ Dat hij nogal ontevreden was met zijn beloning, staat niet in Wilhelmina's biografie. Er staat wel dat hij zijn plichten onberispelijk vervulde en het vertrouwen en de achting van zijn medeburgers kreeg, maar dat hij nooit zijn principes verloochende, onvoorwaardelijke trouw en steun aan het huis van Oranje. In 1813 na de slag bij Leipzig organiseerde hij zijn staatsgreep. Hij schoot uit eigen zak f 50.000 voor om de vloot op de Maas te betalen. In maart 1814 legde de prins in de Nieuwe Kerk in Amsterdam tijdens de bijeenkomst van de volksvertegenwoordigers de eed op de grondwet af. Van Hogendorps ontwerp voor de grondwet was de basis van de nieuwe constitutie.

*In 1816 vroeg hij om gezondheidsredenen herhaaldelijk om ontslag uit de staatsdienst. Dat werd hem met tegenzin verleend maar wel met de vleidendste bewoordingen voor zijn goede diensten en met behoud van titel, rang, salaris en alle voorrechten van een minister in functie. Hij geniet voordurend het vertrouwen de hoge achting van de kant van de koning en van de hele familie van Oranje.*¹⁰⁵

De schets is opmerkelijk om een aantal redenen. Ten eerste is daar de melding van Lotte van de Poll dat niet Von Arnoldi maar Wilhelmina van Pruisen de auteur is. Lotte van der Poll noemde als bron in haar artikel het Koninklijk Huis Archief (KHA). In het KHA is de biografische schets van Van Hogendorp aanwezig in het handschrift van Wilhelmina van Pruisen. Bovendien is de schets ook aanwezig in het archief van de familie Van Hogendorp in het Nationaal Archief. In het KHA ligt ook de correspondentie van Wilhelmina met Von Arnoldi. In een brief van 16 juni 1818 aan Wilhelmina beschrijft hij zijn 'quasi plagiaat'. Hij schrijft dat hij de biografie van Van Hogendorp zal sturen.

Vandaag gaat nu het afschrift van het manuscript op de post. Haast moet ik blozen omdat ik mijn naam eronder zet, terwijl het –op een paar onbelangrijke toevoegingen na die ik noodzakelijk vond voor de Duitse lezer - alleen maar een zeer onvolledige vertolking van een vreemd werk is. Maar het verbod U genadige vrouw te noemen, dwingt mij tot zulk quasi plagiaat. Met de verzending aan de uitgever, hoewel hij

---

¹⁰⁴ Pensionaris van Rotterdam of stadsadvocaat was de aanduiding voor de voornaamste adviseur in dienst van de stad Rotterdam.

¹⁰⁵ *Zerrüttete Gesundheit nöthigte indessen den Grafen bereits im J. 1816 wiederholt um Entlassung aus den Staatsdienst anzusuchen. Ungern und in den schmeichelhaftesten Ausdrücken ward sie ihm endlich bewilligt. Doch behielt er Titel, Rang, Gehalt und alle Vorzüge eines wirklichen Ministers. Er genießt dabei fortwährend des Vertrauens und der hoher Achtung von Seiten des Königs und der ganze oranischen Familie.* Von Arnoldi, 'Gijsbert Carl Graf v. Hogendorp', 156.

*daarop aandringt, zal ik nog wat wachten, tot ik ingelicht ben of Uwe Koninklijke Hoogheid niet nog iets daaraan toe wil voegen.*¹⁰⁶

In juli 1819 schreef Wilhelmina aan Von Arnoldi dat de graaf van Hogendorp haar gevraagd had om het proefschrift van zijn oudste zoon naar Von Arnoldi te sturen.

*Het is vermoedelijk een teken van zijn erkentelijkheid die graaf van Hogendorp u wil bewijzen, hij is bijzonder tevreden over zijn biografie en omdat hij geraden heeft dat ik er iets aan bijgedragen heb, heeft hij mij bijzonder bedankt dat ik als zijn biograaf een man heb uitgezocht zoals u die zich de achting en het vertrouwen van het publiek verworven heeft en ook echt bezit. Dat zijn zijn eigen woorden.*¹⁰⁷

Op 5 augustus 1819 schreef Von Arnoldi aan Wilhelmina dat het gunstige oordeel van graaf van Hogendorp over zijn biografische werk voor hem heel vleidend was hoewel hij aan de verdienstelijkheid maar voor een klein deel had bijgedragen.

Lotte van de Poll heeft gelijk dat Wilhelmina de auteur is van de biografische schets van Van Hogendorp. De brief van Arnoldi over zijn quasi plagiaat en over haar bevel om haar naam te verzwijgen, bewijzen dat. De vraag is wat hij er aan toegevoegd heeft. In het KHA is ook een kopie van de schets in het Frans aanwezig, niet in Wilhelmina's handschrift. Daarin staan geen lovende woorden over de edele vorstin of Wilhelmina's 'mannelijke geest en moed'. Waarschijnlijk zijn dit toevoegingen van Von Arnoldi. In de brief van 16 juni 1818 gaf hij haar nog de gelegenheid om de tekst aan te vullen. Zij had van de gelegenheid gebruik kunnen maken om de lofuitingen over zichzelf weer te schrappen, maar dat deed zij niet.

Wilhelmina schreef de schets over Van Hogendorp op een moment dat de verstandhouding tussen Willem I en Van Hogendorp zeer slecht was. Vanaf 1816 was de verstandhouding al zo gespannen dat Van Hogendorp een aantal keren zijn ontslag

---

¹⁰⁶ *Heute geht nun die Abschrift des Manuscripts mit der Fahrennden Post ab. Fast muß ich erröthen, diesem Aufsatz meinen Namen vorzusetzen, indem er – einige unbedeutende Zusätze abgerechnet, die ich für Deutsche lezer nöthig fand- nur eine höchst unvollkommenen Verdolmetschung einer fremden Arbeit ist. Doch das Verbo t- Sie gnädigste Frau, zu nennen, nöthigt mich zu solchen Quasiplagiat. Mit der Absendung an den Verleger, obwohl er darauf dringt, werde ich Anstand nehmen, bis ich unterrichtet bin ob E.K.H. nicht noch einiges dabei zu erinnern finden.* KHA, A32, 375 brief 25.

¹⁰⁷ *Es ist vermutlich ein Zeichen seiner Erkenntlichkeit, die der Gr v Hogendorp wünscht ihnen zugeben, er ist besonders zufrieden über seine Biographie, und da Er errathen hat das ich etwas zu beigetragen habe, so hat er mir besonders bedankt, zu seinen Biographen ausgesucht zu haben, ein Man der wie Sie die Achtung und das Zutrauen des Publicums sich würdig gemacht hat und wirklich besitzt. Das sind seine eigene Wörter.* KHA, A32, 375 brief zonder nummer. De tekst is door Wilhelmina onderstreept.

uit de staatsdienst aanbod en tenslotte ook kreeg in dat jaar. Wilhelmina moet daarvan op de hoogte zijn geweest. Van Hogendorp bracht haar regelmatig een bezoek en schreef immers in zijn gedenkschriften dat hij alleen op haar staat kon maken. In de brieven aan Von Arnoldi beschreef Wilhelmina haar zorgen over de goede naam van Nederland in het buitenland, want er heerste zoveel onbegrip over Nederland, vooral in Duitsland. Zij stuurde hem steeds aan om in publicaties het door haar gewenste beeld van Nederland te schetsen. Ook probeerde zij hem in contact te brengen met Nederlandse geleerden in die tijd zoals Tollius en Kemper zodat zij de gelegenheid zouden krijgen om in Duitsland over de Nederlandse geschiedenis –en natuurlijk over de mooie rol van de Oranjes daarin - te publiceren.¹⁰⁸ Ruim vijf bladzijden (pagina's 144-149) in de biografische schets gaan over de lotgevallen van het huis Oranje in 1787. Ook kan deze schets geschreven zijn om de rechtmatigheid en de internationale erkenning van het koningschap van Willem I door in elk geval Pruisen te bevestigen. Had Wilhelmina voor haar zaak niet beter een biografie kunnen schrijven over een minder controversiële persoon dan Van Hogendorp bijvoorbeeld over een ander lid van het driemanschap van de staatsgreep, Van der Duyn? In de biografie is beschreven dat de staatsgreep van 1813 begon in Van Hogendorps huis aan de Kneuterdijk in Den Haag. In een noot zegt de auteur dat dat ironisch genoeg het huis van de *De Witten was geweest, de bekende vijanden en vervolgers van de Oranjes*. Maar Wilhelmina was niet helemaal goed op de hoogte. Van Hogendorp woonde op Kneuterdijk 8, Johan de Wit woonde op Kneuterdijk 6, zijn zwager Bicker woonde op nummer 8.¹⁰⁹ Het huis van Van Hogendorp is afgebroken. Op het nieuwe huis op Kneuterdijk 8 staat een gedenkplaat voor Van Hogendorp.

---

¹⁰⁸ Herman Tollius (1742-1822) hoogleraar in Harderwijk en Amsterdam, leermeester van de kinderen van Willem V en mentor van Willem Frederik tijdens diens studie in Leiden en auteur van *Staatkundige Geschriften betreffende de Vereenigde Nederlanden in 1786, uitgegeven in de jaren 1814-1816*.

Joan Melchior Kemper (1776-1824) Jurist en staatkundige. Hoogleraar in Leiden. Bekend om zijn publicatie *Verhandelingen, redevoeringen en staatkundige geschriften* (Amsterdam 1836).

¹⁰⁹ <http://www.geheugenvannederland.nl/Kneuterdijk>.

Afbeelding 3. De gedenkplaat op het huidige huis aan de Kneuterdijk 8 (foto: M.M. Fischer)

Bijna aan het eind van de biografie staat dat

*zijn verdiensten voor het Huis steeds in dankbaarheid worden erkend, terwijl ook Van Hogendorps aanhankelijkheid aan het Huis onwrikbaar is. In de Tweede Kamer van de Staaten-Generaal, waar de graaf sinds 1815 lid van is, hoort hij enigermate bij de oppositie.*¹¹⁰

Het is mogelijk dat de auteur met deze mededelingen de schijn wilde wegnemen dat de biografie geschreven was in het belang van de familie Oranje. Er werd immers een lid van de oppositie beschreven die zelfs in het huis van een erkende vijand van de Oranjes was gaan wonen. Tegelijkertijd bood de biografie de gelegenheid om de legitimiteit van het koningschap en de medewerking daaraan van Van Hogendorp te benadrukken.

Wilhelmina bemoeide zich nog met meer biografieën. Dat zij Von Arnoldi vroeg om een biografie te schrijven over haar overleden tweede zoon Willem George

---

¹¹⁰ Er genießt dabei fortwährend des Vertrauens und hoher Achtung von Seiten des Königs und der ganzen oranischen Familie. Seine Verdienste um das Haus werden stets dankbarlich anerkannt, so wie Hogendorps Anhängigkeit an dasselbe unerschütterlich ist. - In den zweiten Kammer der Staatenversammlung, deren Mitglied er seit 1815 ist, gehört er gewissermaßen zur Oppositionspartei. J. von Arnoldi, 'Gijsbert Carl Graf v. Hogendorp', 156.

Frederik is begrijpelijk.¹¹¹ Verbazingwekkend is dat zij eigenhandig nóg een biografische schets schreef. Deze biografische schets werd in de rubriek ‘kleinere biographische Aufsätze und Charakter Skizzen’ in ‘Zeitgenossen’ gepubliceerd. Van de stukken in deze rubriek zijn de auteurs niet vermeld. Waarschijnlijk schreef de redactie die stukken en Von Arnoldi was lid van de redactie.¹¹² Deze biografische schets beschreef Dirk van Hogendorp. Dirk had in Duitsland misschien een uitstekende militaire carrière kunnen maken, maar na een ruzie kwam hij terug naar Nederland. In 1787 werd hij naar Indië gestuurd maar ook daar ging het niet goed. Verdacht van malversaties en bedreigd met gevangenschap vluchtte hij in 1796 naar Engeland. Daar vond hij de familie van de stadhouder en hij bood meteen zijn diensten aan. Zodra hij weer terug was in de Bataafse republiek

*legde hij zich vol ijver toe op de revolutie. Op verschillende tijdstippen speelde hij de eerste viool als Jacobijn, en generaal, dan weer diplomaat, minister van oorlog enzovoort. Aan hem lag het niet, dat zijn broer niet in zijn voetsporen trad.*¹¹³

Gijsbert Karel van Hogendorp probeerde vergeefs zijn broer tot betere gedachten te brengen en brak tenslotte met hem volgens de biografie van Wilhelmina. Lodewijk Napoleon bood Dirk verscheidene functies aan. In 1806 werd hij benoemd tot staatsraad, in 1807 tot minister van oorlog, in 1808 en 1810 tot gezant in respectievelijk Wenen en Madrid. Dirk ging in 1812 met Napoleon mee naar Rusland. Hij werd gouverneur van Koningsberg en van Wilna en tenslotte van Hamburg. Na de slag bij Leipzig kwam Dirk berooid weer naar Den Haag. Tijdens de veldtocht had hij ook nog vrouw en dochter verloren. Gijsbert Karel vroeg aan Willem I of hij Dirk een aanstelling wilde geven. Willem I gaf Dirk geen aanstelling maar wel een ruime financiële ondersteuning. Als de Oranjes verwacht hadden dat Dirk dankbaar zou zijn, hadden zij zich vergist. Zodra Napoleon terug kwam uit Elba was Dirk op weg naar Frankrijk. Hij werd commandant van Nantes, vocht in Waterloo in het Franse leger en bleef tot 1816 gouverneur in Nantes. Daarna kwam Dirk opnieuw als smekeling terug

---

¹¹¹ J. von Arnoldi, ‘Wilhelm Georg Friedrich, Prinz von Oranien-Nassau’, *Zeitgenossen Sechster Band* (Leipzig 1821).

¹¹² Redactie *Zeitgenossen*, ‘Dirk van Hogendorp’ in *Zeitgenossen* (Leipzig 1819) 164-166.

¹¹³ *Ibidem*, *Mit vollem Eifer in das Revolutionswesen warf. In verschiedenen Zeiträumen spielte er bald als Jacobiner, und General, bald als Diplomat, Kriegsminister u.s.w. die ersten Rollen. An ihm lag es nicht, wenn sein Bruder Carl nicht auch in seine Fustapfen trat.* 165.

naar Nederland. Met financiële steun van zijn broer Gijsbert Karel vertrok hij naar Brazilië om daar een plantage te beginnen en daar zoals Wilhelmina schreef

*een plantenleven te leiden en zo zijn dagen te slijten. Daar zal hij, zoals overal, door zijn karakter waarschijnlijk ongelukkig zijn.*¹¹⁴

Aan Von Arnoldi schreef Wilhelmina

[..] *na deze stap [nadat Dirk van Hogendorp na Napoleons terugkomst weer in het Franse leger vocht, MF] is het niet mogelijk hem nog te dulden en dat zie ik als een geluk voor ons, dat wij hem op deze manier kwijt zijn, nu ziet iedereen in wat voor man hij is.*¹¹⁵

In de biografie staat niet dat Dirk in Indië problemen had omdat er naar zijn mening een wanbestuur was en dat hij uit Indië vluchtte omdat hij bang was dat hij daar geen eerlijk proces zou krijgen. Er staat ook niet dat de aanklacht tegen hem in 1800 in Nederland ongegrond verklaard werd. In 1801 was er nog een schandaal rond Dirk van Hogendorp omdat in de Haagse schouwburg een toneelstuk van hem werd opgevoerd, 'Kraspoekol' en dat bekend 'sla-hard'. Het was een toneelbewerking van een novelle van zijn vader Willem van Hogendorp 'Kraspoekol of de droevige gevolgen van eene te verregaande strengheid jegens de Slaaven', die in 1780 was verschenen. Willem van Hogendorp vond dat slaven goed behandeld moesten worden maar Dirk ging nog een stap verder. Hij was voor de afschaffing van de slavernij en bij de bewerking van zijn vaders novelle tot toneelstuk paste hij de tekst in die zin aan. Omdat vóór de eerste opvoering al min of meer bekend was waar het stuk over zou gaan, waren veel voorstanders van het wanbeleid in Indië en van de slavernij aanwezig om de voorstelling te verstoren. Het stuk kwam door de verstoringen, - de bezoekers bliezen de verlichting uit-, niet verder dan de eerste acte en werd daarna niet meer opgevoerd maar vanaf die tijd werd de novelle van Willem van Hogendorp goed verkocht.

---

¹¹⁴ Redactie Zeitgenossen, 'Dirk van Hogendorp, 166.

Ein Pflanzenlebe zu führen und seine Tage zu beschließen. Dorten, wie allenthalben, wird er durch seine Gemütsart, allem Anschein nach, unglücklich sein.

¹¹⁵ KHA A 32, 375 brief 28, van 18 september 1818. [...] *aber nach diesen Schritt ist es wohl nicht mehr möglich ihn zu dulden, und ich sahe es wie als ein Glück für uns, das wir ihn auf eine solche Art los geworden sind, nun sieht ein Jeder ein Welch ein Mensch er ist.*

Dirk had in 1796 een pamflet gepubliceerd ‘Aanspraak aan het volk van Nederland’, en een jaar later een tweede ‘Aanspraak’ die hij eerst naar zijn broer Gijsbert Karel stuurde, en tenslotte in 1799 een ‘Berigt van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oost-Indien en den handel op dezelve’. In alle drie pamfletten uitte hij zijn kritiek op het Nederlandse bestuur in Indië. Het bestuur werd verwaarloosd en de heren regenten waren er alleen op uit om zichzelf te verrijken. Vooral het ‘Berigt’ maakte veel indruk. Gijsbert Karel van Hogendorp was het volledig eens met de inhoud van de pamfletten.

De titel van het eerste pamflet ‘Aanspraak aan het volk van Nederland’ lijkt niet per ongeluk op de titel van het pamflet ‘Aan het volk van Nederland’ dat de patriot Joan Derk van der Capellen tot den Pol in 1781 verspreidde en waarin hij het zwakke beleid van Willem V beschreef. De overeenkomst tussen de titels van het pamflet van Van der Capellen en van Dirk van Hogendorp zal Wilhelmina zijn opgevallen en zal haar niet gunstiger hebben gestemd over Dirk van Hogendorp.

Dirk van Hogendorp heeft net als zijn broer Gijsbert Karel memoires geschreven. In deze memoires vermeldde hij niet het schandaal van zijn familie maar wel dat hij uit een aanzienlijke familie kwam. Hij beschreef hoe hij in 1782 na terugkomst uit Duitsland ontvangen werd door Wilhelmina

*De prinses van Oranje, ontevreden omdat ik mijn post in het Pruisische leger verlaten had, ontving me nogal boos en ik ben nooit meer in de gunst gekomen.*¹¹⁶

De feiten die in de Wilhelmina’s biografie van Dirk van Hogendorp genoemd worden zijn niet onwaar, maar er worden nogal essentiële feiten weggelaten. Dirk werd inderdaad in Indië vervolgd wegens malversaties, maar daarvan werd hij een paar jaar later vrijgesproken en dat had toch genoemd moeten worden. In hedendaagse ogen is Dirk een soort ‘Multatuli avant la lettre’, maar in de ogen van Wilhelmina was hij alleen maar een onverbeterlijke patriot en profiteur. Dirk schreef in zijn memoires dat het een moeilijke beslissing was om bij zijn terugkeer uit Indië en na zijn bezoek aan de stadhoudelijke familie voor de patriotten te kiezen.

---

¹¹⁶ D.C.A. van Hogendorp, *Memoires* 20.

La princesse d’Orange, mécontente de ce que j’avais quitté mon poste dans l’armée Prussienne, me reçut assez mal, et je n’ai jamais pu regagner depuis ses bonnes grâces.

*Ik voelde een diepe droefheid om wat hen is overkomen (de vlucht van de Oranjes naar Engeland, MF); en ik besloot pas na rijp beraad in weerwil van mijn gevoelens de weg te volgen die de eer en de plicht me voorschreven.*¹¹⁷

Ook Dirk gebruikt zijn memoires om alleen zijn kant van het verhaal te vertellen. Het is niet onmogelijk dat hij een overtuigde patriot was en dat hij de stadhouderlijke familie in Londen opzocht wegens de oude vriendschapsbanden, maar het is ook heel goed mogelijk dat hij een profiteur was die dacht dat zijn connecties met de Oranjes hem voordelen zouden kunnen opleveren. Op 29 april 1814 schreef Dirk, net terug uit Hamburg dat hij voor Napoleon verdedigd had, aan Willem I dat hij zijn respect betoonde en nog steeds een trouw onderdaan was.¹¹⁸

Gijsbert Karel, die als orangist natuurlijk een tegenstander was van de ideeën van zijn patriottische broer, steunde Dirk zowel in 1814 als in 1815. Dat kan een teken zijn van grote broederliefde, en dat is te lezen uit Wilhelmina's beschrijving, maar het is daarnaast ook mogelijk dat de broers elkaar mochten ondanks de politieke tegenstellingen en dat zij het over de koloniale politiek wél eens waren.¹¹⁹

Het blijft toch raadselachtig wat Wilhelmina met deze biografische schets wilde. Van Dirk van Hogendorp worden alleen ongunstige zaken beschreven en de goede die er ook waren, worden niet genoemd. Schreef zij deze biografische schets om aan te geven hoe vrijgevig en grootmoedig Willem I was geweest tegen een landverrader en hoe ondankbaar deze man was? Moest de biografische schets van Dirk van Hogendorp dienen om de beschuldiging van een Duitse historicus over de wreedheid van de orangisten tegen de patriotten te weerleggen? In een voetnoot in de biografie van Willem I schreef Von Arnoldi dat volgens de Duitse historicus Saalfeld de orangisten met aan wreedheid grenzende hardheid de opstand van de patriotten hadden onderdrukt. Dat was onzin, schreef Von Arnoldi in diezelfde voetnoot, want de stadhouder was juist overdreven coulant geweest tegen de patriotten.¹²⁰ Als de

---

¹¹⁷ D.C.A. van Hogendorp, *Memoires*, 91.

Je resentois une affliction extrême de tout ce qui étoit arrivé (Overkomen aan de Oranjes, MF): et ce ne fut qu' 'après un mur examen, que, contre l 'indication de mon cœur, je me décidai à suivre le chemin que me sembloient prescrire l'honneur et le devoir.

¹¹⁸ Ibidem 404.

¹¹⁹ Rob Nieuwenhuys, *Oost-Indische spiegel. Wat Nederlandse schrijvers en dichters over Indonesië hebben geschreven vanaf de eerste jaren der Compagnie tot op heden* (Amsterdam 1978)

http://www.dbnl.org/tekst/nieu018oost02_01/nieu018oost02_01_0006.php, 68 -74

¹²⁰ Von Arnoldi, 'Willerm I', *Zeitgenossen*, Noot blz 20, 21. *Jetzt wurden die nachtheiligen Folgen der fast übertriebenen Schonung, welche im J. 1787 gegen die ihrem Vaterlande so verderbliche Partei, hauptsächlich durch den Einfluss des zu Großmuth und Verzeihung nur zu sehr geneigten*

voetnoot van Von Arnoldi moest dienen als argument tegen beschuldigingen van wreedheid, is het argument niet sterk. Als Willem I vergevingsgezind was tegen Dirk van Hogendorp, hoefde dat niet te betekenen dat zijn vader Willem V ook coulant geweest was tegen de patriotten. Het argument zou zelfs contraproductief kunnen zijn: Willem I zou dan coulant geweest zijn om de fouten van zijn vader goed te maken. De represailles tegen de patriotten in 1787, de ‘Oranjefurie’, kostten niet veel mensen het leven maar er waren plunderingen en brandstichtingen, de patriotten werden uit hun ambten gezet en duizenden mensen vluchtten het land uit. De acties gingen niet van Willem V uit maar hij ondernam ook niets om de acties te stoppen. Overdreven coulant was hij dus niet geweest.¹²¹

Een biografie kan nooit alle aspecten van een leven bevatten, dat betekent dat er keuzes gemaakt moeten worden. Bepaalde aspecten kunnen onderbelicht of zelfs met opzet weggelaten worden. Dat hebben Wilhelmina en Von Arnoldi goed begrepen en toegepast. Zij gebruikten hun biografieën als wapen. De biografie van Willem I diende om de rechten op de Nassause landen te ondersteunen, om te bewijzen dat Willem I een goede koning was en om een tegenwicht te geven tegen de beschrijving van generaal von Röder; de biografie van Gijsbert Karel van Hogendorp om de aanspraken van Willem I op de Nederlandse troon te bekrachtigen; in de biografische schets van Dirk van Hogendorp werd de grootmoedigheid van Willem I tegenover de patriotten benadrukt en werd de hardheid van de ‘oranjefurie’ ontkend en tenslotte is het mogelijk dat zelfs de biografie van Willem I's broer Willem George Frederik gebruikt werd om aan te tonen dat de Oranjes zulke voortreffelijke militairen waren waarvoor de soldaten door het vuur gingen.

Terwijl de Oranjes hun belangen via biografieën behartigden werkte Gijsbert Karel van Hogendorp aan zijn brieven en gedenkschriften.

Erbstatthalters, gebraucht worden war, recht bemerklich. Hierüber klagten schon damals alle einsichtsvollen, echten Freunde ihres Vaterlandes! Es ist daher kaum erklärbar, wie neuerlich einer unserer herzoglichen Geschichtschreiber (Saalfeldt algem. Geschichte der neuesten Zeit [..]) hat behaupten können, die oranische Gegenpartei sei mit einer an Grausamkeit grenzender Härte unterdrückt worden.

¹²¹ J.G. Kikkert, *Geld macht & eer* (Utrecht 1995) 18;

Simon Schama, *Patriots and liberators. Revolution in the Netherlands 1780-1813* (Londen 1977) 131;

Jonathan Israel, *De republiek 1477-1806* (Franeker 1996, oorspronkelijke ed Oxford 1995), 1228.

6 De sluier is verscheurd, de begoocheling verdwenen¹²²

Er werd beweerd dat de koning van liberaal conservatief en Van Hogendorp van conservatief juist liberaal werd. *Dan zijn wij het dus één dag met elkaar eens geweest*, zou Willem I toen gezegd hebben.¹²³ Maar bij die ene dag bleef het zo ongeveer. Willem I en Gijsbert Karel van Hogendorp verschilden van mening over bijna alles, over de rijksbegroting, de vrijhandel, de positie van België, maar vooral over de macht van de koning en de positie van de ministers.

Willem II zou in een onuitgegeven handschrift geschreven hebben: *Monsieur de Hogendorp le grand moteur de la révolution en notre faveur*, maar er bleek niet zoveel van de ‘faveur’ want volgens W.H. de Beaufort begon na 1813 het ongelukkigste tijdperk van Van Hogendorps leven.¹²⁴ Al in het voorjaar van 1814 schreef Van Hogendorp de volgende brief aan de koning

Doorluchtige Vorst en heer!

Als de staat van mijne gezondheid mij niet toelaat om langer in mijne dienst te blijven, neem ik de vrijheid om mijne ampten in den schoot van Uwe Koninklijke Hoogheid neder te leggen.

*Ik verblijf met den diepsten eerbied
Uwer Koninklijke Hoogheid getrouwe onderdaan
Gijsbert Karel van Hogendorp*

En hij voegde er een apart briefje bij met de tekst:

Met verzending van den nevensgaanden officieelen brief heb ik de eer UKH te melden, dat ik de verandering heb waargenomen die in Deszelfs hart is voorgevallen, en dat ik overtuigd ben, dat deze stap Deszelven aangenaam zal zijn.

Ik beveele mijne kinderen in Desselven aandenken naarmaate zij zich gedragen zullen.

*UKH getrouwe onderdaan
Hogendorp¹²⁵*

---

¹²² Sirtema van Grovestins, *Gedenkschriften van Van der Duyn van Maasdam*, 125.

¹²³ <http://www.cultureelwoordenboek.nl/index.php?lem=6576> *Cultureel woordenboek*, Nederlandse geschiedenis 1500-1813, Van Hogendorp.

¹²⁴ W.H. de Beaufort, ‘Gijsbert Karel van Hogendorp’. In G.J.W. Koolemans Beijnen, *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813*. eerste deel (Haarlem 1912) 233, 236.

¹²⁵ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813*. Eerste deel, 444.

Colenbrander neemt aan dat de relatie tussen Willem I en Van Hogendorp al begin 1814 slecht was geworden, *ijzig koel* noemt hij de verhouding, maar de enige bron die hij daarvoor geeft is Van Hogendorp.¹²⁶ Henriette de Beaufort noemt de vroege verkoeling niet.

Van Hogendorp heeft de brief toen niet verzonden. Later zou hij zeggen dat hij van 1813 tot 1816 minister was en slaaf was geworden. *In het ministry stierf ik in mijne schoenen, in de Staten-Generaal ben ik herleefd.*¹²⁷ Toch had de koning in maart 1814 tegen Van der Capellen gezegd

*Ik wensch niets liever dan dat de souvereiniteit, waarmede ik bekleed ben, spoedig gewijzigd worde door eene deugdelijke en vrijzinnige grondwet. Opgevoed in republikeinsche en stadhouderlijke beginselen, kan ik mij niet vereenigen met de absolute magt, welker verantwoordelijkheid ik echter spoedig hoop te deelen met de andere magten in den Staat.*¹²⁸

Dat delen van de macht was niet het sterke punt van de koning. Willem I beschreef zijn taakopvatting als volgt aan Van der Duyn

*Wat zijn de ministers? Volstrekt niets....Ik kan zonder ministers regeren, of, wanneer ik het goedvind, wie mij goeddunkt aan het hoofd van de ministeriele departementen plaats, al was het ook een van mijne palfreniers; want ik, ik alléén ben de man die handel, en voor de daden der regering verantwoordelijk is.*¹²⁹

Van Hogendorp was niet de enige minister die problemen had met de koning. Het dienen van de koning stelde eigenaardige eisen, minister van oorlog Bentinck had er binnen drie maanden schoon genoeg van. *Dag noch nacht heb ik rust*, klaagde hij.¹³⁰ In twee jaar tijd zou het departement van oorlog zes ministers hebben die het dus geen van allen lang uithielden. Zelfs niet minister Van der Goltz die volgens generaal Van der Plaat *niet naar agteren durft te gaan zonder verlof aan den Koning*

---

¹²⁶ H.T. Colenbrander, *Vestiging van het koninkrijk (1813-1815)* (Amsterdam 1927), 107.

¹²⁷ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Eerste deel*, 156.

¹²⁸ C.F. Sirtema van Grovestins, *Gedenkschriften van den graaf van der Duyn van Maasdam en van den baron van der Capellen* (Amsterdam 1853) 467.

Godert Alexander Gerard Philip baron van der Capellen, (Utrecht, 15 december 1778 – De Bilt, 10 april 1848) werd in 1816 de eerste Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië na het vertrek van de Engelsen. http://nl.wikipedia.org/wiki/Godert_van_der_Capellen

¹²⁹ C.F. Sirtema van Grovestin, *Gedenkschriften*, 190.

¹³⁰ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Eerste deel*, 191.

te vragen. Van minister van oorlog D'Aubrené werd gezegd dat hij op geen enkele vraag een ander antwoord had dan: *de koning wil het.*¹³¹ Graaf van Bijlandt klaagde er over dat mensen opeens uit hun ambt gezet werden en dat dat tijdens de Republiek ondenkbaar was.¹³² Van Hogendorp had vanaf de eerste dag tegen zijn kinderen gezegd dat hij niet zeker was van zijn ambt.¹³³ Het is niet waarschijnlijk dat hij dat inderdaad vanaf de eerste dag gedacht heeft. Waarschijnlijker is dat hij van alle ergernissen die hem in zijn ogen waren aangedaan later een kloppend verhaal heeft geconstrueerd. Van Hogendorp klaagde in zijn 'brieven en gedenkschriften' voortdurend over de onaardigheid van de koning, maar in de daar geplaatste brieven van Willem I aan Van Hogendorp was de koning altijd vriendelijk en toonde hij zich steeds geïnteresseerd in Van Hogendorps gezondheid. Dat betekende niet dat Van Hogendorp ten onrechte klaagde over de koning. Volgens Schmitz wenste de koning

*niet omringd te zijn door geniale medewerkers. Een eersterangs figuur, die over alles een oordeel had, zoals Van Hogendorp, was niets voor deze vorst, die van zijn ministers alleen maar verlangde dat zij specialisten waren, om niet te zeggen ambtenaren.*¹³⁴

De koning benoemde op 31 december 1813 A.R. Falck (1777-1843) tot Secretaris van Staat en in het begin was hij zeer tevreden over hem. Toen Falck zich naar het idee van de koning te zelfstandig ging gedragen werd hij in maart 1818 vervangen door de J.G. de Mey van Streefkerk (1782-1841), een man waarover gezegd werd

*dat hij niets betekende als staatsman. Hij kwam zo getrouw de bevelen na dat men van hem zei dat hij was als een klok die geen geluid gaf dan wanneer de koning er op sloeg.*¹³⁵

Volgens de historicus de Wit werd Falck in 1818 helemaal niet ontslagen door de koning omdat hij te eigenzinnig was. Falck zou het slachtoffer van intriges zijn geworden en tegen de zin van de koning zijn ontslagen. Er gingen in 1818 geruchten

---

¹³¹ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Eerste deel*, 192.

¹³² H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Eerste deel*, 194.

¹³³ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Eerste deel*, 68.

¹³⁴ Yves Schmitz, *Willem I*, 55.

¹³⁵ Van der Duyn van Maasdam in Grovestins, *Gedenkschriften*, noot op blz 121 en 122.

dat Franse liberale immigranten in Nederland betrokken waren bij een aanslag op Wellington in Parijs in dat jaar. Deze immigranten stonden onder bescherming van Falck. De koning werd toen door de minister van buitenlandse zaken Van Nagell van Ampsen en door buitenlandse gezanten onder druk gezet om Falck te ontslaan als Secretaris van Staat. De koning toonde zijn waardering voor Falck door hem meteen na het ontslag tot minister te benoemen met een grote portefeuille. Speciaal voor Falck werden de ministeries van Onderwijs, Nationale Nijverheid en Koloniën samengevoegd.¹³⁶ De koning had Falck niet tot minister benoemd als hij zich bedreigd gevoeld had door de deskundigheid van Falck. Eerder zou gezegd kunnen worden dat minister Van Nagell geen invloedrijke Secretaris van Staat naast zich dulde. Voor deze bewering is geen bewijs te vinden, maar de vraag of Van Nagell eigen bedoelingen had bij het ontslag van Falck moet wel gesteld worden.

Van der Duyn en De Wit verschillen van mening over de bedoelingen van de koning in zijn behandeling van Falck. Van der Duyn vindt de benoeming van Falck tot minister een degradatie en hij vermeldt ten onrechte dat Falck benoemd werd tot minister van koloniën en koophandel, hij noemt niet dat Falck drie ministeries kreeg. Van der Duyn beschrijft in dit deel van zijn memoires het gedrag van Falck en Van Ampsen tegenover van Hogendorp. Deze heren zouden Van Hogendorp als een bedreiging gezien hebben voor hun eigen positie en daarom zouden ze de koning verteld hebben dat Van Hogendorp hem wilde domineren. Met enige voldoening schrijft Van der Duyn dat Falck *loon naar werken kreeg*.¹³⁷

Gijsbert Karel van Hogendorp gaf altijd zijn eigen mening en dat wekte toenemende irritatie op bij Willem I. Die irritatie was wederzijds. Het breekpunt voor Van Hogendorp was het schriftelijk bevel van de koning op 13 juni 1816 om zijn 'Advys' van 17 april 1816 over een aantal onderwerpen waaronder de nationale financiën en de vereniging van Nederland en België niet verder te verspreiden en de Franse vertaling die bij de drukker lag niet te verzenden. Hij had het advies eerst aan de koning gestuurd en daarna aan de leden van de Raad van State en aan de leden van het kabinet. Dit 'bevel' waarin met ontslag gedreigd wordt is de enige minder vriendelijke brief van Willem I aan Van Hogendorp in de 'brieven en gedenkschriften'. De koning zei daarin dat iedereen recht had om zijn eigen mening te

---

¹³⁶ C.H.E. de Wit, *De strijd tussen de aristocratie en democratie in Nederland*. 351

¹³⁷ Van der Duyn van Maasdam in Grovestins, *Gedenkschriften*, noot op blz 121.

uiten maar dat dat niet gold voor ambtenaren en zeker niet voor ministers. Ministers moesten hun mening niet openbaar maken voor de koning een besluit genomen had omdat het hun taak was om de koning te steunen.¹³⁸

Indien UHWG. er prijs op stelt om bij voortduring in de Raad van Staten de directie der deliberatien, waarbij de onpartijdigheid allerbijzonderst vereischt wordt, te voeren, verwachtte ik dat de gebuteerde Fransche uitgave niet alleen agterweegen blijve, maar dat ook de Hollandsche exemplaren zonder verdere distributie blijven berusten. Ik zie te gemoet UHWG. verklaring omtrend het bovengemelde, en verzoeke dezelve binnen kort te doen geworden.

Van Hogendorp antwoordde de koning de volgende dag, op 14 juni 1814, dat hij het ‘advys’ niet verder zou verspreiden.

Hij antwoordde op een papier met een zwarte rand, rouwpapier. Boven het afschrift, ook op rouwpapier, schreef Van Hogendorp: minuut alzo verzonden.¹³⁹ Rouwpapier werd in de negentiende eeuw gebruikt door mensen die in de rouw waren.¹⁴⁰ Van Hogendorp was in de rouw want zijn zoon Karel, die hij in december 1813 aan Willem I had aangeboden om te dienen in het Nederlandse leger tegen Napoleon, was in februari 1816 overleden, mogelijk aan de gevolgen van de vermoeienissen van de oorlogen in 1814 en 1815.¹⁴¹ Hij had dus een reden om brieven op rouwpapier te schrijven in die tijd. Het opmerkelijke is wel dat dit de enige brief op rouwpapier is in zijn verzameling brieven. En dat levert een aantal vragen op die wel gesteld maar niet beantwoord kunnen worden. Schreef hij de brief op rouwpapier omdat hij rouwde om zijn zoon, maar waarom dan alleen in deze brief? Gaf hij met deze brief aan dat hij rouwde om het verbod van de koning? Of betekende het rouwpapier bedroefdheid omdat hém, de man die de koning altijd had gesteund zelfs met het leven van zijn eigen zoon, nu verweten werd dat hij niet loyaal was?

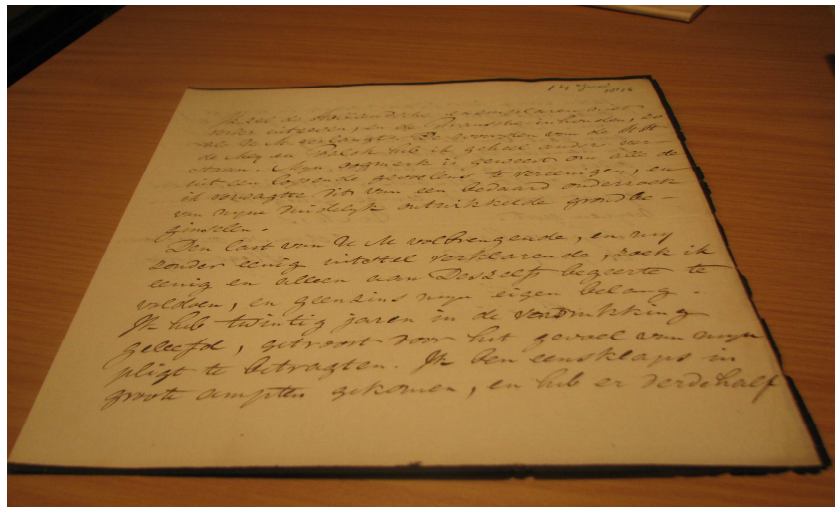
---

¹³⁸ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel*, 362.

¹³⁹ KHA A35 VIIIcH59.

¹⁴⁰ Prof. dr. Marita Mathijssen-Verkooijen. Mededeling.

¹⁴¹ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Eerste deel*, 202.

Afbeelding 4. Antwoord van Van Hogendorp aan de koning op rouwpapier
(foto M.M. Fischer)

In 1816 vroeg Van Hogendorp herhaaldelijk ontslag als minister en hij noemde als de reden voor zijn verzoek zijn slechte gezondheid. Het ontslag werd hem tenslotte verleend op 7 november 1816 in een brief waarin zijn verdiensten uitgebreid beschreven werden en waarin hem ook nog een ruim pensioen werd toegekend van tienduizend gulden per jaar. De volgende dag kreeg Van Hogendorp nóg een brief van de koning met de benoeming tot lid van de Eerste Kamer. Deze benoeming werd door Van Hogendorp niet aanvaard omdat hij, zei hij, heel tevreden was met zijn positie in de Tweede Kamer.¹⁴² Hij vermoedde een bijbedoeling bij die op zich eervolle benoeming, want de vergaderingen van de Tweede Kamer waren openbaar en die van de Eerste Kamer niet. Een gesprek van de koning met een Belgische generaal was onthullend.

*De Koning had geantwoord: ik zal ze [mensen waar de koning last van had, MF] in de Eerste Kamer brengen en dan zal je er nooit meer van hooren. Dat was een lichtstraal voor mij, wien de Koning zo onlangs in de Eerste Kamer benoemd had, ofschoon ik reeds in November voor die eer bedankt had.*¹⁴³

¹⁴² H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel*, 364, 368-370.

¹⁴³ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Eerste deel*, 171.

Prinses Wilhelmina schreef Van Hogendorp dat zij het betreunde dat hij zich terug wilde trekken vanwege zijn slechte gezondheid. Zij verzekerde hem dat de koning Van Hogendorps verdiensten zeer op prijs stelde. Van verschillende kanten werd druk uitgeoefend op Van Hogendorp om aan te blijven onder andere door de notabelen van Amsterdam, door Kemper en vreemd genoeg door de koning zelf. Willem I stuurde Van der Duyn naar Van Hogendorp om hem over te halen zijn verzoek tot ontslag weer in te trekken. Maar volgens Van der Duyn

[..] *bleef hij* [Van Hogendorp, MF] *onwrikbaar volharden en zeide op de hem eigenaardige toon: “De sluier is verscheurd en de begoocheling verdwenen.”*¹⁴⁴

Van Hogendorp hield de eer aan zich zelf, diende de belangen van het land alleen als lid van de Tweede Kamer en gaf daarvoor de status van het ministerschap op. Een Belg zei hem een paar jaar later: *U die de eer verkoos boven de eretekenen* [..].¹⁴⁵ en dat citeerde Van Hogendorp natuurlijk graag.

In de Tweede Kamer had Willem I zo mogelijk nog meer last van Van Hogendorp omdat Van Hogendorp het vaak openlijk oneens met hem was. De koning probeerde daarom de herverkiezing van Van Hogendorp in 1818 in de Tweede Kamer te voorkómen. Hij vroeg aan Van der Duyn, die gouverneur van Zuid-Holland was, of hij de herverkiezing wilde belemmeren. Van der Duyn weigerde dat en hij schreef in zijn memoires over deze vraag van Willem I: *Was dat niet even kleingeestig als slecht?*¹⁴⁶

Prinses Wilhelmina schreef in 1819 aan Van Hogendorp dat zijn optreden in de Tweede Kamer niet goed was, dat hij het gevaar liep de speelbal te worden van mensen met slechte bedoelingen en dat hij niets van het karakter van de koning begreep als hij dacht dat hij op deze manier zijn doel kon bereiken. De koning liet zich niet dwingen en kon alleen in een rustige discussie op andere gedachten gebracht worden. De openbare vergaderingen van de Tweede Kamer waren daar niet de juiste plaats voor. Eigenlijk raadde zij hem aan, maar dat zei zij niet met zoveel woorden,

---

¹⁴⁴ C.F. Sirtema van Grovestins, *Gedenkschriften van Van der Duyn van Maasdam*, 125.

¹⁴⁵ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel* 383. *Vous qui avez préféré l'honneur aux honneurs.*

¹⁴⁶ C.F. Sirtema van Grovestins, *Gedenkschriften*, 126.

om zich meer als een hoveling, meer als Von Arnoldi, te gedragen.¹⁴⁷ Ook Van der Duyn was ongelukkig met het optreden van Van Hogendorp. Hij vond Van Hogendorp niet ‘behendig’ als kamerlid. Van Hogendorp had geen gezag, ergerde de andere leden van de Tweede Kamer door zijn gebiedende toon en verveelde hen met zijn lange verhalen.¹⁴⁸

Henriette de Beaufort vermeldde dat Van Hogendorp geen groot spreker was maar zei er bij dat zijn medekamerleden hem ook niet konden begrijpen omdat hij zijn tijd zo ver vooruit was.¹⁴⁹ Schmitz noemde de frequente wisselingen van ministers als bewijs dat de koning alles zelf wilde doen en slecht tegen kritiek kon.¹⁵⁰ Colenbrander zei dat Willem I geen eerste minister wilde dan hij zelf. Volgens Van der Duyn hadden de ministers Falck en Van Nagell de slechte relatie tussen de koning en Van Hogendorp veroorzaakt of verergerd. Colenbrander zegt daarop: *Alsof daartoe nog iemand noodig was buiten Gijsbert Karel zelf.*¹⁵¹

Op 22 mei 1819 was de maat vol voor de koning en hij ontsloeg Gijsbert Karel van Hogendorp als minister van Staat volgens Colenbrander *wegens zijne gedragingen als kamerlid.*¹⁵² Henriette de Beaufort noemde het ontslag een publieke vernedering, maar Van Hogendorp bleef in de Tweede Kamer en hield daar kort na zijn ontslag een toespraak tegen de door de koning voorgestelde tienjarige begroting. Hij eindigde met *Ik zal tegen alle deze Concept-Wetten stemmen onder de leuze van: Oranje Boven.*¹⁵³ Zijn meningsverschil met de koning betekende niet dat hij tegen de monarchie was.

Twee jaar later was Van Hogendorp het eens met een voorstel over belastingen van de koning. Hij schreef Willem I een waarderende brief en onderbrak zijn vakantie om het voorstel in Brussel in de Tweede Kamer te ondersteunen. De koning nodigde hem daar uit op een particuliere audiëntie en was vriendelijk en Van

---

¹⁴⁷ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel*, 408-412;

NA archief VH F2 94, brieven van 15 juli 1819 en 9 september 1819 van Wilhelmina aan G.K. van Hogendorp.

¹⁴⁸ C.F. Sirtema van Grovestins, *Gedenkschriften*, 125.

¹⁴⁹ H. T. de Beaufort, *Gijsbert Karel van Hogendorp*, 293, 298.

¹⁵⁰ Yves Schmitz, *Willem I*, 55, 56.

¹⁵¹ H.T. Colenbrander, *Willem I, deel 2*, 13, 14.

¹⁵² H.T. Colenbrander, *Willem I, deel 2*, 26.

¹⁵³ H.T. de Beaufort, *Gijsbert Karel van Hogendorp*, 291;

H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel*, 407.

Hogendorp was *daar blijde over*.¹⁵⁴ Zijn zoon Willem schreef bitter over de openbare audiëntie een paar dagen later

De ontvangst was vrij koel en kort; een groote twee uur wachters, door de menigte personen, leden van de eerste Kamer, Staatsraden enz. die rang boven mijn vader hebben en voor hem ingelaten zijn. [...] een diné aan het hof, waarbij men pralen wilde met zijne instemming tot de nieuwe projectwetten, maakte toch wel niets goed.

Willem [van Hogendorp, MF] had helemaal niet begrepen wat de bedoeling was van de audiënties van de koning, schreef de historicus Gerretson. Gerretson citeerde een beschrijving van dergelijke audiënties door een Fransman die onder de indruk was van de aandacht van de koning voor iedereen, van hoog tot laag. Bij audiënties ging niet de hoogst geplaatste als eerste naar binnen maar wie het eerst aanwezig was. Daaruit sprak, volgens Gerretson, dat tegenover de staat alle burgers gelijk waren.¹⁵⁵ Gijsbert Karel en Willem van Hogendorp kenden de gewoontes op de openbare audiënties maar desondanks waren zij beledigd dat zij net als alle anderen op hun beurt moesten wachten.

Er lijkt iets aan de hand te zijn met het citaat van de opmerking van Willem van Hogendorp in de ‘brieven en memoires’. In de ‘Gedenkstukken’ staat een brief van Willem aan zijn broer Dirk waarin hij de particuliere audiëntie beschrijft¹⁵⁶

Brussel 13 juni 1821

[..] Bij onze aankomst schreef de koning eenigen uitermate vriendelijke regelen aan Papa, en ontving hem in particuliere audiëntie die een uur duurde op de gedistingeerdste en meest vlijende wijze. Zie daar wat Papa betreft en het geen Kemper de onderteekening der Preliminairen noemt.[..]

De brief ligt in het Van Hogendorp archief en er staat geen woord in over de koele ontvangst.¹⁵⁷ Mogelijk heeft Willem in een andere brief aan iemand anders wel een koele ontvangst beschreven. Dat zal dan niet de audiëntie in Brussel zijn geweest want in de brief aan Dirk beschrijft Willem de hartelijke particuliere audiëntie. Hij gaat daarna uitgebreid op het nieuwe financiële voorstel in en schrijft niets over een eventuele tweede audiëntie. Het is onduidelijk wie Gijsbert Karels kleinzoon Hendrik,

¹⁵⁴ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel*, 424.

¹⁵⁵ C. Gerretson, *Gesprekken met den koning (1826-1839)*, (Utrecht 1936), 11,12.

¹⁵⁶ H.T. Colenbrander, *Gedenkstukken achtste deel, derde stuk*, 407.

¹⁵⁷ NA 2.21.006.49, inv nr 193.

de redacteur van dit deel van de memoires en gedenkschriften, hier citeert en over welke audiëntie het gaat. Hij schrijft dat Willem dit verhaal ‘gemeld’ heeft. Het zou een verhaal kunnen zijn dat in de familie verteld werd, het zou ook in een brief kunnen staan maar Hendrik noemt zijn bron niet. In brieven aan zijn broer Dirk noemt Willem zijn vader ‘papa’, in de melding over de kille ontvangst heeft hij het over ‘mijn vader’. De ‘melding’ is dus waarschijnlijk aan een vriend gedaan. Het zou prettig geweest zijn als Hendrik van Hogendorp zijn bron beter beschreven had. Nu is niet meer te achterhalen welke audiëntie bedoeld is. Zoals het nu is weergegeven lijkt het of de koning de ‘verzoening’ in Brussel eigenlijk niet meent. Op dezelfde pagina in de ‘brieven en gedenkschriften’ staat vermeld dat de reis naar Brussel een gunstig gevolg had.

Papa krijgt tegenwoordig alles in handen, ook het geheimste, en naar zijn raad wordt geluisterd, zodat hij op dat punt zeer tevreden is. Doch het uiterlijke ontbreekt nog: de rang en titel. Ik ben verlangende hoe dit zal aflopen...

Ook hier geeft Hendrik van Hogendorp geen bronvermelding, maar deze brief is te vinden in het archief Van Hogendorp en wordt ook geciteerd in de ‘Gedenkstukken’.¹⁵⁸

In 1825 stelde Van Hogendorp zich niet meer verkiesbaar voor de Tweede Kamer en zo trok Willem I aan het langste eind volgens Hans Schoots.¹⁵⁹ Het is de vraag of Schoots daar gelijk in heeft. Van Hogendorp zat niet stil maar besteedde zijn tijd aan het schrijven van publicaties en in 1830 verschenen er zo veel publicaties dat er een anoniem boekje verscheen met de titel: *Iets over de dagelijks uitkomende boekjes van der heer G.K. grave van Hogendorp*. De schrijver van het boekje, de jurist Carel Asser (1780-1836), vond dat Van Hogendorp wel erg afweek van de meningen die hij in 1813 had gehad. Het moest toch de plicht van een staatsman als Van Hogendorp zijn om alles te vermijden wat tot onenigheid tussen de burgers kon leiden.¹⁶⁰ De publicaties van Van Hogendorp in 1830 waren volgens de historicus

---

¹⁵⁸ H.T.Colenbrander, ‘Brief van Willem aan Dirk, 18 december 1821’, *Gedenkstukken deel acht, derde stuk*, 409; NA 2.21.006.49, inv nr 193.

¹⁵⁹ Hans Schoots, ‘Eindelijk koning’, *Historisch Nieuwsblad*, jaargang 20, nr 2, februari (Diemen 2011) 38.

¹⁶⁰ Anonymus, *Iets over de dagelijks uitkomende boekjes van den heer grave van Hogendorp*, (’s-Gravenhage 1830) 2, 18.

van Sas bedreigend voor de gevestigde orde omdat hij suggesties gaf voor een herziening van de grondwet.¹⁶¹

Willem, de oudste zoon van Gijsbert Karel van Hogendorp, was ook niet te spreken over de 'boekjes' van zijn vader. Willem schreef aan zijn broer Dirk op 8 december 1830

*Ik verga hier van verdriet en ergernis... Papa is vijandig en opgezet. Zijn gezondheid blijft uitnemend goed; zijn gemoedsgesteldheid is, als zijn boekjes ten overvloede aanduiden, zwakheid van hoofd en zelfaanbidding tot bespotting toe. Het is al venijn, wat hij sinds zes weken het algemeen heeft opgedist [...] De meest pedante doctorale toon om enkel de eerste beginselen en omtrekken der wetenschap voor te dragen en het dikwijls nog geheel mis te hebben.*¹⁶²

De tijdgenoten waren milder over Gijsbert Karel van Hogendorp, zij vonden hem ijdel en moeilijk in de omgang maar wel integer. Zijn vasthoudendheid had goede en slechte kanten, hij was niet bereid tot schipperen en dat was lastig. Aan de andere kant durfde hij zich te verzetten tegen de wensen van Willem I en had hij vooruitstrevende ideeën. Bij het overlijden van Van Hogendorp werd hij amper genoemd in de kranten maar anderen beschreven hem als een groot staatsman. De maatschappij der Letterkunde kwam met het volgende in memoriam

*[..] een Staatsman, die, mijns achtens, in vele opzichten, bij den ouderen CATO mag vergeleken worden. Immers, gelijk deze, boezemde HOGENDORP eerbied in door zijne gestrengte vasthouding aan zijne, op goeden grond, eens aangenomene beginselen;[..] dezen achtbaren Staatsman [...] [die] de Maatschappij sedert het jaar 1814, onder hare luisterrijkste sieraden tellen mogt.*¹⁶³

M.Siegenbeek, voorzitter van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden schreef op 30 augustus 1834

De dood van een man , die zich omtrent het vaderland en de wetenschappen zeer uitnemend verdienstelijk gemaakt heeft, kan niet anders, dan als een nationale ramp

---

¹⁶¹ N.C.F. van Sas, *De metamorfose van Nederland, Van oude orde naar moderniteit 1750-1900* (Amsterdam 2005) 479.

¹⁶² H.T. Colenbrander, *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795-1840* Tiende deel Regering van Willem I 1830-1840, vierde stuk, ('s-Gravenhage 1921) 353.

¹⁶³ Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1803-1900, *Handelingen der jaarlijksche vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, gehouden den 19 van Zomermaand 1835. Z.p., z.j.*
http://www.dbnl.org/tekst/_jaa002183501_01/_jaa002183501_01_0002.php

beschouwd worden en moet gewisselijk door elk regtschapen Nederlander diep betreurd worden.

En de patriot de Vreede schreef bij de dood van Van Hogendorp ¹⁶⁴

De dag, waarop dit besluit (om niet meer herkiesbaar te zijn voor de Tweede Kamer, MF) kenbaar werd, mogt wel een dag van rouw voor Nederland heeten. Niemand was er, die niet het gemis in de Staatsvergadering van den Man betreurde, zoo opregt, als gematigd, zoo vrijheidlievend, als wars van partijzucht, zoo helder van begrippen, zoo ervaren, en welsprekend door zijne ongekunstelde, en toch sierlijke voordragt, zoo overredend door de bondige ontwikkeling zijner denkbeelden, en den rijkdom zijner ondervinding. De nijd had u niet gespaard: ook op U had men vergiftigde pijlen afgeschoten; het scheen als zweeg op eenmaal alle miskennis, als vereenigden zich vriend en vijand onwederstaanbaar tot den lof van Neêrlands eersten burger, tot de betuiging, dat zijn verlies onherstelbaar was.

Maar ook de leden van Koninklijk Huis schreven vriendelijke brieven al spraken zij niet van een nationale ramp. Willem I op 11 augustus 1834 uit het Loo

[..] Bij het afsterven van dezen getrouwen dienaar van den Staat, is het ons aangenaam bij dezen de betuiging te doen, dat de gedachte aan de uitstekende diensten door de overledene aan ons Huis bewezen, en de door hem tot het laatste toe, aan hetzelfde betoonde gehechtheid, steeds met gevoelens van erkentelijkheid in ons geheugen zal blijven.

Prins Frederik op 18 augustus 1834

De deugden en Verdiensten van den Overledene[...] die voor zijn Vaderland steeds onvergetelijk zullen wezen.

Van Hogendorp kreeg lof omdat hij een groot staatsman zou zijn geweest. Eigenlijk was zijn staatsmanschap maar van korte duur. In 1813 voerde hij samen met Van der Duyn 12 dagen het tijdelijk bewind, daarna werd hij vier maanden, van december 1813 tot half april 1814, minister van buitenlandse zaken, en vervolgens bekleedde hij van 1813 tot 1816 de belangrijke functies van vice-president van de Raad van State en voorzitter van de Staten-Generaal. Tenslotte was hij van 1816 tot 1825 lid van de Tweede Kamer.

Van Hogendorps wapenfeiten zijn het uitroepen van de onafhankelijkheid van de Nederlanden in november 1813, zijn verzoek aan de erfprins om terug te komen als

---

¹⁶⁴ G.W. Vreede, *Iets bij den dood van Gijsbert Karel Grave van Hogendorp* (Gorinchem 1834) 11.

vorst van de Nederlanden en de grondwetten van 1814 en 1815. Hij begon zijn werk in 1813 blakend van enthousiasme en hij verzette ondanks zijn slechte gezondheid heel veel werk. Drie jaar later in 1816 was de sluier gescheurd, het weefsel van Van Hogendorps verwachtingen ernstig beschadigd, de begoocheling verbroken. Had de koning de verwachtingen beschaamd of had Van Hogendorp het onheil over zichzelf afgeroepen met de grondwetten van 1814 en 1815?

7 Hij alleen besluit

Van Hogendorp vond dat Willem I niet genoeg haast maakte met de beloofde grondwet en spoorde hem op 15 december 1813 aan om gebruik te maken van het enthousiasme van de bevolking.

Vandaag regeert UKH zonder grondwet door het nationale enthousiasme, dat uw persoon en uw huis in de hoogte steekt. Dit is het gelukkige ogenblik waarop UKH de grondwet met algemene stemmen kan laten aannemen. Als U aarzelt, zal stellig gemor beginnen over de afwezigheid van een grondwet, en dan zal Uwe Hoogheid niet meer zo zeker zijn van eensgezindheid. Het is de mening van iemand die U en Uw Huis zeer toegewijd is, die lange tijd de mensen en de aangelegenheden bestudeerd heeft en er over heeft nagedacht, vooral in dit land. [...] ik geef in het volste vertrouwen een advies aan UKH [...].¹⁶⁵

Willem I volgde de goede raad van Van Hogendorp meteen op en benoemde binnen een week, op 21 december, de 15 leden van de grondwetcommissie.¹⁶⁶ Zes dagen later, op 27 december, kwam de grondwetcommissie voor het eerst bijeen bij Van Hogendorp thuis. Alle vergaderingen van de grondwetcommissie werden in het huis van Van Hogendorp gehouden omdat hij zich door zijn jicht moeilijk verplaatsen kon. De vergadering werd geopend door het oudste aanwezige lid, baron van Tuyll van Serooskerken, een broer van de schrijfster Belle van Zuylen. Van Hogendorp had zijn ambteloze periode van 1795-1814 gebruikt om een ‘schets’, een concept, te maken voor een nieuwe grondwet. Deze schets had hij van te voren aan de leden van de commissie gestuurd met een toelichting die hij ‘aanmerkingen op de grondwet’

---

¹⁶⁵ H. van Hogendorp, *Gijsbert Karel van Hogendorp na 1813. Br en Ged Tweede deel. Grondwet 1814. 1815-1825* ('s-Gravenhage 1902) 29.

Aujourd' hui votre Altesse Royale gouverne sans constitution par un effet de l'enthousiasme national, qui porte aux nues sa Personne et sa Maison. C'est le moment heureux où Votre Altesse Royale peut faire adopter à l'unanimité la constitution, qui lui sera agréable. Si Elle tarde il arrivera infailliblement que des murmures s'élèveront sur l'absence d'une constitution, qu'alors Votre Altesse Royale ne sera plus sûre de faire agréer. C'est l'opinion d'un homme tout dévoué à Votre Personne et à Votre Maison, qui a longtemps observé et médité les hommes et les affaires, surtout parmi cette nation. [...] je donne avec plus de confiance à Votre Altesse Royale un avis [...].

¹⁶⁶ B. de Gaay Fortman, *Gijsbert Karel van Hogendorp en de grondwet van 1814* (Amsterdam 1907) 35, 36. De leden van de grondwetcommissie waren: Van Aylva, Van der Duyn van Maasdam, Elout, Van Heerdt, Van Hogendorp, Honderbeek Heerkens, Van Humalda, Van Imhoff, Van Lijnden van Blitterswijk, Lampsius, Van Maanen, Repelaer van Driel, Roëll, Schimmelpenninck van der Oye. Van Tuyll van Serooskerken van Zuylen. Secretaris van de commissie was Mr. R. Metelerkamp.

noemde.¹⁶⁷ Uit waardering voor zijn voorbereidende werkzaamheden koos de commissie Van Hogendorp tot voorzitter.

Zijn oogmerk was

*de gebreken der Oude Constitutie te verbeteren, zonder onnodige veranderingen, en met meest mogelijk behoud van oude gewoonten, regten, ampten, en zelfs namen, als waaraan de natie zoo zeer gehegt is. Op deze wijze kan eenen Constitutie aangenaam zijn aan de natie, hetwelk de beste grondslag is van hare duurzaamheid.*¹⁶⁸

Er zijn natuurlijk notulen gemaakt van de vergaderingen en deze zijn door Colenbrander keurig uitgegeven.¹⁶⁹ De aantekeningen van de vergaderingen van de commissie die Van Hogendorp en zijn medecommissielid Cornelis Felix van Maanen maakten, zijn bewaard gebleven en later gepubliceerd.¹⁷⁰ Van Maanens aantekeningen waren niet bedoeld voor publicatie maar een van zijn kleinzoons heeft de aantekeningen in 1886 gepubliceerd. De aantekeningen van Van Hogendorp zijn zeker bestemd geweest voor publicatie, maar zij zijn pas in 1902 door zijn kleinzoon Hendrik gepubliceerd.

De eerste vergadering werd besteed aan het bespreken van een algemene indruk van de schets, in de volgende vergaderingen werden de artikelen een voor een behandeld. Afsproken werd dat de tekst van de grondwet pas definitief vastgesteld zou worden nadat alle artikelen van de schets besproken en geredigeerd waren.¹⁷¹,¹⁷² Na elke vergadering van de commissie werd een verslag gezonden naar Willem I. Al op de eerste vergadering hadden Elout, Roëll en Van Maanen problemen met de schets. Zij wilden weten wat de positie van de provincies zou zijn in de nieuwe staatsvorm. In de Republiek namen de provincies gezamenlijk beslissingen die het provinciaal belang overstegen, in de Franse tijd hadden de provincies geen macht meer. Welke invloed op het landsbelang zouden de provincies krijgen volgens de nieuwe grondwet? Daarnaast vroegen zij zich af waarom Van Hogendorp steeds uitdrukkingen ‘als van ouds’, ‘op den ouden voet’, ‘naar de oude gewoonte’

---

¹⁶⁷ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel*, 62.

¹⁶⁸ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel*, 62.

¹⁶⁹ H.T. Colenbrander, *Ontstaan der grondwet*. Bronnenverzameling. ('s-Gravenhage 1908).

¹⁷⁰ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel*, en C.F. van Maanen, *Aanteekeningen van het verhandelde over de grondwet van 1814 gehouden door Mr C.F. van Maanen* (Dordrecht 1886).

¹⁷¹ Waar in dit hoofdstuk de grondwet wordt genoemd, wordt bedoeld de grondwet van 1814. Als de grondwet van 1815 wordt bedoeld, staat dat er expliciet bij.

¹⁷² De Gaay Fortman, *Gijsbert Karel van Hogendorp*, 37.

gebruikte. Van Hogendorp hanteerde die uitdrukkingen, verklaarde hij, omdat hij dacht dat de bevolking graag de oude situatie terug wilde zien. Bovendien was het een gebruikelijke manier om aan te geven dat naar een ouder stuk werd verwezen. Roëll maakte bezwaar tegen deze formuleringen, hij vond dat een duidelijke omschrijving te verkiezen was boven een uitdrukking die voor velerlei uitleg vatbaar was. Van Hogendorp antwoordde dat de Provinciale Staten voorzichtig benaderd moesten worden, omdat de provincies een deel van hun bevoegdheden zouden verliezen. Hij had deze uitdrukkingen gebruikt

*om den pil als het ware te vergulden en altoos te voorkomen dat die niet zoo geheel bitter door het volk hoefde te worden geslikt.*¹⁷³

In de uiteindelijke versie van de grondwet van 1814 komen de vage termen die naar vroegere omstandigheden verwezen niet meer voor. De commissie voelde niet veel voor de onduidelijke formuleringen van Van Hogendorp.

Van Hogendorp kon heel scherp formuleren. Hij gaf toe dat hij met opzet vage bewoordingen gebruikte om de provincies te misleiden. Het is niet duidelijk of hier de oude regentenmentaliteit sprak, de regentenmentaliteit waar de bevolking juist zo genoeg van had gekregen tijdens de periode van Willem V en van de Bataafse republiek, van onduidelijke afspraken en toezeggingen waar alleen gunstelingen wel bij voeren. Het kan ook zijn dat Van Hogendorp door zijn onervarenheid als bestuurder en staatsman onhandig opereerde. Sommige van zijn medecommissieleden hadden veel meer bestuurlijke ervaring dan Van Hogendorp. Elout, Imhoff, van Maanen en Roëll waren staatsraad of minister geweest onder Lodewijk Napoleon en hadden op die manier kennis gemaakt met de voordelen van een centrale regering. Zij wilden niet meer terug naar 'de oude gewoonte' van een gedecentraliseerd bestuur waarin de provincies grote invloed hadden op het landelijke beleid. Van Hogendorp wilde dit ook niet, maar draaide er omheen.

Voor de latere verhouding tussen de koning en de Staten-Generaal zijn de bepalingen in de grondwet waarin de macht en de bevoegdheden van de koning en de Staten-Generaal vastgelegd zijn belangrijk. Daarom wordt hier aandacht besteed aan de discussies in de grondwetcommissie over hoofdstuk I in de grondwet 'Van den Soeverainen Vorst' en over hoofdstuk II 'Van de Staten-Generaal'.

---

¹⁷³ H. van Hogendorp, *Brieven en gedenkschriften na 1813. Tweede deel*, 74.

Op de tweede vergadering besprak de commissie artikel 4 uit de Schets

De Souvereine Vorst verklaard oorlog en maakt vrede. Hij sluit verbonden alsmede verdragen van vrede en Koophandel, en anderen. Hij bekrachtigt dezelve. Hij draagt vervolgens aan de Staten-Generaal voor de middelen, om de ingegane voorwaarden te vervullen.

Van Hogendorp bedoelde met de redactie van dit artikel dat de soevereine vorst dezelfde rechten zou hebben als de koning van Engeland had. Repelaer zei onmiddellijk dat de Engelse situatie onvergelijkbaar was omdat de Engelse koning het parlement naar huis kon sturen terwijl dat in de Nederlanden onmogelijk was.¹⁷⁴ Van Maanen vond dat de koning het recht moest hebben om de Staten-Generaal naar huis te sturen als hij teveel tegenstand kreeg. Van Hogendorp antwoordde daarop dat hij daar niet bang voor was *naar de gelegde beginselen van liefde en onderling vertrouwen*. De minder naïeve Van Maanen en Roëll riepen daarop *pia vota* (vrome wensen, MF) en daar hadden zij natuurlijk gelijk in.¹⁷⁵ Een contract wordt niet gesloten in de verwachting dat iedereen goede bedoelingen zal hebben, een contract wordt gesloten om duidelijk te maken wat ieders rechten en plichten zijn.

Als de Staten-Generaal zelf zouden onderzoeken of er oorlog gevoerd moest worden, dan was er volgens Van Maanen en Roëll geen sprake van monarchaal gezag. Oorlog voeren was het onbetwistbare recht van de soevereine vorst, die macht moest alleen bij hem zijn, zei Roëll en Van Maanen voegde daar aan toe

*De Regeering moet bij ons alleen bij den Vorst zijn; -en alleen de Wetgevende magt door hem met de Staten gedeeld worden.*¹⁷⁶

Artikel 4 kwam als artikel 37 in de grondwet met de tekst

De Soevereine Vorst verklaart oorlog en maakt Vrede. Hij geeft daarvan kennis aan de Staten-Generaal.

---

¹⁷⁴ Van Maanen, *Aantekeningen*, 6, 7, 25.

¹⁷⁵ *Ibidem* 6

¹⁷⁶ *Ibidem* 6

Van Hogendorp had de Staten-Generaal inspraak willen geven in de beslissing om oorlog te voeren, maar de commissie vond dat een aantasting van het monarchaal gezag.

Artikel 5 gaf ook problemen

De Souvereine Vorst pleegt alle de daden van de Souvereine waardigheid in den Raad van State. Aan het hoofd van de stukken wordt gesteld: De Souvereine Vorst in den Raad van Staten. De raad adviseert en de Souvereine Vorst alleen besluit. [..]

De commissie wilde weten wat onder soevereine waardigheid verstaan moest worden. Van Hogendorp antwoordde dat alle besluiten net als in Engeland besproken werden in de Raad van State. Had de Raad van State dan een vetorecht? Dat kon toch niet de bedoeling zijn volgens de commissie.

Artikel 5 werd artikel 32 in de grondwet

De Souvereine Vorst pleegt alle de daden van de Souvereine waardigheid, na de zaak in overweging te hebben gebracht bij den Raad van State. Hij alleen beslist en hij geeft telkens van Zijn genomen besluit kennis aan den Raad. [..]

Het verschil tussen artikel 32 en de tekst van Van Hogendorp is niet groot maar wel cruciaal. De Raad van State mag commentaar en advies geven maar de vorst heeft het volste recht om dat advies naast zich neer te leggen. Dat betekent dat de Raad geen verantwoordelijkheid draagt voor de handelingen van de vorst.

De Souvereine Vorst gebiedt over de vloot en het leger en bestuurt de diplomatie stond in de schets als artikel 7. De commissie maakte er twee artikelen van

Artikel 38 Aan Hem (de soevereine vorst MF) alleen is, behoudens de kennisgeving daarvan aan de Staten-Generaal, opgedragen het regt, om alle verbonden en verdragen te doen sluiten en te bekrachtigen; aan Hem behoort dienvolgens het bestuur der buitenlandsche betrekkingen mitsgaders het benoemen en herroepen van Gezanten en Consuls.

Artikel 39 De Souvereine Vorst beschikt over de Vloten en Legers.

In de redactie van Van Hogendorp heeft de Raad van State iets meer invloed op de besluitvorming van de vorst dan in de uiteindelijke versie van de grondwet. Ook hier was de commissie bang voor het aantasten van het monarchaal gezag. De vorst kreeg verder de bevoegdheid om ministeries in te stellen en om de ministers *naar goedvinden* te benoemen of te ontslaan. Bovendien kreeg hij het opperbestuur over de koloniën en bezittingen van de staat in andere werelddelen. En tenslotte had hij het recht om wetten voor te dragen aan de Staten-Generaal en andere voorstellen te doen en om de wetsvoorstellen door de Staten-Generaal al of niet goed te keuren (Artikelen 35, 36 en 37 van de grondwet).

Het tweede hoofdstuk van de grondwet gaat over de Staten-Generaal. In artikel 21 van de schets stond *De Staten-Generaal vertegenwoordigen het geheele Nederlandsche Volk* en dat werd door de commissie ongewijzigd als artikel 52 opgenomen. De Staten-Generaal konden over één onderwerp zelfstandig beslissen: goedkeuring of afkeuring van de begroting. In de eerste twee schetsen van Van Hogendorp stond over de begroting;

*De Staaten Generaal geven jaarlijks hunne toestemming tot de Uitgaven van het volgend jaar, op eenen voordragt des Konings.*¹⁷⁷

Van Hogendorp had een jaarlijkse controle op de uitgaven van de vorst voor ogen, maar Willem I vond dat zijn macht hierdoor teveel werd beperkt en stelde voor om de begroting te splitsen in permanente en temporaire middelen. Met de permanente begroting mochten de Staten-Generaal zich alleen bemoeien als er een wijziging nodig was, de temporaire middelen waren middelen voor een bijzondere omstandigheid bijvoorbeeld oorlog. Alleen de temporaire middelen moesten jaarlijks ter goedkeuring aan de Staten-Generaal voorgelegd worden. De Staten-Generaal voldeden aan het verzoek van de vorst en het artikel werd als volgt

Artikel 70 De inwilliging der Staten-Generaal wordt vereischt op de jaarlijksche begroting der uitgaven van den Staat, welke hun door den Souvereinen Vorst wordt ingezonden. Zij raadplegen voorts over de voorgeslagen middelen tot vinding van dezelve.

---

¹⁷⁷ H. van Hogendorp, *Brieven en Gedenkschriften, Tweede deel* 10, 22.

Artikel 71 De voordragt, welke door den Souvereinen Vorst opzigtelijk de financiën in het begin der eerste gewone vergadering van de Staten-Generaal wordt ingeleverd, is gesplitst in twee hoofddeelen.

Het eene bevat alle zoodanige zekere en bepaalde uitgaven, welke, uit den gewonen loop der zaken voortvloeiende, in het bijzonder tot den staat van vrede betrekking hebben, en alzoo op eenen duurzamen voet dienen vastgesteld te worden.

Het tweede hoofddeel bevat die buitengewone en onzekere uitgaven, welke, inzonderheid in tijden van oorlog, naar voorkomende omstandigheden moeten worden geregeld. Het eerste, door de Staten-Generaal goedgekeurd zijnde, wordt toegestaan, om geen verandering te ondergaan, dan wanneer eenig deel der uitgaven mogt te komen veranderen of geheel te vervallen.

Het tweede wordt slechts ingewilligd voor een jaar.

Over dit toch belangrijke artikel wat betreft de machtsverdeling tussen vorst en volksvertegenwoordiging was de commissie het snel eens. Van Hogendorp legde zich neer bij de mening van de commissie.

Over artikel 35, 36 en 37 werd uitgebreid gediscussieerd in de commissie.

Deze artikelen behandelen de functie van de raadspensionaris.

In de drie schetsen van Van Hogendorp staat

Art 35. Het beleid van de Vergadering der Staten-Generaal geschiedt door den Raadspensionaris.

Art 36 De Staten-Generaal maken eene nominatie van drie personen, tot het ampt van Raadspensionaris, waaruit de Souvereine Vorst er eenen verkiest.

Art 37 De Raadspensionaris wordt aangesteld voor den tijd van vijf jaren, op dezelfde wedde en met denzelfden rang als de hoofden der ministeriële departementen. Hij staat te regt op dezelfde wijze als de leden der vergadering. Hij is geboren buitengewoon Staatsraad. Hij kan tot buitengewoon gezantschap benoemd worden.

De commissie liet weinig heel van deze tekst. *De commissie rook lont* zei Colenbrander en dacht dat Van Hogendorp de functie van raadspensionaris zelf ambieerde. *Men kende Van Hogendorps regeerziek karakter, verregaande ingenomenheid met eigen denkbeelden, en stroeven omgang.*¹⁷⁸ Dat blijkt niet uit de notulen van de vergadering maar Roëll zegt wel

---

¹⁷⁸ H.T. Colenbrander, *Willem I*, 191.

*dat hij gemakkelijker in eenen Raadspensionaris der Vereenigde Nederlanden, dan in eenen President der Staten-Generaal eenen invloed, gelijk dien van Oldenbarnevelt te gemoet ziet.*¹⁷⁹

Verder had de commissie opnieuw bezwaar tegen het vage taalgebruik. Wat bedoelde Van Hogendorp met beleid? Als Van Hogendorp bedoelde dat de raadspensionaris de voorzitter van de vergadering was, waarom sprak hij dan niet eenvoudig van president? Bij de eerste stemming over een president of een raadspensionaris staakten de stemmen, bij de tweede stemming waren zeven leden voor de president.¹⁸⁰

Het was Van Hogendorp opnieuw niet gelukt om de commissie te overtuigen maar hij was desondanks vol goede moed over het slagen van zijn project: een nieuwe grondwet. Al op 5 januari 1814 kon van Hogendorp aan de vorst mededelen dat de commissie aan het derde hoofdstuk zou beginnen en dat de harmonie bij elke zitting toenam.¹⁸¹ Het is opvallend dat de commissie het in de korte tijd tussen 27 december en 5 januari eens kon worden over de absolute macht van de vorst. Het inperken van de bevoegdheden van Van Hogendorp leek belangrijker dan de vaststelling van de omvang van de macht van de vorst.

De commissie werkte hard. Op 2 maart 1814, iets meer dan twee maanden na de eerste vergadering, was de grondwet gereed. Op 29 maart 1814 werd de grondwet vastgesteld tijdens de bijeenkomst van de Staten-Generaal in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Van Hogendorp, [...] kon in 1814 terug zien op een geslaagde hoofdrol in de formatie van een uiterst behoudende constitutie.¹⁸² Er staat niet in deze grondwet wat bedoeld wordt met daden van soevereine waardigheid. Er staat ook niet of de vergaderingen van de Staten-Generaal openbaar zijn.

De grondwet van 1815 verschilde niet veel van de grondwet van 1814. Het grote verschil lag in de splitsing van de Staten-Generaal in een Eerste en een Tweede Kamer waarbij de Tweede Kamer de bevoegdheden hield van de Staten-Generaal uit de grondwet van 1814 en de Eerste Kamer niet de bevoegdheid kreeg om voorstellen aan de koning te doen. In de grondwet van 1815 stond dat de vergaderingen van de

---

¹⁷⁹ H.T. Colebrander, *Ontstaan der grondwet. Bronnenverzameling, eerste deel, 1814.* ('s-Gravenhage 1908) 150.

¹⁸⁰ H.T. Colebrander, *Ontstaan der grondwet. Bronnenverzameling, eerste deel, 1814.* ('s-Gravenhage 1908) 154,155

¹⁸¹ H.T. Colebrander, *Ontstaan der grondwet*, 143.

¹⁸² W.R.E. Velema, 'Gijsbert Karel van Hogendorp. Wegbereider van de monarchie'. In: H.M. Beliën, *Nederlanders van het eerste uur: het ontstaan van het moderne Nederland 1780-1830* (Amsterdam 1996) 211, 212.

Tweede Kamer openbaar waren. De begroting over de gewone uitgaven moest eens per tien jaar aan de Tweede Kamer worden aangeboden. De leden van de Tweede Kamer werden benoemd door de Staten der Provinciën en de leden van de Eerste Kamer werden door de koning voor het leven benoemd. In artikel 105 uit de grondwet van 1815 staat *De wetgevende magt wordt gezamenlijk door den Koning en de Staten-Generaal uitgeoefend*. Hier kan niet bedoeld zijn dat de koning en de Staten-Generaal samen de regering vormen want in artikel 73 van de grondwet van 1815 stond net als in artikel 32 van de grondwet van 1814 dat *hij* [de koning] *alleen besluit*. De Staten-Generaal mochten alleen adviseren en de koning kon dat advies al of niet aanvaarden. De nieuwe vorstenmacht werd onvoldoende beperkt volgens Van Hogendorp maar hij stemde er wel mee in.¹⁸³ Volgens Van Sas was er sprake van een misverstand. De vergadering van de Staten-Generaal noemde Van Hogendorp in zijn ‘Bijdragen tot de huishouding van staat’ *het ogenblik waarop de Koning en de Natie elkander ontmoeten en verstaan*.¹⁸⁴ Deze ontmoeting, zegt van Sas, stelde men zich niet voor als confrontatie. Gerretson dacht dat de opstellers van de grondwet niet mee wilden regeren. Hun enige wens was geweest om misbruik van de alleenheerschappij te voorkomen.¹⁸⁵ Wat onder misbruik verstaan moet worden staat nergens in de grondwet uitgelegd. Hun wens werd niet vervuld. Willem I gedroeg zich in de ogen van Van Hogendorp, maar ook van de meeste andere ministers en van de oppositionele pers als een alleenheerser.

De grondwet van 1814 en de daarop volgende van 1815 gaven de koning de volledige macht. *Hij* (Willem I, MF) *trof het dat Van Hogendorp en de grondwetcommissie hem met macht wilden overladen*.¹⁸⁶ Er is in Nederland nooit een stadhouder, koning of staatsman geweest met een grotere macht dan Willem I. De grondwetcommissie onder leiding van Van Hogendorp had Willem I die macht gegeven, maar zij ontdekten te laat dat die macht niet paste bij de inwoners van de voormalige republiek.¹⁸⁷

---

¹⁸³ W.R.E Venema, ‘Gijsbert Karel van Hogendorp: wegbereider voor de monarchie’ in H.M. Beliën (red), *Nederlanders van het eerste uur: het ontstaan van het moderne Nederland 1780-1830* (Amsterdam 1996) 211.

¹⁸⁴ Van Sas citeert hier van Hogendorps opmerking in *Bijdragen tot de huishouding van staat* III, 289

¹⁸⁵ C. Gerretson, *Gesprekken met den koning (1826-1839)*, (Utrecht 1936) 6.

¹⁸⁶ Remieg Aerts, Herman de Liagre Böhl et al., *Land van kleine gebaren, een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen 1999) 63.

¹⁸⁷ Coos Huysen, *De Oranjemythe, een postmodern fenomeen* ((Amsterdam 2001) 60.

Willem I dacht mijns inziens terecht dat hij als alleenheerser mocht regeren. Zijn toenemende irritatie over het gedrag van de Kamer is volgens Van Sas misschien wel het beste bewijs van het succes waarmee de Tweede Kamer zich ondanks de beperkingen van de grondwet tegen de plannen van de koning wist te verzetten.¹⁸⁸

Willem I ging daarop beweren dat zijn soevereiniteit ouder was dan de constitutie

*ik bestond al voor de grondwet; de Staten-Generaal bestaan alleen bij de gratie van de grondwet. Als zij de grondwet afschaffen, dan bestaan ze niet meer, maar ik wel.*¹⁸⁹

Dat was natuurlijk historisch aantoonbaar onjuist. De monarchie was in 1813 voor de Nederlanden nieuw - als het intermezzo van Lodewijk Napoleon niet meegerekend wordt - maar de Staten-Generaal bestonden al eeuwen. De grondwet was nieuw en nieuw was ook dat de Staten-Generaal toestonden dat hun bevoegdheden sterk beperkt werden. De Staten-Generaal stelden de grondwet vast waarin de almacht van de koning beschreven stond, maar zij konden zich tegelijkertijd niet voorstellen dat zij geen macht en invloed meer zouden hebben. Zij stonden met de éne voet in het koninkrijk maar met de andere nog in de republiek. Guillaume Groen van Prinsterer schreef hierover in 1872¹⁹⁰

Misverstand van den elders misschien bedenkelijke titel [vorst of koning, MF] was ondenkbaar, omdat de vorst zoowel als het volk wist dat, op dezen vrijgestreden grond [...] de Prinsen van Oranje nooit eenig gezag, dan ter bescherming van aller vrijheden, van aller regten hebben begeerd.

Dat misverstand bestond wel degelijk, want na enige tijd beschouwden de leden van de Staten-Generaal de koning meer als een schender van hun rechten dan als een beschermer van hun vrijheden.

In zijn lofrede op Van Hogendorp in 1835 zei de bankier F.A. van Hall¹⁹¹

---

¹⁸⁸ N.C.F. van Sas, *De metamorfose van Nederland, Van oude orde naar moderniteit 1750-1900* (Amsterdam 2005) 421.

¹⁸⁹ Paul Chr. H. Overmeer, *De economische denkbeelden van Gijsbert Karel van Hogendorp (1762-1834)* (Tilburg 1982) 204.

moi, j'existe avant la constitution; les Etats Generaux n'existent que par elle. S'ils la détruisent, alors ils n'existent plus, et je reste seul. Overmeer citeert hier R. Dumoulin, *Guillaume Ier et la transformation économique des Provinces Belges (1815-1830)*, (Luik 1938) 27.

¹⁹⁰ Guillaume Groen van Prinsterer, *Handboek der geschiedenis van het vaderland* (Veenendaal 1978, herdruk van de uitg. Amsterdam 1872) 678.

¹⁹¹ F.A. van Hall, Redevoering ter nagedachtenis van |Gijsbert Karel Graaf van Hogendorp (Amsterdam 1835) 44, 48, 58.

Wie de Grondwet voorstaat, helpt de nationale vrijheid bewaren; wie de Grondwet voorstaat, helpt het koninklijk gezag bewaren; het koninklijk gezag en de nationale vrijheid zijn gevestigd op de Grondwet.

Met nationale vrijheid wordt niet bedoeld de vrijheid van de burgers om het land te besturen maar de vrijheid van de natie (MF).

Daarom keurde van Hogendorp het zo zeer af, gelijk hij zich uitdrukt, dat eenige handelingen eene strekking hadden, om het aandeel van de Nationale Vertegenwoordiging in de Wetgeving minder, en derhalve bij een natuurlijk gevolg het aandeel der Kroon meerder te maken. Deze strekking zóó voortgaande, moest eindelijk brengen tot de volstreckte magt, die met de vormen der nationale vertegenwoordiging omgeven is. De volstreckte magt is vlak strijdig met de Grondwet; en eene volstreckte magt met behoud der grondwettige vormen, is nog gevaarlijker dan zulk eene magt zonder Grondwet.[...] De alwijze Regeerder der wereld doe dit voorbeeld voor ons, noch voor het Nageslacht verloren gaan, en zegene dit Land bij voortdoring met Vorsten en Regenten, die van den hoogen, edelen geest van Van Hogendorp zelven doordrongen zijn, en mannen, als hij was, naar eisch weten te waarden! Zo mogen, maar ook zóó alleen kunnen, ware vrijheid, echte beschaving en welvaart, onder de bescherming van Oranje, in Nederland bloeijen!

Dat kan alleen als kritiek op Willem I opgevat worden. Van Hall wist het mooi te formuleren en latere historici waren het met hem eens, maar toen Van Hall deze tekst schreef was de grondwet van 1815 van kracht. En daarin stond niets van de edele geest van Van Hogendorp, integendeel in artikel 73 stond *hij* [de soevereine vorst, MF] *alleen besluit*.

De grondwetten van 1814 en 1815 waren over essentiële begrippen als daden van soevereine waardigheid, nationale vrijheid, misbruik van de alleenheerschappij en gezamenlijkheid van de wetgevende macht onduidelijk. Achteraf is het verbazingwekkend dat de vertegenwoordigers van een voormalige republiek de macht op deze wijze uit handen hebben gegeven. Het is begrijpelijk dat zij ontevreden waren, toen zij de gevolgen van hun toegevendheid ontdekten. Het is moeilijker te begrijpen dat biografen als Colenbrander en Henriette de Beaufort niet duidelijker benadrukken dat de Staten-Generaal en Van Hogendorp precies het bewind kregen dat zij zelf in de grondwet hadden vastgesteld. Het is geen wonder dat de sluier scheurde en de begoocheling verdween, met deze grondwetten waren de verwachtingen van Van Hogendorp irreal. Op grond van de grondwetten van 1814 en 1815 zou meer begrip van de biografen voor de regering van Willem I op zijn plaats zijn geweest.

8 Beschouwing

Koning Willem I en Gijsbert Karel van Hogendorp kunnen beschouwd worden als de stichters, de 'founding fathers', van het Koninkrijk der Nederlanden. Van Hogendorp nodigde de erfprins Willem Frederik uit om soeverein te worden van de Nederlanden en hij maakte van het koninkrijk een constitutionele monarchie. Willem Frederik was in de ogen van Engeland acceptabel als koning van de Nederlanden als erfprins van het huis van Oranje en hij was bereid – tenminste op papier- om de constitutionele monarchie te aanvaarden. De 'founding fathers' van de Verenigde Staten van Amerika maakten net als Willem I en Van Hogendorp een constitutionele eenheidsstaat van een aantal kleinere staten en zorgden dat zij een onafhankelijke natie werden. In tegenstelling tot de founding fathers van de Verenigde Staten hebben Willem I en Van Hogendorp voor hun werk in Nederland niet de status van helden of van zeer bewonderde personen gekregen. In de 'canon van Nederland' wordt Van Hogendorp niet genoemd, in 'Plaatsen van herinnering' wordt aandacht besteed aan Van Hogendorp en Willem I maar de conclusie is daar dat de herinnering aan de 'herstelling' niet bijdraagt aan het nationaal gevoel in het hedendaagse Nederland.¹⁹² De enige echte founding father van Nederland is niet de koning der Nederlanden maar de stichter van de Republiek, Willem de Zwijger. De grondwetten van 1814 en 1815 waarin in alle macht aan de koning kwam worden in ons nationale gevoel kennelijk minder gewaardeerd dan het Plakkaat van Verlatinghe uit 1581 waarin de macht van de koning juist werd afgezworen.

Volgens Bornewasser is Willem I lange tijd door historici beschouwd als een despoot die alles alleen wilde doen, en die daardoor weinig tot stand bracht. Hij werd wel de Oranje-Napoleon genoemd.¹⁹³ Tegenwoordig heeft een aantal historici volgens Bornewasser een andere mening over Willem I.¹⁹⁴ Hij wordt

een man van durf en visie genoemd, een vorst die de stem des tijds verstond, een autocraat wiens regime door de belangen van de Groot-Nederlandse eenheidsstaat vereist werd en die met zijn evenwichtige beheersing van de in feite nog oligarchische standenstaat het pad geëffend zou hebben voor de democratie.

---

¹⁹² Jan Bank en Marita Mathijssen red., *Plaatsen van herinnering. Nederland in de negentiende eeuw.* (Amsterdam 2006) 71.

¹⁹³ F.G. Kikkert, *De drie Oranje koningen* (Soesterberg 2010) 56, 60.

¹⁹⁴ J.A. Bornewasser 'Koning Willem I' in C.A. Tamse red, *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis* (Alphen aan den Rijn 1979) 250, 251.

Kikkert vat de oordelen over Willem I van Thorbecke, Colenbrander en Gerretson als volgt samen: Thorbecke vond het regime van Willem I autoritair en met hem vonden de liberalen en vooral Colenbrander dat Van Hogendorp het slachtoffer was geworden van de koning. De Utrechtse hoogleraar Gerretson had waardering voor Willem I omdat hijzelf net als Willem I een afkeer had van liberalisme en prijs stelde op autoritair gezag.¹⁹⁵ In zijn boek ‘gesprekken met den koning’ geeft Gerretson een beschrijving van Willem I.¹⁹⁶

Ik zie althans niet een verouderden, zijn omgeving met zijn gelijkhebberij benauwenden pedant, maar den Handhaver, tot het bitter einde, van het recht zijns Volks tegen het belang der Mogendheden, die Koning tot het laatst, na zijn pensum tot het laatste punctum te hebben afgewerkt, zedelijk en ongebroken, met een glimlach van berusting op het gelaat van het toneel aftreedt.

Volgens Kikkert zelf was Willem I een succesvolle speculant die er voornamelijk op uit was om zijn eigen kapitaal te vergroten.¹⁹⁷ Het is de vraag of dat zomaar zonder verder brononderzoek beweerd kan worden. Het feit dat Willem I rijker werd dan hij te voren was, wil nog niet zeggen dat hij zich ten koste van de staat verrijkte.

In het Ancien Régime was er weinig of geen scheiding tussen hof en regering. In de achttiende eeuw en zeker in de negentiende eeuw werd door de toenemende bureaucratisering de scheiding tussen hof en regering groter. Bij Willem I was die scheiding nog niet tot stand gekomen. Hij regeerde als een koning van het Ancien Régime. De secretarie van het kabinet van de koning, vergelijkbaar met het huidige particuliere secretariaat van de koningin en de staatssecretarie, vergelijkbaar met het huidige ministerie van Algemene Zaken, liepen door elkaar wat taken betreft.¹⁹⁸

Een voorbeeld daarvan is de kroning op 21 september 1815 in Brussel waar Willem I gekroond werd tot koning der Nederlanden. Er werden bij die gelegenheid muntstukken aan de bevolking uitgedeeld, koperen, zilveren en gouden. De bevolking zou ontevreden zijn geweest over het aantal gouden penningen en zo zou de bijnaam van Willem I, ‘de koperen koning’, zijn ontstaan. In de ‘Staatscourant’ van 23 september 1815 stond dat de koning 20.000 franken aan de burgemeester van Brussel

---

¹⁹⁵ J.G. Kikkert, *Geld, macht en eer. Willem I. Koning der Nederlanders en Belgen. 1772-1843* (Utrecht 1995) 227, 228.

¹⁹⁶ C. Gerretson, *Gesprekken met den Koning 1826-1839* (Utrecht 1936) 13.

¹⁹⁷ F.G. Kikkert, *De drie Oranje koningen*, 61.

¹⁹⁸ Jeroen C van Zanten, *Schielijk, winzucht, zwaarhoofd en bedaard: politieke discussie en oppositievorming 1813-1840* (Amsterdam 2004) 75.

gegeven had om uit te delen aan de armen. Uit het koninklijk besluit van 21 september 1815 bleek dat de koning dit bedrag uit eigen middelen betaald had.¹⁹⁹ Dat heeft niet met zoveel woorden in de 'Staatscourant' gestaan. Willem I heeft zijn vrijgevigheid kennelijk niet bekend gemaakt. Hij betaalde in dit geval staatsuitgaven uit eigen middelen. Het is tendentiekus om te zeggen dat hij voornamelijk op eigen voordeel uit was.

De Breuk en Smits noemden Van Hogendorp een held en heldhaftigheid spreekt ook uit hun beschrijving van de fiere Willem I die 'je maintiendrai' zegt als hij de uitnodiging van Van Hogendorp aanvaardt om als vorst terug te komen naar Den Haag. Toch zijn Van Hogendorp en Willem I nooit nationale helden geworden. De reden kan zijn dat Nederland geen oorlog in eigen land had gevoerd sinds De Opstand. Heldenvereringen ontstaan vaak tijdens en na oorlogen. Het is ook mogelijk dat in het calvinistische Nederland heldenverering niet gepast gevonden wordt. Mensen worden bovendien alleen een held als hun daden in de ogen van anderen heldhaftig zijn. Daarvoor is een zeker charisma nodig. Door hun moeilijke karakters waren Willem I en Van Hogendorp mogelijk niet geliefd genoeg voor de heldenstatus.

Voor de waardering van Willem I en Van Hogendorp zijn de 'brieven en gedenkschriften' van Van Hogendorp belangrijk. De historici die gebruik maakten van deze bron hebben zich te weinig gerealiseerd dat zij een egodocument gebruikten. Egodocumenten - dagboeken, brieven, reisverhalen, memoires en autobiografieën - zijn onbetrouwbaar omdat zij voor het nageslacht geschreven worden en dus geneigd zijn om een gekleurde voorstelling van zaken te geven. Bovendien zijn zij vaak lang na de gebeurtenissen opgeschreven; gebeurtenissen kunnen intussen vergeten zijn, de herinnering kan veranderd zijn in de loop van de tijd of op een andere manier geïnterpreteerd worden.

Memoires worden geschreven voor het nageslacht en zijn vaak een verantwoording, een zelfrechtvaardiging of een protest. De 'misère-memoires' van Van Hogendorp zijn geschreven voor zijn kinderen maar zeker ook voor een groter publiek. Van het 'verhaal van de hand' en van 'het verhaal van de meid' is Van Hogendorp de enige bron. Van der Duyn die aanwezig was bij de kille begroeting op 30 november 1813 noemde het voorval niet. Falck vermeldde in zijn brieven en in zijn gedenkschriften het verhaal van de meid niet. Dat Van der Duyn en Falck de

---

¹⁹⁹ NA 2.02.01 inv 141 21 september 1815 no 6.

voorvallen niet noemen, betekent niet dat de verhalen onwaar zijn. Maar als zij de voorvallen wel genoemd hadden, was dat een belangrijke steun voor de waarheid van het verhaal geweest. Nu die steun ontbreekt, is het mogelijk dat Van Hogendorp het verhaal niet correct heeft weergegeven.

De voorvallen zijn op zich helemaal niet belangrijk maar zij zijn interessant voor de historiografie. Alle historici die over de voorvallen schrijven geloven dat de voorvallen zijn gebeurd. Zelfs de historici die Willem I niet beschuldigen van onaardig gedrag, W.H. de Beaufort, Fokkens en De Wit, nemen de feiten voor waar gebeurd aan, maar geven een andere interpretatie.

Fruin had kritiek op de uitgave van de 'brieven en gedenkschriften'. Frits van Hogendorp publiceerde fragmenten van stukken en Fruin had liever het hele stuk gezien want in de volledige context zou het fragment misschien een andere interpretatie krijgen. Frits van Hogendorp geeft bij de meeste brieven datum, schrijver en geadresseerde weer, maar bij het fragment van de brief van 13 juni 1821 van Willem van Hogendorp aan zijn broer Dirk over de ontvangst van Van Hogendorp door Willem I in Brussel ontbreken datum en geadresseerde waardoor onduidelijk is wanneer, aan wie en over welke gebeurtenis de brief geschreven is. De meeste historici die over de periode 1813-1830 schrijven, citeren uitgebreid uit Van Hogendorps brieven en gedenkschriften, maar zij maken zich geen zorgen over de betrouwbaarheid van Van Hogendorps informatie. De vragen die historici zich horen te stellen bij brononderzoek: waarom is dit opgeschreven, voor wie is het opgeschreven, waarom is het op dit moment, op deze manier en in deze vorm opgeschreven, komen niet aan de orde. Alleen Fruin twijfelde bij Van Hogendorps beschrijving van zijn activiteiten voor Willem V aan het waarheidsgehalte. Hij vroeg zich af of Van Hogendorp de zaken niet vertekend had door een te hoge dunk van zijn verrichtingen.

Niemand noemt dat de brieven aan Van Hogendorp in de 'brieven en gedenkschriften' voornamelijk steunbetuigingen zijn, behalve dan de bevelende brief van Willem I in 1816 en de opvoedende brieven van Wilhelmina. Een bekende Nederlander als Van Hogendorp zal brieven met kritiek ontvangen hebben. Van Hogendorp heeft alleen de fanmail bewaard. Het kan zijn dat hij ook de kritische brieven bewaard heeft maar dat zijn zoon Frits of zijn kleinzoon Hendrik de verzameling brieven wat verfraaid hebben door de onaardige te vernietigen. De

verzameling brieven geeft dus waarschijnlijk een te gunstig beeld van Van Hogendorp.

Hoewel Van Hogendorp klaagt over het onaardige gedrag van de koning, blijkt dat gedrag niet uit de brieven van Willem I aan hem die in ‘brieven en gedenkschriften’ gepubliceerd zijn. De koning schrijft beleefd en vriendelijk en toont belangstelling voor Van Hogendorps gezondheid. Zelfs de brief met het bevel over het intrekken van het ‘Advys’ is autoritair maar niet onbeleefd. Deze discrepantie wordt door geen van de biografen genoemd.

In de negentiende eeuw was, in elk geval in Frankrijk, sprake van een ‘burgeroorlog door middel van memoires’, vele mensen schreven hun memoires. Wilhelmina van Pruisen begon aan het schrijven van een autobiografie bestemd voor haar dochter. Zij heeft de autobiografie niet afgemaakt omdat zij haar dochter niet wilde belasten met de huwelijksproblemen van haar ouders.²⁰⁰ Zij had kennelijk de smaak te pakken gekregen van het schrijven van biografieën en daarom schreef zij zelf de biografie van Gijsbert Karel en de biografische schets van Dirk van Hogendorp en liet die onder de naam van Von Arnoldi publiceren. Ook drong zij bij Von Arnoldi aan op een biografie van haar zoon Willem George Frederik. Ik weet niet of zij zich ook bemoeid heeft met de biografie van Willem I. Colenbrander en Bornewasser maken in hun beschrijvingen van Willem I gebruik van de biografie van Von Arnoldi en nemen beiden het gunstige oordeel over zijn bewind in Fulda over hoewel de biografie een hagiografie is en dus kritisch gehanteerd zou moeten worden. Dat niet alle inwoners van Fulda tevreden waren met de regering van Willem I blijkt uit de aanval van Pfaff op de biografie van Von Arnoldi. Het is mogelijk dat Bornewasser en Colenbrander deze aanval niet kenden of niet serieus namen. Ook als zij de publicatie van Pfaff niet kenden, hadden zij zich moeten afvragen of het waarschijnlijk was dat de door Napoleon opgelegde regering van een protestantse vorst in een katholiek land door alle inwoners als een verbetering werd beschouwd.

Bij de vergelijking van de biografische schets over Dirk van Hogendorp van Wilhelmina met de memoires Dirk van Hogendorp valt op dat zijn interpretaties van de feiten aanzienlijk verschillen van haar opvattingen. Een biografie wordt bepaald door de biograaf en door de gebiografeerde. Onbekend is of Von Arnoldi en Wilhelmina zich hiervan bewust waren. Voor latere lezers is duidelijk dat zij hun

---

²⁰⁰ Lotte van de Poll ‘Het autobiografische geheugen onder constructie’, 81.

gebiografeerden geboetseerd hebben naar een ideaal model. Met dat ideale model hebben zij naar mijn mening geprobeerd om de openbare opinie over hun onderwerp te beïnvloeden met als einddoel het belang van de Oranjes.

De ‘brieven en memoires’ van Van Hogendorp hebben op de Nederlandse historici meer invloed gehad dan de biografieën van Von Arnoldi in ‘Zeitgenossen’. Misschien werd het blad ‘Zeitgenossen’ in Nederland weinig gelezen werd, misschien werd de biografie over Willem I onmiddellijk als een hagiografie beschouwd. Van Hogendorp kon goed schrijven, zijn beeldende voorstelling van zaken en zijn slachtofferrol als chronisch zieke hebben kennelijk veel historici overtuigd van zijn gelijk zodat zij nader onderzoek niet nodig vonden. Zijn pen in de aanslag trof doel. Als PR-instrument hebben de ‘brieven en gedenkschriften’ invloed gehad op de waardering van Willem I in de historiografie. De pen van Von Arnoldi leek minder doeltreffend.

De meeste biografen wijten de meningsverschillen tussen van Hogendorp en Willem I aan de overeenkomsten in hun karakters, beiden zijn zij hooghartig, ijdel, verwaand en despotisch. Zij wachtten beiden op betere tijden. Toen die tijden in 1813 eindelijk aanbraken, bleek een groot meningsverschil over hun eigen taak en de taak van de ander. Naar mijn mening is de grondwet het grootste struikelblok geworden tussen de koning en Van Hogendorp. Van Hogendorp dacht dat de Staten-Generaal deel uit zouden maken van de regering. Op basis van de grondwetten van 1814 en 1815 die onder zijn voorzitterschap tot stand gekomen zijn blijkt dat dat een irreële verwachting was. In de historische publicaties over deze tijd komt naar mijn mening te weinig naar voren dat de ‘tirannie’ van Willem I in de grondwet vastgelegd was. Dat hij de almacht niet altijd tactvol gebruikte is zeker waar, maar het recht had hij aan zijn kant.

Van Hogendorp heeft het gevaar van de grote macht van de koning wel gezien maar door zijn onervarenheid als politicus en door zijn mateloze arrogantie dacht hij dat hij de koning wel naar zijn hand zou kunnen zetten. Dat is hem niet gelukt, maar met zijn scherpe pen heeft hij de mening van latere historici sterk beïnvloed in hun negatieve oordeel over Willem I.

Referenties

Aerts, Remieg, Herman de Liagre Böhl et al., *Land van kleine gebaren, een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen 1999).

Anonymus, *Iets over de dagelijks uitkomende boekjes van den heer grave van Hogendorp* ('s-Gravenhage 1830).

Arnoldi, J. von, 'Wilhelm I. König der Niederlande. Biographische Skizze und Charakteristik.' *Zeitgenossen* (Leipzig 1817) 2-62.

Arnoldi, Johannes von, 'Die Wiederherstellung der Niederlande im Jahr 1813. Nach einer Denkschrift von J.H. van der Palm' *Historische Denkwürdigkeiten* (Leipzig 1817) [http: google.books.com](http://google.books.com).

Arnoldi, J. von, 'Gijsbert Carl Graf von Hogendorp', *Zeitgenossen* (Leipzig 1818) 139-155.

Arnoldi, J.von. 'Wilhelm Georg Friedrich, Prinz von Oranien-Nassau', *Zeitgenossen Sechster Band* (Leipzig 1821) 5-52.

Baggerman, Arianne, 'Egodocumenten. Dagboeken, brieven en memoires als historische bron', *Spiegel Historiae* 40 (2005) 109-113.

Beaufort, Henriette L.T. de, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Grondlegger van het koninkrijk* (1^e dr 1963, 4^e herziene dr Rotterdam, 1979).

Beaufort, W.H. de, 'Gijsbert Karel van Hogendorp' in G.J.W. Koolemans Beijnen, *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813* Eerste deel (Haarlem 1912).

Bilderdijk, W., *Geschiedenis des vaderlands, deel 12* (Amsterdam 1839).

Bornewasser, J.A., *Kirche und Staat in Fulda unter Wilhelm Friedrich van Oranien, 1802-1806* (Utrecht 1956).

Bornewasser J.A., 'Koning Willem I' in C.A. Tamse red, *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis* (Alphen aan den Rhijn 1979).

Boscher, Doeko, 'De biografie als loden last' in Hans Renders, *Het leven van een doodsbericht. Necrologie en biografie* (Amsterdam 2005).

Boven, Maarten van, ed., *Afscheid van de wereld. De autobiografie van Boudewijn Donker Curtius 1746-1832* (Hilversum 2010).

Chad, G.W., *Narrative of the revolution in Holland* (Londen 1814).

Colenbrander, H.T., *Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck* ('s-Gravenhage 1913).

Colenbrander, H.T., *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840. Zevende deel. Vestiging van het koninkrijk. 1813-1815* ('s-Gravenhage 1914).

Colenbrander, H.T., *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840. Achtste deel. Regeering van Willem I, 1815-1825. Derde stuk.* ('s-Gravenhage 1916).

Colenbrander, H.T., *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795-1840 Tiende deel Regeering van Willem I 1830-1840. Vierde stuk.* ('s-Gravenhage 1921).

Colenbrander, H.T., *Vestiging van het koninkrijk (1813-1815)* (Amsterdam 1927).

Colenbrander, H.T., *Willem I, Koning der Nederlanden* (Amsterdam 1935).

Couvée D.H. en G. Pikkemaat, *1813-1815 Ons koninkrijk geboren* (Alphen aan den Rijn 1963).

Dekker, Rudolf 'Egodocumenten en (literatuur)geschiedenis: een inleiding', *Biografie bulletin* 3 (1991) 102-112.

Dekker, Rudolf, 'Egodocumenten in Nederland van de 16e tot de 19e eeuw', *Driemaandelijks bladen* 44 (1992) 5-23.

Dekker, Rudolf, 'Egodocumenten en familieberichten', *Nederlands archievenblad* 100 (1996) 52-58.

Fokkens J., *Nederlands herstelling (november 1813)* (Goes 1913).

Fruin, R. 'De jongelingsjaren van Gijsbert Karel van Hogendorp', *De Gids*. Jaargang 1867 (1867) en in *Verspreide geschriften* deel V ('s-Gravenhage 1902) 239-347.

Fruin, R., 'Gijsbert Karel van Hogendorp en de omwenteling van 1787', *De Gids*, Jaargang 1867 (1867) 40-100.

Gelder, H.E. van, ' 's - Gravenhage' in G.J.W. Koolemans Beijnen, *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813. Derde deel* (Haarlem 1913).

Gerretson, C., *Gesprekken met den koning (1826-1839)* (Utrecht 1936).

Gerwarth, Robert en Lucy Riall, 'Fathers of the nation? Bismarck, Garibaldi and the cult of memory in Germany and Italy', *European History Quarterly* 39 (2009) 338-413.

Groen van Prinsterer, Guillaume, *Handboek der geschiedenis van het vaderland* (Amsterdam 1872, herdruk Veenendaal 1978).

- Hall, F.A. van, *Redevoering ter nagedachtenis van Gijsbert Karel Graaf van Hogendorp* (Amsterdam 1835).
- Hogendorp, D.C.A. van, *Memoires du général Dirk van Hogendorp* ('s - Gravenhage 1867).
- Hogendorp, F. van , *Brieven en gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp, eerste deel 1762-1786* ('s - Gravenhage 1866).
- Hogendorp, F. van, *Brieven en gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp, tweede deel. Het jaar 1787* ('s - Gravenhage 1866).
- Hogendorp, F. van, *Brieven en gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp, derde deel, 1788-1813* ('s- Gravenhage 1876).
- Hogendorp, F. van, *Gijsbert Karel van Hogendorp in 1813. Nagelaten geschrift* ('s-Gravenhage 1876).
- Hogendorp, H. van, *Brieven Gijsbert Karel van Hogendorp. Na 1813. Brieven en gedenkschriften. Eerste deel 1813 - maart 1815* ('s-Gravenhage 1901).
- Hogendorp, H. van, *Gijsbert Karel van Hogendorp. Na 1813. Brieven en gedenkschriften. Tweede deel. Grondwet 1814. 1815-1825* ('s- Gravenhage 1902).
- Hogendorp, H. van, *November 1813. Brieven en gedenkschriften van Gijsbert Karel van Hogendorp* ('s- Gravenhage 1887).
- Holmes, Richard 'Het verleden heeft een mooie toekomst. Over memoires en oude vormen van de biografie', *Biografie Bulletin*, Jaargang 20, nr 1, (voorjaar 2010) 5-17.
- Holmes, Richard, 'The proper study? In: Peter France en William St Clair, *Happy lives. The uses of biography* (Oxford 2002) 7-22.
- Huysen, Coos, *De Oranjemythe, een postmodern fenomeen* (Amsterdam 2001).
- Huisman, Marijke, 'Congresverslag "Life writing in Europe" De IABA Europe founding conference' *Biografie Bulletin* voorjaar 2010, 76-79.
- Israel, Jonathan, *De republiek 1477-1806* (Franeker 1996, oorspronkelijke ed Oxford 1995).
- Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1803-1900, *Handelingen der jaarlijksche vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, gehouden den 19 van Zomermaand 1835.* (Z.p., z.j.).
http://www.dbnl.org/tekst/_jaa002183501_01/_jaa002183501_01_0002.php
- Jorissen, Theod. ,*Bijdragen tot de geschiedenis der omwenteling van 1813* (Groningen 1864).

Kikkert, J.G., *Geld, macht & eer. Willem I Koning der Nederlanders en Belgen 1772-1843* (Utrecht 1995).

Kikkert, J.G., *De drie Oranje koningen* (Soesterberg 2010).

Mees, G. Az, *Eenvoudige levensschets van Gijsbert Karel van Hogendorp* (Rotterdam 1867).

Naber, Joh. W.A., *Overheersching en vrijwording* (Haarlem 1909).

Nieuwenhuys, Rob, *Oost-Indische spiegel. Wat Nederlandse schrijvers en dichters over Indonesië hebben geschreven vanaf de eerste jaren der Compagnie tot op heden* (Amsterdam 1978).

http://www.dbnl.org/tekst/nieu018oost02_01/nieu018oost02_01_0006.php, 68 -74.

Nora, Pierre *Rethinking France. Les lieux de mémoire* (Chicago 2001).

Overmeer, Paul Chr H., *De economische denkbeelden van Gijsbert Karel van Hogendorp (1762-1834)* (Tilburg 1982).

Perron, E. du, *Schandaal in Holland* (den Haag 1939).

Pfaff, L., 'Rüge und Verantwortung von L.Pfaff in Fulda gegen den Geh. Rath von Arnoldi in Dillenburg' en 'Erwiderung auf vorstehender Rüge', *Zeitgenossen* (Leipzig 1819) 173-185.

Poll, Lotte van de, 'Het autobiografische geheugen onder constructie. De herinneringen van Wilhelmina van Pruisen aan haar Berlijnse kinderjaren'. In: Pieter Stokvis (red), *Geschiedenis van het privéleven. Bronnen en benaderingen* (Amsterdam 2007).

Romein- Verschoor, Jan en Annie, *Erflaters van onze beschaving*, (Amsterdam 1938-1940, herdruk 1977).

http://www.dbnl.org/tekst/rome002erfl01_01/rome002erfl01_01_0025.php; blz 589.

Ruberg, Willemijn, *Conventionele correspondentie. Briefcultuur van de Nederlandse elite, 1770-1850* (Nijmegen, Uitg Vantilt 2005).

Sas, N.C.F., van, *De metamorfose van Nederland, Van oude orde naar moderniteit 1750-1900* (Amsterdam 2005).

Schama, Simon, *Patriots and liberators. Revolution in the Netherlands 1780-1813* (Londen 1977).

Schmitz, Yves, *Willem I, koning van Noord en Zuid* (Hasselt 1966).

Sirtema van Grovestins, C.F., *Gedenkschriften van den Graaf van der Duyn van Maasdam en van den baron van der Capellen. Bijeengezameld, gerangschikt en uitgegeven* (Amsterdam 1853).

Venema, W.R.E., 'Gijsbert Karel van Hogendorp: wegbereider voor de monarchie' in H.M. Beliën (red), *Nederlanders van het eerste uur: het ontstaan van het moderne Nederland 1780-1830* (Amsterdam 1996).

Verberne, L.G.J., *Gijsbert Karel's leerjaren*, (Amsterdam 1931).

Vreede, G.W., *Iets bij den dood van Gijsbert Karel Grave van Hogendorp* (Gorinchem 1834).

Wit, C.H.E. de, *De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland 1780-1848* (Heerlen 1965).

Zanten, Jeroen van, 'Het strand van Scheveningen. De aankomst van koning Willem I op 30 november 1813' in Jan Bank en Marita Matthijsen, red. *Plaatsen van herinnering. Nederland in de negentiende eeuw* (Amsterdam 2006).

Zeitgenossen, red., 'Dirk van Hogendorp' in *Zeitgenossen* (Leipzig 1819) 164-166.

Andere bronnen

Websites

Canon van Nederland: <http://entoen.nu>

Cultureel woordenboek, Nederlandse geschiedenis 1500-1813, Van Hogendorp. <http://www.cultureelwoordenboek.nl>.

Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren: <http://www.dbnl.org/tekst>

Geheugen van Nederland: <http://www.geheugenvannederland.nl/> Kneuterdijk

Het huis van Oranje: <http://www.hethuisvanoranje.nl>

Onderzoeksinstituut voor egodocument en geschiedenis *Egodocumenten tot 1814*, deel 3, nr 375, <http://www.egodocument.net/egodocumententot1814-3.html>

Parlement & politiek, Mr. G.K. van Hogendorp: <http://www.parlement.com>

Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT), het wetenschappelijke woordenboek van het Nederlands, (2007). <http://wnt.inl.nl.proxy.library.uu.nl>

Archieven

Nationaal Archief (NA) , Den Haag, Collectie 049 G.K. van Hogendorp, 1766-1856, toegangsnummer 2.21.006.49

Koninklijk Huis Archief (KHA)

Archief Prinses Wilhelmina van Pruisen, toegangsnummer A 32

Archief Koning Willem I , toegangsnummer A 35

Mededelingen

Marita Mathijsen-Verkooijen per e-mail.

Damian Pargas, mededeling tijdens college 'helden en schurken' op 3 maart 2010.